

Part Code
ST1316

R

G

B

WH

GR

BL

Grey Scale #13

C

M

Y

K

DANES
PICTA
.COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

15

B

17

18

19

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI

KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO **JAWNE**

~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~
Egz. nr 1

1286

Płk dypl. inż. Lucjan ZAPAŁA
Pptk dypl. Ryszard SACHAJ
Pptk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI
Pptk dypl. Marian KRUSZYŃSKI
Pptk dypl. Jan JUCHIMIUK

ĆWICZENIE GŁÓWNE Nr 302/G

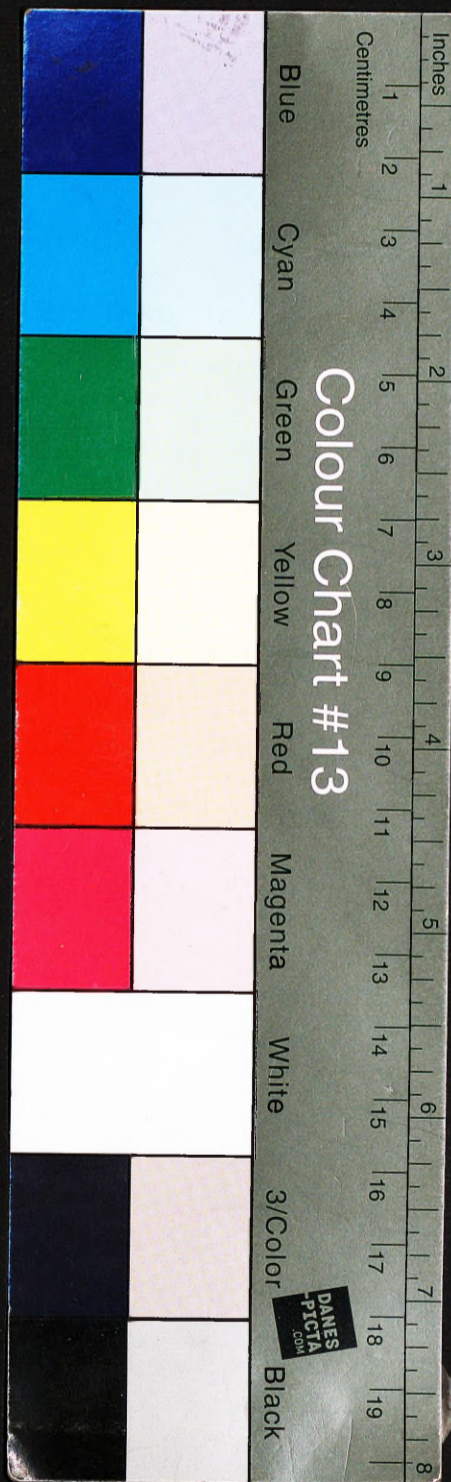
ORGANIZACJA I PROWADZENIE
OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII

Część I

Rozprawa doktorska

048846

WARSZAWA 1981

**AKADEMIA
SZTABU GENERALNEGO**

IM. GENERAŁA BRONI

KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO **JAWNE**

~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~
Egz. nr 1

01286

Płk dypl. inż. Lucjan ZAPAŁA
Ppłk dypl. Ryszard SACHAJ
Ppłk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI
Ppłk dypl. Marian KRUSZYŃSKI
Ppłk dypl. Jan JUCHIMIUK

ĆWICZENIE GŁÓWNE Nr 302/G

**ORGANIZACJA I PROWADZENIE
OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII**

Część I

Rozprawa doktorska

048846

WARSZAWA 1981

Wzrost.

prot.

~~PRZEKLASYFIKOWANO~~

Protokół Nr 12657

PRZEKLASYFIKOWANO

Protokół Nr 54305

PODSTAWA Ustawa z dnia 22 stycznia 1999 roku art. 86 ust. 2 (Dz.U. RP z 11 poz. 95)
_____
_____

~~_____~~
~~_____~~
Egz. nr ... 1

Płk dypl. Lucjan ZAPAŁA
Ppłk dypl. Ryszard SACHAJ
Ppłk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI
Ppłk dypl. Marian KRUSZYŃSKI
Ppłk dypl. Jan JUCHIMIUK

ĆWICZENIE GŁÓWNE NR 302/G

Temat: ORGANIZACJA I PROWADZENIE OPERACJI
ZACZEPNEJ ARMII

CZĘŚĆ I

Rozprawa doktorska

Rozprawa doktorska
napisana pod kierownictwem naukowym:
płk. prof. dr. Kazimierza NOŻKO
płk. doc. dr. Jerzego MACHURY

UKŁAD ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

WSTĘP

Część I. PRZEPROWADZONE BADANIA I USTALONE KIERUNKI DOSKONALENIA
ĆWICZENIA GŁÓWNEGO

ZAŁĄCZNIKI

Część II. PRZYGOTOWANIE I PROWADZENIE OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII

ZAKOŃCZENIE

Część III. OPRACOWANIE METODYCZNE ĆWICZENIA GŁÓWNEGO 302/G

ZAŁĄCZNIKI

W S T U P

Nieustannie wzrasta ranga szkolenia operacyjnego w dowódczo-sztabowym przygotowaniu kadr, zwłaszcza zaś oficerów dyplomowanych. W Akademii Sztabu Generalnego WP proces kształcenia słuchaczy obejmuje różne przedmioty i różne formy ich dydaktyczno-wychowawczego oddziaływania. Szczególne jednak miejsce zajmują tu ćwiczenia główne. To dzięki nim słuchacz uczy się praktycznie wykorzystywać posiadaną wiedzę teoretyczną w rozwiązywaniu konkretnych problemów taktyczno-operacyjnych. Ćwiczenia główne umożliwiają poznanie sensu i istoty bitwy, operacji, co daje podstawy w zakresie ich organizowania i prowadzenia. Oprócz tego słuchacz dzięki tym ćwiczeniom uczy się samodzielnego studiowania problemów taktyczno-operacyjnych. W efekcie przeprowadzenia ćwiczeń głównych powinien on zyskać umiejętności pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych i to niezależnie od swojej specjalności.

W ćwiczeniach głównych wszyscy słuchacze - niezależnie od kierunków studiów - mają możliwość i obowiązek gruntownego zapoznania się z przeciwnikiem, poznania jego sprzętu i możliwości w konkretnym działaniu. Podczas prowadzenia ćwiczeń głównych uczy się słuchaczy myślenia kategoriami taktycznymi i operacyjnymi. Poznaje się osobowość poszczególnych oficerów i zapoczątkowuje kształtowanie u nich cech dowódczych i sztabowych. Z jednej strony uczy się celowego i racjonalnego wykorzystania rodzajów wojsk i sił zbrojnych, z drugiej zaś - daje się trwałe podstawy do ścisłego zespalania ich wysiłków na polu bitwy.

Stąd też znaczenie ćwiczeń głównych w procesie studiów w akademii będzie z każdym rokiem wzrastać, tym bardziej, że stosować można różne formy ich prowadzenia. Tym bardziej zaznaczyć należy również, że wymagania w stosunku do oficerów dyplomowych także będą wzrastać.

Opracowanie ćwiczenia głównego jako zespołowej rozprawy doktorskiej podyktowane było z jednej strony potrzebami procesu naukowo-dydaktycznego ASG WP, na okres co najmniej 3-5 lat, z drugiej natomiast - chęcią zbadania kierunków doskonalenia, przygotowania, opracowania i prowadzenia takiego ćwiczenia. W związku z tym opracowanie metodyczne ćwiczenia głównego nr 302/G wymagało od autorów nie tylko uwzględnienia aktualnych poglądów na prowadzenie operacji zaczepnej armii, ale pewnego ich wyprzedzania oraz takiego ujęcia,

by istniała możliwość korekty bądź wzbogacania ćwiczenia o nowe treści na kolejnych latach szkolenia bez potrzeby naruszania jego struktury.

W świetle tych wymogów został określony cel niniejszej zespołowej rozprawy doktorskiej, który brzmi:

1. Opracować i rozwiązać główne problemy operacyjnego rozwinięcia, przygotowania i prowadzenia operacji zaczepnej armii ogólnowojskowej.

2. Doskonalić formy prowadzenia zajęć dla osiągnięcia celu ćwiczenia głównego.

3. Usystematyzować strukturę ćwiczenia, zapewniającą możliwość tworzenia i rozwiązywania sytuacji oraz poszczególnych problemów w ujęciu systemowym, dając podstawę do zrozumienia złożoności współczesnych działań i konieczności łączenia wysiłków różnych rodzajów wojsk dla osiągnięcia celu operacji zaczepnej armii.

Tak określony cel częściowo skomplikował zadanie zespołowi autor-skiemu, ponieważ w całym tym przedsięwzięciu należało sprostać przede wszystkim potrzebom procesu dydaktycznego akademii, jak najpełniejszego zrealizowania celu ćwiczenia głównego, a także wymogom rozprawy doktorskiej. Jest to tym bardziej istotne, iż tego rodzaju rozprawę doktorską na bazie ćwiczenia grupowego opracowywano w akademii po raz pierwszy.

Przewidziany limit 114 godzin na ćwiczenie główne zobligował zespół autorski do systemowego ujęcia problematyki szkoleniowej i zastosowanie pewnych nowatorskich form samego przeprowadzenia ćwiczenia, poddania ich pewnej weryfikacji i zasygnalizowania nowych, przynoszących większe korzyści dydaktyczne. Dążono również do tego, by w większym niż dotychczas stopniu wykorzystywać Szkolny Ośrodek Dowodzenia, środki audiowizualne, a także zaproponować tytułem próby zespołowe prowadzenie zajęć przez różnych specjalistów.

Zmniejszona liczba godzin w stosunku do lat ubiegłych na ćwiczenie główne nie upoważniała zespołu autorskiego do pominięcia niektórych zagadnień szkoleniowych, a wręcz odwrotnie - zmusiła do zastosowania bardziej intensyfikujących zabiegów dydaktycznych /wyższa jakość materiałów szkoleniowych, bardziej aktywizujące formy prowadzenia zajęć, lepsze przygotowanie nauczycieli akademickich i słuchaczy itp./. Zaistniała zatem pilna potrzeba takiego opracowania ćwiczenia, aby pomimo wielu ograniczeń godzinowych nie obniżyć jakości procesu nauczania, nie uszczuplić zasobu wiedzy słuchaczy i w rezultacie w pełni osiągnąć cele szkoleniowe ujęte w progra-

mie szkolenia. Główny akcent w opracowanej zespołowej rozprawie doktorskiej został postawiony przede wszystkim na stronę metodyczną ćwiczenia.

W czasie opracowywania ćwiczenia głównego uwzględniono zadania zawarte w dyrektywie MON do szkolenia sił zbrojnych PRL w latach 1976-1980. Założono również możliwości uzupełnienia ćwiczenia o zadania wynikające z rozkazu MON do szkolenia sił zbrojnych PRL na każdy rok szkolenia. Ponadto w ćwiczeniu uwzględniono wnioski i doświadczenia z wielu ćwiczeń prowadzonych na szczeblu centralnym, jak: "LATO-71", "KRAJ-73", "LATO-74", "TARCZA-76", "LATO-78", "WRZESIEŃ-79", "WIOSNA-80", "BRATERSTWO BRONI-80", oraz akademickich, głównie ćwiczeń dowódczo-sztabowych, prowadzonych przy wykorzystaniu pociągu, i szkieletowych. W pełni uwzględniono wnioski i doświadczenia wynikające z ćwiczeń głównych dotychczas opracowywanych i przeprowadzonych w ASG WP. Wykorzystano również doświadczenie historyczne, ilustrując nimi niektóre problemy i zagadnienia szkoleniowe.

Podczas opracowywania rozprawy doktorskiej autorzy uwzględnili aktualnie obowiązujące wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej. Wykorzystano również literaturę przedmiotu znajdującą się w Akademii Sztabu Generalnego WP i dostępną dla doktorantów literaturę z uczelni radzieckich oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej. Przeprowadzona analiza i krytyka literatury stanowiła w dużym zakresie podstawę do zrealizowania postawionych celów rozprawy doktorskiej. Wiele natomiast zagadnień, które zdaniem zespołu autorskiego nie znalazły swego odbicia w literaturze, opracowano w nowej wersji.

Rozprawa doktorska składa się z trzech zasadniczych części:

W pierwszej części zostały szczegółowo opracowane "Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia ćwiczenia głównego". Szczególną uwagę zwrócono tutaj na:

1. Kierunki doskonalenia struktury ćwiczenia.
2. Doskonalenie treści tła operacyjno-taktycznego.
3. Doskonalenie treści, form i sposobów przygotowania i prowadzenia ćwiczenia w zakresie rozbudzenia u ćwiczących zainteresowania problematyką operacyjno-taktyczną.
4. Możliwości i sposoby doskonalenia form prowadzenia zajęć.
5. Sposoby i możliwości doskonalenia efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć.
6. Strukturę zajęć grupowych z taktyki lotnictwa, opracowania metodyczne tych zajęć, formę ich prowadzenia i stosowane środki

metodyczne oraz stopień realizacji celów szkoleniowych.

Warto tu podkreślić, że w prowadzonych badaniach sposoby i możliwości doskonalenia metodyki przygotowania i prowadzenia ćwiczenia rozpatrywano niejako równolegle z doskonaleniem i wprowadzaniem nowych operacyjno-taktycznych zasad i założeń w okresie przygotowania i prowadzenia operacji zaczepnej armii. W naturalny więc sposób wystąpiło dialektyczne powiązanie treści taktyczno-operacyjnej metodyką przygotowania i prowadzenia ćwiczenia.

Wobec złożoności badań i teoretycznych uogólnień dotyczących problematyki metodycznej ćwiczenia zespół autorski zmuszony był do zastosowania urozmaiconego aparatu badawczego. Uczyniono to przy użyciu następujących metod badawczych: eksperyment, ankietowa, porównawcza, intuicyjna, obserwacji, statystyczna i analizy czynników. W wyniku tych badań uzyskano odpowiedzi na zasadnicze pytania, które ogniskowały się głównie wokół następujących: co robić, by uczyć lepiej, efektywniej, w czym upatrywać jeszcze możliwości efektywniejszego nauczania?, co robić, by słuchacz mógł - pomimo ograniczonej liczby godzin na ćwiczenie główne - poznać problematykę operacji zaczepnej armii?

W większości wypadków nasze założenia znalazły potwierdzenie w wynikach badań. Dotyczy to między innymi problemu rozbudzania u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną, efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć oraz form prowadzenia zajęć. Szczególnie wyniki badań związanych z tym ostatnim zagadnieniem w pełni potwierdziły nasze przewidywania. W przeprowadzonej ankiecie przeważająca większość respondentów /słuchaczy i nauczycieli akademickich/ opowiedziała się za formą ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej, to jest tą formą prowadzenia zajęć, która przynosi szczególnie na trzecim roku studiów, PSOS i KPO największe korzyści dydaktyczne. Zajęcia realizowane przy użyciu tej formy są bardziej atrakcyjne, występuje tu przy tym autentyczna praca sztabu, ma miejsce rzeczowa konfrontacja stanowisk, można także skutecznie wyeliminować znużenie słuchacza monotonią zajęć. Jednym słowem - ta forma prowadzenia zajęć wychodzi niejako naprzeciw postulatowi poprawienia jakości nauczania.

W drugiej części opracowano problemy operacyjno-taktyczne dotyczące przygotowania i prowadzenia operacji zaczepnej armii. Główna uwaga koncentrowała się w tej części na następujących zagadnieniach:

- warunki przygotowania operacji zaczepnej armii;

- wypracowanie i powzięcie decyzji przez dowódcę armii;
- organizacja współdziałania;
- zasady odpierania przeciwuderzenia w operacji zaczepnej armii;
- wybrane problemy organizacji i prowadzenia rozpoznania w operacji zaczepnej armii;
- wybrane problemy organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii;
- wybrane problemy planowania i użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii.

Są to problemy ściśle związane z treścią ćwiczenia głównego. Wyniki przeprowadzonych badań skłoniły jednak autorów do nowego, odmiennego niż obowiązujące, potraktowania niektórych rozwiązań operacyjno-taktycznych. Dotyczy to między innymi wypracowania i powzięcia decyzji, organizacji współdziałania, odpierania i przeciwuderzenia, czy też funkcjonowania CDB WLF.

Ta część rozprawy doktorskiej stanowi podbudowę teoretyczną ćwiczenia głównego, uzasadnia podjęte rozwiązanie polityczne w ćwiczeniu, pozwala również prowadzącym zajęcia zapoznać się z poglądami /wynikami badań/ autora opracowującego dane zajęcia, propozycją jego rozwiązania. Należy przy tym dodać, że tę część rozprawy doktorskiej stanowi wspólne opracowanie całego zespołu autorskiego, proporcjonalny jest także wkład pracy poszczególnych jego członków.

Trzecią część pracy stanowi opracowane ćwiczenie główne na temat: Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii. Składowe tej części zostały wykonane jako oddzielne opracowania, dotyczące: planowania operacji zaczepnej armii, prowadzenia operacji zaczepnej armii, organizacji i prowadzenia rozpoznania w operacji zaczepnej armii, organizacji i prowadzenia walki radioelektronicznej w operacji zaczepnej armii oraz działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii. Opracowania te zostały wykonane samodzielnie przez poszczególnych członków zespołu autorskiego. Niemniej jednak występowała tu również potrzeba wspólnej pracy różnych specjalistów przy rozwiązywaniu zasadniczych zagadnień, szczególnie w tych specjalnościach, które reprezentowali poszczególni członkowie zespołu autorskiego.

Przy opracowywaniu poszczególnych zajęć dążyliśmy do tworzenia takich sytuacji operacyjno-taktycznych, które zmuszałyby słuchaczy do nieszablonowych i wielowariantowych rozwiązań oraz - jednocześnie - pozwalałyby stosować urozmaicone formy prowadzenia zajęć w grupach

kursów zasadniczych i podyplomowych /grupowe, grupowe z elementami gry wojennej, informacyjno-pokazowe, sprawdzające/. Zaproponowane przez nas rozwiązania potraktowaliśmy jako swoiste hipotezy robocze, ze szczególnym uwzględnieniem form prowadzenia zajęć, traktując je jednocześnie jako źródło rezerw jakościowych w całokształcie procesu kształcenia i wychowania.

W związku z powyższym rok szkolny 1979/80 potraktowano jako swoistą konfrontację zaproponowanych rozwiązań operacyjno-taktycznych z dotychczasową praktyką procesu dydaktyczno-wychowawczego. W toku licznych dyskusji, odpraw z kadrami i słuchaczami zespół autorów zbierał uwagi i propozycje co do korzystniejszych rozwiązań. Stanowiło to z kolei podstawę do ponownego poprawienia niektórych elementów ćwiczenia, dokonania zmian i udoskonalień zarówno w założeniach teoretycznych, jak i w praktycznych rozwiązaniach.

Ogromną pomocą we wszechstronnym przedyskutowaniu rozwiązywanych w pracy problemów był skład zespołu, który podjął się opracować rozprawę doktorską. Obecność w jego składzie takich specjalistów, jak: wojsk pancernych, zmechanizowanych, rozpoznania, walki radioelektronicznej i lotnictwa stwarzała najlepsze warunki rzetelnej, bardzo owocnej dyskusji i wnikliwego weryfikowania poszczególnych zagadnień. Słowa uznania należą się oficerom z poszczególnych katedr, takich jak: Katedra Sztuki Operacyjnej, Katedra Rozpoznania Wojskowego i Armii Obcych, Katedra Lotnictwa Operacyjnego, którzy przekazywali swoje uwagi i spostrzeżenia oraz krytycznie oceniali rozwiązania poszczególnych problemów. Dzięki temu istniała możliwość uniknięcia wielu pomyłek czy też błędnych interpretacji.

~~-----~~
Egz.nr...

Płk dypl. Lucjan ZAPALA
Ppłk dypl. Ryszard SACHAJ
Ppłk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI
Ppłk dypl. Marian KRUSZYŃSKI
Ppłk dypl. Jan JUCHIMIUK

ĆWICZENIE GŁÓWNE NR 302/G

Temat: ORGANIZACJA I PROWADZENIE OPERACJI ZACZEPNEJ ARMII

CZĘŚĆ I

PRZEPROWADZONE BADANIA I USTALONE KIERUNKI
DOSKONALENIA ĆWICZENIA GŁÓWNEGO

Rozprawa doktorska

Część I opracowali:

1.Płk dypl. Lucjan ZAPALA	- punkt 1.1, 1.2, 1.5,
2.Ppłk dypl. Ryszard SACHAJ	- punkt 1.4.
3.Ppłk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI	- punkt 1.3, 1.7.
4.Ppłk dypl. Marian KRUSZYŃSKI	- punkt 1.6.
5.Ppłk dypl. Jan JUCHIMIUK	- punkt 2.1, 2.2.

Załączniki do części I opracowali:

1.Płk dypl. Lucjan ZAPALA	- nr 3,4,5,6,8,9,10,11, 12,13,14,15,16,17.
2.Ppłk dypl. Ryszard SACHAJ	- nr 1,2,3,4,7,7a,7b,18, 19,20,21,22,23,24.
3.Ppłk dypl. Janusz WIŚNIEWSKI	- nr 25,26,27.
4.Ppłk dypl. Marian KRUSZYŃSKI	- nr 28,29,30,31.

TREŚĆ CZĘŚCI I

Str.

PRZEPROWADZONE BADANIA I USTALONE KIERUNKI DOSKONALENIA ĆWICZENIA GŁÓWNEGO	14
1. BADANIA, ICH WYNIKI I KIERUNKI DOSKONALENIA ĆWICZENIA GŁÓWNEGO NR 302/G	21
1.1. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia struktury ćwiczenia	21
1.2. Zadania, ich wyniki i kierunki doskonalenia tła ope- racyjno-taktycznego	28
1.3. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia ćwiczenia w zakresie rozbudzania u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną	36
1.4. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia form pro- wadzenia zajęć w ramach ćwiczenia głównego	46
1.5. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia efektywno- ści przygotowania się ćwiczących do zajęć	60
1.6. Badania i ich wyniki dotyczące wykazania wpływu walki radioelektronicznej na sytuację operacyjną i decyzję dowódcy armii	75
1.7. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia nauczania rozpoznania wojskowego i armii obcych w ćwiczeniu głów- nym	88
2. ZAŁOŻENIA MERYTORYCZNO-METODYCZNE CZĘŚCI LOTNICZEJ ĆWI- CZENIA GŁÓWNEGO ORAZ WYNIKI PRZEPROWADZONYCH BADAŃ	94
2.1. Struktura ćwiczenia	99
2.2. Opracowanie metodyczne i metoda prowadzenia zajęć gru- powych	105
WNIOSKI	117
ZAŁĄCZNIKI:	
1. Protokół z odprawy poświęconej koncepcji ćwiczenia głównego 302/G na temat: "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii", prowadzonej przez szefa Katedry Sztuki Operacyjnej.	
2. Protokół z odprawy poświęconej omówieniu ćwiczenia głównego nr 302/G na temat: "Organizacja i prowadzenie operacji za- czepnej armii", prowadzonej przez szefa katedry płk. prof. dr. Kazimierza Nożko.	

3. Ankieta /dla słuchaczy/.
4. Ankieta /dla kadry/.
5. Zestawienie czasu na przygotowanie się do zajęć w wybranych grupach szkoleniowych potrzebnego i rzeczywiście poświęconego /wg ich oceny i anonimowo prowadzonego przez siebie chronometrażu/.
6. Wnioski i postulaty słuchaczy PSOS w zakresie ćwiczenia 302/G.
7. Układ form organizacyjnych szkolenia wojskowego.
- 7a. Układ metod szkolenia wojskowego.
- 7b. Układ form szkolenia stosowanych w ASG WP.
8. Zestawienie wyników ankiety /dla słuchaczy/.
9. Zestawienie wyników ankiety dla kadry /całość ćwiczenia/.
10. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 4, Wypracowanie zamiaru do przegrupowania wojsk armii i pierwszej operacji.
11. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 9, Orientowanie operacyjne w sztabie armii.
12. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 10b, Możliwości wykorzystania wojsk armii do prowadzenia operacji /meldunek SDO armii/.
13. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 11, Meldowanie decyzji przez dowódcę armii.
14. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 7, Organizacja współdziałania OPK i OTK na okres przegrupowania wojsk armii.
15. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 12, Opracowanie planu współdziałania.
16. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 13, Organizacja współdziałania.
17. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 20, Organizacja przełamania.
18. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 22, Działanie wojsk armii w czasie przełamania obrony npla, organizacja wprowadzenia do bitwy drugiego rzutu armii.
19. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 23d, Ocena sytuacji po pierwszym uderzeniu jądrowym i podjęcie decyzji do dalszych działań.
20. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 24, Odparcie przeciwuderzenia npla.
21. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 25, Forsowanie z marszu szerokiej przeszkody wodnej przy wykorzystaniu DPD.

22. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 27, Manewr głównych sił armii w celu zmiany kierunku głównego uderzenia.
23. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 29, Działanie wojsk armii w rejonie zurbanizowanym.
24. Zestawienie wyników ankiety dla kadry, zajęcie nr 8, Dowodzenie wojskami armii w czasie zajmowania rejonu wyjściowego.
25. Ankieta /dla kadry/.
26. Ankieta /dla słuchaczy/.
27. Zestawienie wyników ankiety.
28. Zestawienie wyników ankiety /dla słuchaczy/.
29. Zestawienie wyników ankiety /dla kadry/.
30. Ankieta /dla kadry/.
31. Ankieta /dla słuchaczy/.

PRZEPROWADZONE BADANIA I USTALONE KIERUNKI DOSKONALENIA ĆWICZENIA
GLÓWNEGO

Celem studiów w ASG WP jest przygotowanie dowódców i oficerów sztabu jako doskonałych organizatorów i realizatorów walki /operacji/ na szczeblach: pułku, dywizji i armii. Akademia - jak to określa jej statut - jest w siłach zbrojnych PRL najwyższą szkołą dowódczo-sztabową. Spełnia ona - jako taka - w tym zakresie rolę wiodącą w systemie wyższego szkolnictwa wojskowego.

Rozwój uczelni i sposobów jej nauczania jest stale postępujący. Przejawem tego są między innymi zmiany programu nauczania. Uwzględniają one konieczność wprowadzenia do programu studiów nowych przedmiotów /cybernetyka, informatyka, teoria organizacji i kierowania, naukowy komunizm itp./. Przy zachowaniu trzyletniego okresu studiów można było tego dokonać kosztem godzin przeznaczonych na inne przedmioty. Została więc zmniejszona liczba godzin przeznaczonych nawet na przedmioty profilujące, to jest sztukę operacyjną, taktykę ogólną i służbę sztabów. Ilustruje to tabela:

Liczba godzin w cyklach studiów /w latach/ Wyszczególnie- nie	Liczba godzin w latach				
	1966- -69	1970- -73	1974- -77	1978- -80	1981- -83
Sztuka operacyjna, taktyka ogólna i służba sztabów	1016	1011	692	590	650

Liczba godzin na te przedmioty została więc^w latach 1978-80 zmniejszona o 42% w stosunku do lat 1966-69. Tymczasem wymogi przyszłego pola walki, wytknięte cele szkoleniowe oraz charakterystyka wzorca osobowego absolwenta ASG WP podnoszą jeszcze wyżej "poprzedzkę" dla nauczycieli akademickich w kształceniu słuchaczy. Chodzi o jeszcze lepsze kształtowanie, rozwijanie i utrwalanie u słuchaczy wartości moralnych, politycznych i patriotycznych, jak również o to, aby słuchacze opanowali rzetelną wiedzę, byli odważni, operatywni i posiadali umiejętność opracowywania dokumentów.

Zdajemy sobie sprawę z faktu, że mimo znacznego zmniejszenia wymiaru godzin na przedmioty umieszczone w tabeli absolwenci ASG WP nie tylko nie mogą być przygotowani gorzej, ale nawet stanowią w dziedzinie operacyjno-taktycznej "produktu" równego temu, który opuścił mury uczelni za czasów, kiedy wydzielano na nie największą

liczbę godzin. Powinni oni natomiast posiadać o wiele większy zasób wiedzy taktyczno-operacyjnej.

Analiza przestudiowanej literatury pozwala przypuszczać, że w przyszłości liczba nowych przedmiotów będzie wzrastać^{1/}. Może więc zaistnieć konieczność dalszego zmniejszenia liczby godzin na przedmioty operacyjno-taktyczne. Dlatego już dziś powstaje pytanie, jak uczyć tych przedmiotów i jakie zalecać metody studiowania, aby osiągnąć w tej dziedzinie wyniki lepsze niż uzyskiwaliśmy przed laty. Chodzi tu przecież o przygotowanie słuchaczy jako ludzi o nastawieniu nowatorskim, aktywnym, zdolnych do samodzielnego i twórczego rozwiązywania problemów taktyczno-operacyjnych, podatnych na innowację i zdolnych do ich inspirowania i wprowadzania w życie. Należy ich więc wyposażyć nie tylko w instrumenty działania, to jest wiedzę i umiejętności, ale również wykształcić odpowiednio predyspozycje, rozwinąć zainteresowania poznawcze, ukształtować osobowość, która nie ogranicza się do realizacji zadań formalnych, ale stawia sobie zadania dodatkowe, dąży do sukcesu, jest zdolna do podjęcia skalkulowanego ryzyka. Chodzi więc o przygotowanie fachowców, którzy potrafią samodzielnie podnosić swoje kwalifikacje zawodowe oraz wzbogacać swoją osobowość.

Aby wykształcić takich absolwentów, musimy dać im w procesie studiów sposobność i możliwości wyrabiania samodzielności w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych, nabywania wprawy w samodzielnym poszukiwaniu i przyswajaniu wiedzy, kształtowania pozytywnych postaw i walorów osobowości. Chodzi więc o aplikowanie takiej szkoły intelektu, która zmusza za każdym razem do wykorzystania nabytego uprzednio, wzrastającego zasobu wiedzy i doświadczenia, daje pole dla racjonalnej twórczej inwencji, kształtuje ambicję i satysfakcję słuchaczy jako przyszłych dowódców i oficerów sztabu o dużej erudycji.

Wymaga to odpowiedniego zaprogramowania toku, form i metod nie tylko studiów, ale i poszczególnych ćwiczeń i nauki własnej oraz ich powiązania z wykładami, seminariami w taki sposób, aby słuchacz z jednej strony musiał opanowywać systematycznie materiał, z drugiej zaś - aby mógł, był zobowiązany i nauczył się samodzielnie pogłębiać wiedzę. Wymaga to także doskonalenia specjalizowanych kwalifikacji słuchaczy, zwłaszcza poprzez wyznaczanie ich na odpowiednie funkcje w czasie ćwiczeń i odpowiedniego doboru tematyki rozwiązywanych zadań.

-----
x/ Prognoza rozwoju wybranej problematyki systemu obrony państwa, użycia i działania sił zbrojnych oraz rozwoju nauki i sztuki wojennej, ASG WP, 1978 /nr bibl. PF-630/.

Główną rolę w opanowywaniu wiedzy operacyjno-taktycznej przez słuchaczy, rozszerzaniu ich horyzontów myślowych, a zwłaszcza w rozwijaniu wyobraźni, odgrywają ćwiczenia. Szczególna rola przypada jednak ćwiczeniom głównym.

Zasadniczą ich cechą, wspólnym i głównym wykładnikiem jest ich cel, który sprowadza się do nauczania tego, co główne w przedmiocie taktyki ogólnej i rodzajów wojsk oraz sztuki operacyjnej. Tak więc zasadniczym zadaniem w ćwiczeniach głównych na trzecim roku studiów jest nauczanie organizacji i prowadzenia bitwy i operacji niezależnie od profilu studiów i specjalności słuchaczy.

Drugą cechą charakterystyczną ćwiczeń głównych, w sposób jednoznaczny sprecyzowaną w ramowym planie nauczania, jest to, że rozpatrywane problemy przerabia się w jednolitym ujęciu czasowo-problemowym na wszystkich kierunkach studiów w ASG WP, z uwzględnieniem jedynie treści specyfiki profili wojsk OPK i wojsk lotniczych.

Trzecią charakterystyczną cechą ćwiczeń głównych, wynikającą z dwóch poprzednich, jest to, że w ćwiczeniach głównych wszyscy studiują w oparciu o obowiązujące normy taktyczno-operacyjne i ustalenia dyrektywne. Założenia i zasady teoretyczne powinny znaleźć jak najpełniejsze odzwierciedlenie w ćwiczebnych założeniach i rozwiązaniach praktycznych. Jeżeli na przykład armia naciera w pasie 60-80 km, to w ćwiczeniu głównym trzeba to wykazać. Trzeba także uzasadnić - terenem i możliwościami nieprzyjaciela oraz wojsk własnych - iż są to ustalenia i normy zasadne, realne i w pełni osiągalne. Sytuacyjnie należy wykazać skąd się one biorą, jakie czynniki je określają. Słuchacz musi zrozumieć, dlaczego np. głębokość zadania dnia określono na 40-60 km.

W ćwiczeniu głównym należy nauczyć słuchaczy jednakowego problemowo-treściowego układu analizy zadania, oceny położenia, formułowania decyzji, precyzji i jednoznaczności przy stawianiu zadań wykonawcom, składaniu meldunków, stosowaniu zasad służby sztabów w czasie opracowywania dokumentów.

Czwartą cechą ćwiczeń głównych jest to, że nauczanie i studia przy przerabianiu głównej problematyki tych ćwiczeń opierać należy na obowiązujących materiałach /dyrektywy i rozkazy oraz wytyczne szkoleniowe, regulaminy, instrukcje i podręczniki oraz inne obowiązujące w ASG WP materiały/.

Kolejną cechą wspólną dla ćwiczeń głównych jest to, że w zasadzie wszyscy słuchacze, niezależnie od specjalności, w czasie

przerabiania poszczególnych problemów występują w jednakowych ro-
lach i rozwiązują ustalone dla wszystkich zadania. Stąd też wy-
jątkowej wagi nabiera właściwy dobór głównych problemów w poszcze-
gólnych ćwiczeniach i - w ramach ćwiczenia - w każdym zajęciu,
problemów stanowiących spójną wewnątrznie strukturę ćwiczeń głów-
nych od pierwszego do trzeciego kursu.

Z przedstawionych charakterystycznych i wspólnych właściwości
ćwiczeń głównych wynikają założenia metodologiczne w odniesieniu
do:

- opracowania materiałów teoretycznych oraz założeń, map i opra-
cowań metodycznych;
- sposobów przygotowania się do zajęć słuchaczy i nauczycieli
akademickich;
- form prowadzenia ćwiczeń i poszczególnych zajęć w danym ćwi-
czeniu.

W metodzie przygotowania i prowadzenia ćwiczeń głównych dopu-
szczalne i konieczne jest zróżnicowanie w doborze i stosowaniu
różnych metodyk szczegółowych oraz inwencja i pomysłowość w tym
zakresie nauczycieli akademickich.

Stosowane w ćwiczeniach głównych formy powinny umożliwiać wy-
jaśnienie w każdym zagadnieniu szkoleniowym i znalezienie odpo-
wiedzi na pytania: dlaczego takie a nie inne układy ocen, decyzji
i meldunków są najbardziej racjonalne?, dlaczego takie a nie inne
normy stosujemy?, dlaczego takie a nie inne rozwiązania taktyczno-
operacyjne w danej sytuacji są najbardziej wydajne?, dlaczego tak
a nie inaczej należy organizować rozpoznanie, materiałowo-techni-
czne i medyczne zabezpieczenie oraz organizować pracę partyjno-
polityczną?^{2/}.

Mając powyższe na uwadze i wychodząc naprzeciw potrzebom dnia
dzisiejszego, jak również najbliższej przyszłości oraz uwzględnia-
jąc jednocześnie konieczność zmniejszenia liczby godzin na niektó-
re przedmioty, w akademii wprowadzono nowy, trzyletni program
szkolenia, który zakłada zwiększenie skuteczności szkolenia opera-
cyjno-taktycznego^{3/}. Warunkiem skuteczności, określającej stopień

2/ Płk prof. dr K. Nożko, Materiały z konferencji dydaktyczno-me-
todycznej ASG WP podsumowującej rok akademicki 1976/77 i usta-
lającej zadania w dziedzinie dydaktyczno-wychowawczej na rok
akademicki 1977/78, odbytej w dniach 12.7-15.7.1977 r.

3/ Działanie skuteczne /celowe/ to takie, które prowadzi do skutku
zamierzonego jako cel. Patrz: T. Kotarbiński, Traktat o dobrej
robocie, Wyd. Ossolineum, Łódź 1955, s. 104.

Miarą skuteczności działania jest stopień osiągnięcia celu.
Jeżeli więc zakładany cel osiągamy w 100%, to działanie określa
się jako w pełni skuteczne. Jeżeli natomiast w działaniu osiąga-
c.d. odnośnika na s. 18 -

osiągnięcia celów założonych w programie, może być przede wszystkim jego intensyfikacja^{4/}. Jak powiedzieliśmy wyżej, walorów skuteczności upatruje się także w formach nauczania i przyswajania wiedzy. Na tej drodze zakłada się osiągnięcie celów etapowych na pierwszym, drugim i trzecim roku nauczania.

Przed opracowanym przez autorów ćwiczeniem głównym 302/G "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii" został nakreślony następujący główny cel: "w oparciu o cykl wykładów i seminariów nauczyć stosowania w praktyce zasad i norm sztuki operacyjnej w stworzonych zarysach sytuacji, nauczyć metod planowania, organizacji oraz kierowania działaniami wojsk armii"^{5/}.

Mając powyższe na uwadze zespół autorski ustalił następujące cele szkoleniowe:

1. Zapoznać słuchaczy III kursów, PSOS, KPO i PSI:

- a/ z istotą mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia armii;
- b/ z planowaniem przegrupowania armii do rejonu wyjściowego oraz prowadzenia pierwszej operacji;
- c/ z kierowaniem procesem przegrupowania wojsk do rejonu wyjściowego po wybuchu wojny.

2. Gruntownie zapoznać słuchaczy z procesem organizowania operacji zaczepnej armii po wybuchu wojny w trudnej sytuacji operacyjno-taktycznej przy oddziaływaniu na wojska armii desantów powietrznych, środków walki radioelektronicznej i lotnictwa nieprzyjaciela, a zwłaszcza z:

- a/ wypracowaniem decyzji dowódcy armii do operacji zaczepnej;
- b/ organizacją przełamania obrony nieprzyjaciela przez armię oraz tworzeniem przewagi ogniowej przy jednoczesnym wprowadzaniu nieprzyjaciela w błąd co do kierunku głównego uderzenia;
- c/ dowodzeniem wojskami armii w czasie zajmowania rejonu wyjściowego;
- d/ organizacją współdziałania z sąsiadami i lotnictwem dla wykonania poszczególnych zadań i osiągnięcia celu operacji;

-----
c.d. odnośnika ze str. 17 -

my jedynie 50% zamierzonego celu, to nazywamy go częściowo skutecznym. Działanie, w którym stopień osiągnięcia celu równy jest zero, nazywamy działaniem nieskutecznym. Patrz: W. Kiezuń, Podstawy organizacji i zarządzania, Warszawa 1977, s. 45.

4/Przez intensyfikację należy rozumieć natężenie, wzmożenie wysiłków nauczycieli akademickich, w zakresie nauczania, zwiększenie nakładów w postaci środków zabezpieczających ze strony uczelni, jak również wysiłków włożonych przez słuchaczy w zakresie przyswajania wiedzy. Leksykon PWN, s. 450.

5/Ramowy plan studiów ASG WP od 1977 r., s. 32.

e/ organizacją walki radioelektronicznej i jej synchronizowaniem z oddziaływaniem ogniowym na obiekty radioelektroniczne nieprzyjaciela;

f/ organizacją systemu rozpoznania nieprzyjaciela;

g/ możliwościami wykorzystania lotnictwa.

3. Uczyć słuchaczy organizowania działań wojsk armii w toku prowadzenia operacji, a zwłaszcza:

a/ po wykonaniu pierwszego uderzenia jądrowego frontu;

b/ podczas wprowadzenia drugiego rzutu operacyjnego i rozwijania powodzenia;

c/ przy odpieraniu przeciwuderzenia nieprzyjaciela, forsowaniu przeszkody wodnej oraz manewrze siłami dla zmiany kierunku głównego uderzenia i działania w rejonie zurbanizowanym.

4. Doskonalić słuchaczy w zwięzłym i jasnym formułowaniu oceny, wniosków i decyzji.

Autorzy niniejszej rozprawy doktorskiej, podejmując się opracowania ćwiczenia głównego 302/G, po przygotowaniu założeń wstępnych rozprawy i w wyniku analizy tematu ćwiczenia, a zwłaszcza tematów poszczególnych zajęć, dostrzegli potrzebę przeprowadzenia odpowiednich badań. Ich wyniki miały pozwolić określić kierunki dalszego doskonalenia ćwiczenia.

Już wtedy, na początku, postawiono hipotezę roboczą, że w warunkach zmniejszonego czasu a równocześnie przy zwiększonych wymogach w zakresie osiągnięcia wytkniętego celu głównego oraz celów cząstkowych, jakie postawiono przed poszczególnymi zajęciami, należy dążyć do modernizowania form nauczania w ćwiczeniu głównym. Postawiona hipoteza sprowadzała się tego, że na trzecim kursie oraz studiach i kursach podyplomowych łatwiej osiągnie się cel, gdy przynajmniej w części tego ćwiczenia zostanie wprowadzona wydajniejsza forma - ćwiczenia grupowe z elementami gry wojennej. Przemawiał za tym fakt, że ćwiczenia główne w formie grupowej słuchacze trzecich kursów odbyli już na pierwszym i drugim roku studiów i w metodologii postępowania zdołali osiągnąć znaczne doświadczenie. Tym większe doświadczenie powinni posiadać słuchacze studiów i kursów podyplomowych. Dalsze założenie wynikało z faktu, iż przejście z teorii i praktyki ćwiczeń na szczeblach taktycznych /pułk, dywizja/, na szczebel operacyjny - jak to wykazuje dotychczasowa praktyka dydaktyczna - stanowi dość dużą trudność dla słuchaczy, co związane jest z koniecznością przestawienia się z pracy na mapach o małej skali, małych rozmiarach i znacznie węższej

problematyce na mapy dużych rozmiarów i obejmujących znacznie szerszy wachlarz bardziej złożonej problematyki oraz dużą mnogość informacji. Dla słuchaczy najtrudniejszy bywa początkowy okres ćwiczeń, przypuszczano więc, że planowanie operacji w ćwiczeniu głównym należy prowadzić w formie ćwiczenia grupowego, natomiast jego dynamikę - w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Ponadto można by bardziej dynamizować prowadzenie operacji, ożywić i skondensować je w czasie.

Największych korzyści można tu upatrywać w dziedzinie pogłębienia i poszerzenia dość wąsko potraktowanej - jak nam się wydawało - wiedzy z zakresu możliwości wykorzystania rodzajów wojsk. Wymagało to jednak potwierdzenia w wynikach badań, które zostały przeprowadzone. W pracy zostały przez autorów wyeksponowane:

1. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia struktury ćwiczenia.
2. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia tła operacyjno-taktycznego, pozwalającego na wprowadzenie ćwiczących w warunki i atmosferę przygotowania i prowadzenia pierwszej operacji zaczepnej.
3. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia ćwiczenia w zakresie rozbudzania u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną.
4. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia form prowadzenia zajęć.
5. Badania, ich wyniki doskonalenia efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć.

Przeprowadzenie badań zaplanowane zostało na okres przygotowania się zespołu autorskiego do opracowania ćwiczenia, w trakcie jego opracowywania, w toku prowadzenia go oraz bezpośrednio po jego przeprowadzeniu.

1. BADANIA, ICH WYNIKI I KIERUNKI DOSKONALENIA ĆWICZENIA GŁÓWNEGO
302/G

1.1. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia struktury ćwiczenia

Przed przystąpieniem do opracowania ćwiczenia jego autorzy dokonali analizy tematu oraz jego struktury ujętej w planie tematycznym poszczególnych kursów /III KWL, III KLO, PSOS, KPO, PSI/.

Analiza tematu dowiodła, że jest on zbyt obszerny /przebudowany/, trudny do zapamiętania, utrudniający zapis na mapie, a także w dzienniku lekcyjnym i notatkach słuchaczy. Powstała myśl o zmianie jego brzmienia "Mobilizacyjne rozwinięcie OW i wydzielenie z jego składu armii ogólnowojskowej, przegrupowanie na dużą odległość, wejście do bitwy z marszu, prowadzenie operacji zaczepnej, współdziałanie z DPD i przejście od działań konwencjonalnych do działań z użyciem broni jądrowej"^{6/} na "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii"^{7/}. Chociaż - jak widzimy - pierwotne brzmienie tematu oddaje w pełni treść głównych tematów zajęć w ćwiczeniu, to jego wersja poprawiona ułatwia zapis i możliwość zapamiętania.

Zgodę na zmianę brzmienia tematu wyraziło kierownictwo katedry sztuki operacyjnej, z którym wyniki przeprowadzonej analizy zostały skonsultowane. Następnie propozycje zespołu autorskiego uzyskały akceptację Rady Naukowej Uczelni i uwzględnione zostały przy wydaniu nowego, trzyletniego programu studiów na lata 1980-83 oraz w nowym planie tematycznym.

Analiza struktury ćwiczenia, a zwłaszcza tematów poszczególnych zajęć oraz ich kolejności, dokonana przez zespół autorski nasunęła szereg wątpliwości, wniosków i kontrowersji. Dotyczyły one na przykład zajęć z rozpoznania wojskowego. Chodziło bowiem o to, że plan tematyczny uwzględniał przeprowadzenie oceny nieprzyjaciela oraz ustalenie sposobu wykorzystania własnych sił i środków do prowadzenia rozpoznania, dopiero przy planowaniu działań po otrzymaniu nowej dyrektywy operacyjnej, to jest po wybuchu wojny. Tymczasem analiza struktury ćwiczenia wykazała, że takie zajęcia byłoby bar-

6/ Takie brzmienie posiadał temat ćwiczenia głównego 302 w "Planie tematycznym III KWL na lata 1978/79".

7/ Obecne brzmienie tematu ćwiczenia 302/G w "Planie tematycznym III KWL na 1980/81 r."

dzo pożyteczne w tej części ćwiczenia, która dotyczy planowania operacji w okresie pokoju. Ocena nieprzyjaciela - zwłaszcza jego możliwości w zakresie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia, czasu i kierunków uderzeń - jest przedsięwzięciem niezbędnym i nieuniknionym w planowaniu operacji w okresie pokoju i przedsięwzięciem dla słuchaczy trudnym. Niemożliwe jest opracowanie przez ćwiczących poprawnego zamiaru, jeżeli nie rozważyliby oni możliwości działań przeciwnika^{8/}. Można by potraktować ten problem w ten sposób, że mimo braku czasu na takie zajęcia słuchacze i tak muszą dokonać oceny nieprzyjaciela we własnym zakresie, przygotowując się do zajęcia na temat wypracowania zamiaru. Byłoby to więc rozwiązanie, w którym z konieczności zagadnienie oceny nieprzyjaciela musi być potraktowane marginesowo i bez udziału Katedry Rozpoznania Wojskowego. Zespół autorski zaproponował w związku z tym rozdzielenie czasu przewidzianego na zajęcia z rozpoznania na dwie części po jednej godzinie każda^{9/}. Jak wykazała praktyka ćwiczenia, przewidywania były słuszne. Zajęcie nr 3 wywołało bowiem duże zainteresowanie słuchaczy, poszerzyło ich wiedzę w tym zakresie i stanowiło doskonale wprowadzenie w problematykę początkowego okresu wojny^{10/}. Najlepiej świadczą o tym wypowiedzi w ankietach tak słuchaczy, jak i kadry^{11/}. Mankamentem pozostaje jednak fakt, że na zajęcia nr 3 przeznaczona się zbyt mało czasu /jedna godzina lekcyjna/. Podnoszą ten problem w swoich wypowiedziach słuchacze i wykładowcy^{12/}.

Kolejną trudność stanowi fakt, że w całym ćwiczeniu brak jest zajęcia, w którym można by słuchaczy zapoznać z planowaniem rozpoznania w operacji zaczepnej. W tych warunkach staje się koniecznością opracowywanie planu rozpoznania i wydanie go słuchaczom w gotowej formie do zapoznania się. Jest to jednak jedynie półśrodek, bo jeżeli nie przerabia się tego na zajęciu, to prawdopodobnie tylko nieliczni znajdą czas na zapoznanie się z takim materiałem. Mimo to warto go jednak wydać. Stwierdzono duże zapotrzebowanie na tego rodzaju dokumenty ze strony słuchaczy^{13/}.

-
- 9/ Propozycja została zaakceptowana przez promotora i uwzględniona w planie tematycznym. Na kolejne zajęcia z rozpoznania, to jest przy planowaniu operacji po wybuchu wojny, dodano jeszcze jedną godzinę z rezerwy komendanta ASG WP, co znalazło odbicie w planie tematycznym dla poszczególnych kursów.
- 10/ Temat zajęcia 3 - Ocena sił i możliwości nieprzyjaciela po rozpoczęciu agresji.
- 11/ Załącznik nr 6, Wnioski i postulaty słuchaczy PSOS w zakresie ćwiczenia 302/G.
- 12/ Tamże.
- 13/ Tamże, s. 2.

Inna wątpliwość wynika z faktu, że przy znacznym skróceniu czasu na ćwiczenie może nastąpić taka koncentracja zagadnień, że musi to pociągnąć za sobą intensyfikację zajęć w czasie trwania ćwiczenia. W związku z tym postawiono sobie pytanie - jak w aktualnej strukturze ćwiczenia opracować materiały do poszczególnych zajęć, by osiągnąć większą skuteczność nauczania?. Analiza tego problemu, a także doświadczenia lat ubiegłych pozwoliły dojść do wniosku, że należałoby zmniejszyć obciążenie ćwiczących w zakresie wykonywania czynności mechanicznych, które w najmniejszym stopniu lub wcale nie przyczyniają się do zdobywania wiedzy. Do takich czynności zostało zaliczone np. klejenie map, które zabiera znaczne ilości czasu przeznaczanego na samokształcenie/, nanoszenie sytuacji na mapę z kalki technicznej lub założenia, wykonywanie tabel do sporządzania stosunku sił, tabel do opracowania legendy do planu przełamania, a także odtworzenie, porównanie wytworzonej sytuacji przedstawionej na mapie z założeniem i zrozumienie jej przez słuchaczy. Mając na uwadze czynność ostatnią, postanowiono tytułem eksperymentu, w strukturze ćwiczenia umieścić zajęcia nr 8^{14/}. "Postawienie zadania i wręczenie nowej dyrektywy, zarządzeń i wytycznych w sztabie frontu, dowódcy armii do operacji zaczepnej". Było ono pomyślane w ten sposób - i tak powinno być ustawione w rozkładzie zajęć - aby kończyło zajęcia nr 7 "Dowodzenie wojskami armii w czasie zajmowania rejonu wyjściowego". Po zakończeniu zajęcia nr 7 w czasie przerwy nauczyciel z Katedry Sztuki Operacyjnej, powinien wywiesić swoją mapę /przygotowaną wcześniej, tj. podkolorowaną/ i zajęcia to prowadzić z grupą wykładowców, specjalistów z innych katedr. W czasie tego zajęcia wykładowcy kolejno powinni przedstawić położenie wojsk własnych i wiadomości o nieprzyjacielu, a następnie zapoznać z zadaniem, jakie armia otrzymała^{14/}. Ma to na celu szybkie zorientowanie ćwiczących w wytworzonej sytuacji i zapoznanie ich z zadaniem w sposób zwięzły i plastyczny /na przygotowanej mapie/, aby zaoszczędzić im czasu na przygotowanie się do zajęć, aby nie tracili czasu na odszukiwanie położenia na mapie, lecz wykorzystali do lepszego zrozumienia zadania i celu operacji. Potwierdzeniem tego, co przedstawiali wykładowcy, miały być wręczone pod koniec zajęcia: założenie, dyrektywa operacyjna frontu i zarządzenia.

Tytułem eksperymentu w niektórych grupach szkoleniowych na omawianym zajęciu miały zostać wręczone dokumenty bez wyjaśniania poło-

-----
14/ Dotyczy ono sytuacji na 2.00 13.9, w której ćwiczący po przeskoku w czasie operacyjnym otrzymują nową dyrektywę i na podstawie której rozpoczyna się ćwiczeniu planowanie operacji w toku wojny

zenia i zadań przez wykładowców^{15/}. Chodziło bowiem o sprawdzenie i ustalenie różnic w czasie poświęconym na przygotowanie się słuchaczy w grupach, które miały wyjaśnione przez wykładowców położenie i zadania, oraz w grupach, które tego wyjaśnienia nie miały. Niestety, niektórzy kierownicy zakładów /zespołów/ - w obawie przed posądzeniem ich o woluntaryzm w czasie zajęć - podczas instruktażu ustalili jedną metodę przeprowadzenia zajęcia. W wyniku takiego potraktowania zagadnienia eksperymentu nie można było na tym kursie przeprowadzić. Został on natomiast przeprowadzony na Podyplomowym Studium Operacyjno-Strategicznym oraz Kursie Przeszkolenia Oficerów, a jego wyniki potwierdziły założoną tezę, że wprowadzone zajęcia w znacznym stopniu ułatwiło słuchaczom pracę i zaoszczędziło im czasu. Różnica w czasie wynosiła na PSOS trzy godziny, a KPO cztery godziny. O korzyściach takiego przedsięwzięcia najlepiej może świadczyć fakt, że słuchacze grupy technicznej PSOS służyli pomocą w wyjaśnianiu położenia wojsk armii i nieprzyjaciela /wprowadzali w sytuację/słuchaczy grupy operacyjnej. Pozwoliło to także lepiej opanować bardzo rozległy wachlarz informacji dostarczonych na tym zajęciu. Słuchacze byli z zajęcia zadowoleni, bo mieli okazję obserwowania wykładowców, którzy zademonstrowali swego rodzaju pokaz zwięzłego przedstawiania wytworzonej sytuacji, jak również precyzyjnego przekazania zadania armii, co było także przejawem intensyfikacji nauczania.

Zajęcie okazało się wielce pożyteczne i taka forma zapoznawania ćwiczących z wytworzoną sytuacją, jak również z zadaniem, zwłaszcza w tak obszernej pod względem przestrzennym sytuacji operacyjno-taktycznej - jak to ma miejsce w ćwiczeniu na 2.00 13.9 - powinna być stosowana częściej w praktyce dydaktycznej. Daje bowiem możliwość zastosowania w nauczaniu wielu metod, zwłaszcza takich, jak: naśladownictwo, pamięciowe powtarzanie, rozumienie problemów, odkrywanie /rozwiązywanie problemów, praktyczne działanie w odpowiednich rolach i przeżywanie/ metod uznawanych i cenionych przez teoretyków dydaktyki.

Analiza struktury ćwiczenia pozwoliła także wyprowadzić wnioski, że przy opracowaniu ćwiczenia - zwłaszcza materiałów szkoleniowych, które otrzymują słuchacze - powinny być opracowywane i umieszczone jako załączniki do odpowiednich założeń gotowe tabele stosunków sił,

15/ Patrz: opracowanie metodyczne zajęcia nr 7 - Postawienie zadania i wręczenie nowej dyrektywy, zarządzeń i wytycznych w sztabie frontu. W planie tematycznym na lata 1980/81 na zajęcia przewidziano dwie, a nie - jak poprzednio - jedną godzinę.

w których czynności słuchaczy można by ograniczyć do uzupełnienia ich liczbami^{16/}. Pociąga to wprawdzie za sobą zwiększone zużycie papieru, ale ogromnie oszczędza czasu słuchaczom, przez co mogą oni znacznie większą jego część poświęcić studiowaniu materiałów teoretycznych. Ponieważ poszukujemy, między innymi, rezerw czasowych w tym - jak stwierdziliśmy wyżej - intensywnym programie, należy zrobić wszystko, aby je wykorzystać. Tym bardziej, że jest to także wyraz intensyfikacji nauczania.

Takimi względami podyktowane zostało wydanie w gotowej formie legendy do planu przełamania^{17/}. Dzięki temu słuchacze na nauce własnej, przygotowując się do zajęcia z organizacji przełamania, opracowują część tego dokumentu /planu/ na mapie 1:100 000, na której zostało wydrukowane położenie nieprzyjaciela i wojsk własnych o 16.00 13.9^{18/}. Ponadto zapoznają się z gotową legendą. W pierwotnej wersji część tej legendy opracowywali także ćwiczący, ale w wyniku doświadczeń i wniosków wysnutych z przeprowadzonych zajęć, w następnym roku została ona uzupełniona i obecnie wydawana jest w gotowej formie. Chodzi tu bowiem o zrozumienie istoty zagadnień związanych z planowaniem przełamania, zapoznanie się z metodą postępowania przy opracowaniu legendy, a nie o ustalanie liczb i wpisywanie ich w odpowiednie tabele legendy.

Analiza literatury źródłowej, a zwłaszcza dorobku oficerów Instytutu Dowodzenia skłoniła zespół autorski do ujęcia w strukturze ćwiczenia zajęcia, w którym można by zapoznać słuchaczy z wynikami symulacji komputerowej do przełamania obrony nieprzyjaciela^{19/}. Propozycja została zaakceptowana przez promotora rozprawy i uwzględniona w planie tematycznym. Umożliwiło to zapoznanie ćwiczących

-
- 16/ Powinny one stanowić załącznik do każdego założenia opracowywanego przez Katedrę Sztuki Operacyjnej. Należałoby doprowadzić do tego, aby słuchacze nie musieli w swoich zeszytach wykreślać rubryk /wymaga się odpowiednich i ustalonych wzorów/ i wpisywać odpowiednich stereotypowych treści, które nie wnoszą nic nowego. Mimo, że za potrzebne i pomocne w kalkulacjach operacyjno-taktycznych, ale zabierają wiele cennego czasu. Takie wnioski potwierdziły wypowiedzi respondentów ankiety.
  - 17/ Legenda do planu przełamania, załącznik do opracowania metodycznego zajęcia nr 20 - Organizacja przełamania.
  - 18/ Tamże. Mapa wydawana słuchaczom różni się tym od załącznika do opracowania metodycznego, że brak jest na niej decyzji dowódcy armii.
  - 19/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 24 wraz z załącznikami.

słuchaczy z praktycznymi osiągnięciami w tej dziedzinie Instytutu Dowodzenia, zorientowanie ich w problemach, nad którymi pracują jego oficerowie, a nade wszystko - jak wykazała wyjątkowo ożywiona dyskusja i pytania stawiane prowadzącym zajęcia - wzbudziło duże zainteresowanie tą problematyką.

Kontrowersyjne w strukturze ćwiczenia okazało się zajęcia nr 22 "Rozwijanie operacji zaczepnej armii, wprowadzenie do bitwy drugiego rzutu i przejście do działań z użyciem broni jądrowej". Jest to problem obejmujący szeroki wachlarz zagadnień, które zdaniem autorów powinny być przerabiane na dwóch występujących po sobie zajęciach. Tymczasem należało go rozwiązać i przygotować do przerobienia na zajęciu dwugodzinnym^{20/}. Intuicja i dyskusje z szerokim zespołem wykładowców sugerowały, że zajęcia to, mając na uwadze strukturę, należy umieścić jako ostatnie lub co najmniej pod koniec ćwiczenia. W stworzonej sytuacji do przejścia od działań bez stosowania broni jądrowej do działań z jej użyciem można by dokonać próby pokazania aktu użycia broni jądrowej jako poczynań desperackich przeciwnika w wyniku załamania się koncepcji osiągnięcia wytkniętego celu wojny^{21/}. Najważniejsze jednak byłoby pokazanie słuchaczom droga ich własnych dociekań przez rozwiązywanie zadań wynikających ze stworzonej sytuacji po obustronnym zmasowanym użyciu broni jądrowej - skutków użycia tej broni z jego wszystkimi konsekwencjami. Mogłyby one, między innymi, zostać wyrażone w tym, że działanie walczących stron sprowadzić się może jedynie do prac ratunkowo-ewakuacyjnych oraz odtwarzania zdolności bojowej obezwładnionych oddziałów i związków taktycznych oraz do osłony tych przedsięwzięć przez ocalałe siły. Nie mogłyby natomiast walczące strony kontynuować dotychczasowych działań co najmniej przez kilka dób. Jak wspomnieliśmy już wyżej, takim zajęciem^{III} byłoby najkorzystniej zakończyć ćwiczenie. Mankamentem takiego rozwiązania jest fakt, że nie mamy wtedy możliwości przerabiania, a więc i nauczania, doskonalenia i pogłębienia u ćwiczących teoretycznych zasad dotyczących prowadzenia operacji zaczepnej z użyciem broni jądrowej. Był to argument, który zdecydował o pozostawieniu tego zajęcia w ćwiczeniu na samym początku.

Innym rozwiązaniem tego problemu było stworzenie sytuacji, w której dla realizacji działań i osiągnięciu wytkniętego celu należałoby wprowadzić do bitwy dalsze odwody walczących stron; w warunkach

20/ Patrz: struktura ćwiczenia w opracowaniu metodycznym.

21/ Celem rozpoczęcia działań i wojny z ograniczonym celem zgodnie z opracowanym przez autorów tłem operacyjno-taktycznym było opanowanie NRD.

kach strony "wschodniej" - drugi rzut frontu lub też podporządkować ćwiczącej armii 2-3 dywizje o dużej zdolności bojowej z odwodu frontu lub Dowództwa Teatru Działań Wojennych. Taka sytuacja mogłaby być bardzo pouczająca dla ćwiczących słuchaczy, zwłaszcza w wypadku wprowadzenia do bitwy kolejnej armii po odpowiedniej przerwie operacyjnej^{22/}. Niedogodność tego rozwiązania polegała na tym, że w warunkach wprowadzania do bitwy kolejnej armii należałoby - z konieczności po raz drugi - przerabiać planowanie operacji zaczepnej, co nie jest wskazane. Dlatego też należałoby rozwiązać to w ten sposób, że po zmasowanych uderzeniach i przeprowadzeniu kolejnego zajęcia dokonano by przeskoku w czasie operacyjnym i wprowadzono ćwiczących w kolejną sytuację, gdzie zostały już zaangażowane nowe siły /kolejna armia lub podporządkowane dywizje/, które zrealizowały część zaplanowanych zadań. Za takim rozwiązaniem przemawiają wyniki badań przeprowadzonych w czasie ćwiczenia i tuż po jego zakończeniu, a zwłaszcza wyniki ankiet, dyskusje słuchaczy na omówieniu ćwiczenia oraz kadry na podsumowaniu przeprowadzonego ćwiczenia^{23/}.

Kontrowersje dotyczyły także zajęcia nr 7 - "Dowodzenie wojskami armii w czasie zajmowania rejonu wyjściowego". W czasie analizy tego tematu, jak również dyskusji podczas jego opracowania - potwierdziły to także wypowiedzi na instruktażach i obserwacje poczynione przez nauczycieli akademickich - wyrażono zdanie, iż byłoby lepiej zrezygnować z tego zajęcia na korzyść zwiększenia liczby godzin w zajęciu na temat: "Odparcie przeciwuderzenia" lub "Działania wojsk armii w rejonach zurbanizowanych"^{24/}. Takie twierdzenie argumentowano tym, że w dwóch wymienionych wyżej zajęciach można wydobyć o wiele bogatsze i ważniejsze treści dla poszerzenia wiedzy słuchaczy ASG WP niż może to mieć miejsce w toku przerabiania problematyki zajęcia nr 7.

Dużo uwagi zespół autorski poświęcił także analizie tematu zajęcia "Organizacja współdziałania z siłami OPK i OTK". W trakcie dyskusji wyłonił się problem trudności, na które mogą napotykać w trakcie prowadzenia tego zajęcia nauczyciele z Katedry Sztuki Operacyjnej. Autorzy uważali, że lepsze efekty w realizacji tego tematu mogliby uzyskać specjaliści z katedr OPK, OPL i OTK^{25/}. W wyniku tego postanowiono umożliwić zapoznanie się z tymi zagadnieniami słucha-

22/ Przerwa operacyjna, wynikająca z braku możliwości walczących stron do kontynuowania działań zaczepnych, mogłaby trwać 3-5, a nawet 6 dni.

23/ Załącznik nr 8 - zestawienie wyników ankiety dla słuchaczy, s.2.

24/ Załącznik nr 6 - op. cit.

25/ Problem wydaje się o tyle trudny, że słuchacze kursu wojsk lądowych w zasadzie nie spotykają się z tą problematyką w czasie studiów.

czom w drodze wydania im gotowego rozwiązania. Do opracowania tych dokumentów zaangażowano wykładowców z katedr specjalistycznych^{26/}. Jak wykazały wypowiedzi ćwiczących w ankietach była to dobra forma zapoznania się z tą ciekawą problematyką i została przez nich wysoko oceniona^{27/}. Z tych względów wydaje się, że niesłusznie zajęcia to zostało usunięte z planu tematycznego III KWL na rok 1980/81.

W ankietach postulowano także zwiększenie liczby godzin na zajęcia początkowe oraz na poszerzenie w ćwiczeniu problematyki dotyczącej mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia wojsk. Problem ten poruszali zwłaszcza nauczyciele akademicy. Stwierdzili oni bowiem, że słuchacze zbyt słabo znają tę problematykę. Jest ona dla nich trudna do opanowania, obejmuje szeroki wachlarz wiedzy, z którą najczęściej w swojej praktyce życiowej nie spotykali się, a studia pierwszego i drugiego roku także jej nie obejmują. Stwierdzono u nich również duże zainteresowanie tymi zagadnieniami.

Wprawdzie wykracza to poza zainteresowania autorów, bo postulat kierowany jest raczej do Katedry Organizacji i Mobilizacji, ale dotyczy on struktury ćwiczenia. W tych warunkach, a zwłaszcza mając na uwadze stałą liczbę godzin na ćwiczenie główne i brak możliwości zrezygnowania z godzin na inne przedmioty, jedynym rozwiązaniem może być wydanie części dokumentów w gotowej formie, aby ćwiczący mogli się z tymi zagadnieniami zapoznać szerzej.

Wydaje się także, że w strukturze ćwiczenia powinno być uwzględnione zajęcia na temat działania operacyjnej grupy manewrowej /OGM/. Ponieważ na szczeblu armii jest to element ugrupowania operacyjnego, dodanie tego zagadnienia do tematów poszczególnych zajęć musi być uwzględnione w tworzonym tle operacyjno-taktycznym. Z tych względów dla przerobienia tej problematyki w ćwiczeniu musiałoby ono ulec znacznej przeróbce, a zwłaszcza jego tło.

1.2. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia tła operacyjno-taktycznego

Ćwiczenie główne jest jednym z największych przedsięwzięć szkoleniowych w ASG WP, nie tylko z uwagi na jego wymiar godzinowy, ale głównie ze względu na fakt, że jest ono bazą i środkiem, w

26/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 7a - organizacja współdziałania z siłami OTK i OPK na okres przegrupowania wojsk armii do rejonu wyjściowego.

27/ Załącznik nr 8, Zestawienie wyników ankiety słuchaczy, s. 6 i 8.

oparciu o które słuchacze, zwłaszcza III KWL, powinni zgłębić teoretyczną znajomość zasad przygotowania i prowadzenia operacji zaczepnej armii. Duża rozpiętość czasu, w jakim to ćwiczenie przebiega /ponad dwa miesiące/, powoduje, że bardzo trudno jest utrzymać ćwiczących w odpowiedniej psychozie i jego atmosferze. Mając to na uwadze, a także dotychczasowe doświadczenia, zwłaszcza zaś przeprowadzoną dyskusję, autorzy postanowili dążyć do stworzenia takiego tła operacyjno-taktycznego, które pozwoliłoby wprowadzić ćwiczących w atmosferę, mogącą towarzyszyć opracowywującym plan operacji w okresie pokoju. W takim duchu zostało stworzone położenie wyjściowe stron oraz założenie, w którym umieszczono informacje o narastaniu zagrożenia i aktualnym stanie wyszkolenia poszczególnych związków taktycznych, ich położeniu, jak również przygotowaniu i zgraniu ich dowództw. Chodziło także o to, aby tło rozbudzało u ćwiczących zainteresowanie tą problematyką i pozwalało stworzyć takie kolejne położenia, które dawałyby możliwość przyjmowania różnych rozwiązań, nawet kontrowersyjnych. Zespół dążył także do tworzenia sytuacji, które pozwalałyby rozwinąć dyskusję z ćwiczącymi, zainicjować chęć sięgania do literatury źródłowej, historycznej i pamiętnikarskiej oraz powodowały konieczność argumentowania swoich rozwiązań. Dlatego koncepcja działania stron, po jej wszechstronnym i głębokim przedyskutowaniu w zespole autorskim, została poddana eksperymentowi. Polegał on na tym, że stworzone położenie stron przed wybuchem wojny zostało powielone na kalkach technicznych i rozdane zespołom Katedry Sztuki Operacyjnej dla wypracowania przez nie koncepcji użycia sił przeciwstawnych stron. W następnej kolejności, to jest po wypracowaniu koncepcji przez wymienione zespoły, nastąpiło ich omówienie /i konfrontacja rozwiązań z rozwiązaniem autorskim/ na specjalnej odprawie prowadzonej przez szefa katedry^{28/}. Przedstawione rozwiązania były różne i wywołały kontrowersje oraz szeroką dyskusję. Po rozważeniu argumentów przedstawionych przez zespoły promotor zaakceptował koncepcję prezentowaną przez autorów ćwiczenia z uwzględnieniem pewnych modyfikacji, które odzwierciedlały postulaty wysunięte w dyskusji. Wyrażała ona możliwość rozpoczęcia wojny przez "Zachodnich" z zaskoczenia dla szybkiego opanowania NRD. Koncepcja ta sprowadzała się do tego, że dla osiągnięcia wytkniętego celu dowódca PGA zamierzał:

28/ Załącznik nr 1, protokół odprawy poświęconej omówieniu koncepcji ćwiczenia głównego 302/G prowadzonego przez szefa Katedry Sztuki Operacyjnej.

"Wykorzystując skutki powietrznej operacji strategicznej - główne zmasowane uderzenia lotnictwa i środków wojny elektronicznej - oraz działanie desantów powietrznych, zdeorganizować dowodzenie i opóźnić operacyjne rozwinięcie i wejście do bitwy głównych sił "Wschodnich". Równocześnie uderzeniem wojsk lądowych rozbić związki taktyczne wojsk osłonowych, a następnie główne siły Frontu Północnego i w piątym dniu operacji wyjść na Odrę na odcinku Frankfurt - Szczecin. W tym celu:

- 1 KA /NZ/ głównymi siłami miał sforsować Łabę, rozbić 11 DZ wojsk osłonowych przeciwnika i opanowując głęboki przyczółek zapewnić warunki wprowadzenia do bitwy głównych sił 1 KA /H/. W następnej kolejności, wspólnie z 1 KA /WB/ miał likwidować siły "Wschodnich" w rejonie: Putlitz, Salzwedel, Helmstedt, zach. Berlin;

- 1 KA /H/ wchodził do bitwy w trzecim dniu operacji z opanowanego przyczółka na wschodnim brzegu Łaby i uderzeniem na Szczecin rozwijał operację, a wykorzystując działanie desantu powietrznego, w piątym dniu operacji opanowywał zachodni brzeg Odry"^{29/}.

W tych warunkach ćwiczący w czasie oceny nieprzyjaciela musieli się liczyć także z możliwością głównego uderzenia 1 KA /NZ/ skierowanego na rozbięcie 8 DZmot /NRD/, a w następnej kolejności z forsowaniem Łaby oraz z możliwością działania 1 KA /H/ w pierwszym rzucie. Skomplikowało to ćwiczącym ocenę i stwarzało duży stopień trudności przy planowaniu pierwszej operacji zaczepnej armii.

Dowódca Frontu Północnego natomiast zamierzał:

"Pod osłoną wojsk 3 A /R/ i 4 A /NRD/ w ciągu dwóch dni od chwili agresji lub sygnału dokonać operacyjnego rozwinięcia sił głównych frontu. W trzecim dniu wojny przejść do operacji zaczepnej siłami trzech armii. Natarciem 5 i 7 A oraz 3 KA /NRD/, wykonując główne uderzenie w kierunku: Oranienburg, Nienburg, Almallo, Haga, rozbić siły główne 1 KA /NZ/ i 1 KA /WB/ oraz bliższe odwody PGA. Uderzeniem 3 A i działaniem OGD na jutlandzkim kierunku operacyjnym, przy współdziałaniu z Połączoną Flotą Bałtycką, rozbić siły zbrojne Cieśnin Duńskich i Bałtyku Zachodniego i w 7-8 dniu operacji opanować rubież: Cuxhaven, Oldenburg, Doetinchem, Wehr1, a w 9 dniu Półwysep Jutlandzki i Wyspy Duńskie.

W zadaniu dalszym

W tym celu: 5 A miała przejść do operacji z rejonu wyjściowego w trzecim dniu wojny, wykonując główne uderzenie w kierunku:

29/ Zamiar stron w myśli przewodniej ćwiczenia.

Osterburg, Walsrode, rozbić główne siły 1 KA /NZ/, a następnie 1 KA /H/ i - wykorzystując działanie 30 DPD - z marszu sforsować rzeki Aller i Wezerę oraz w zadaniu bliższym opanować rubież: pld. Hamburg, Zeven, Sulingen"^{30/}.

Tak sformułowane zadanie, w okresie pokoju, w stosunku do przeciwnika, którego działanie należało wariantować, wymagało także przewidywania i planowania co najmniej dwuwariantowego wejścia armii do bitwy.

Kontrowersyjne okazały się tu kierunki uderzeń 1 KA /NZ/ oraz 1 KA /H/, zwłaszcza fakt, że ten ostatni miał wychodzić na południe od Szczecina, jak również rubieże osiągnięte przez przeciwnika do czasu wprowadzenia 5 A do bitwy.

Tak opracowany szkielec tła operacyjno-taktycznego został przedstawiony całemu zespołowi autorskiemu ćwiczenia na specjalnej odprawie. W następnej kolejności zostało ono uzupełnione przez współautorów i dopiero od tego momentu cały zespół opracowujący ćwiczenie rozpoczął pracę nad ćwiczeniem. Przyjęto, że opracowane w ten sposób położenie wyjściowe i założenie umożliwią zvariantowanie wejścia armii do bitwy^{31/}. Zakładano bowiem, że takie warunki w stworzonej sytuacji inicjują dyskusję wśród ćwiczących, pozwalają prowadzącemu zajęcie pokazać szerzej i głębiej dany problem z teoretycznego punktu widzenia oraz różne aspekty praktycznego rozwiązania go. Przez takie ustawienie położenia dany problem staje się pewnego rodzaju atrakcją dla ćwiczących, zostaje lepiej zrozumiany i w ten sposób może pozostać na długo w pamięci. W podobny sposób zostało opracowane kolejne położenie wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz założenie, które miało być podstawą do planowania operacji już w toku działań wojennych. Zakładano, że powinno ono dawać możliwość wykazania różnych możliwości wykorzystania wojsk armii do prowadzenia operacji zaczepnej. Znalazło to odbicie w rozwiązaniu autorskim meldunku szefa oddziału operacyjnego armii^{32/}.

Problem okazał się kontrowersyjny już w czasie eksperymentu z nauczycielami akademickimi z Katedry Sztuki Operacyjnej^{33/}. Żywość

30/ Tamże.

31/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 4 - "Wypracowanie zamiaru do przegrupowania wojsk armii do rejonu wyjściowego i pierwszej operacji zaczepnej /w okresie pokoju/" uwzględnia dwa warianty wejścia armii do bitwy: z zachodniego brzegu Łaby lub w północnej części pasa działania armii rozpoczynającego się forsowaniem przeszkody wodnej w wypadku opanowania tego przyczółka przez przeciwnika.

32/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 10b - Meldunek szefa oddziału operacyjnego 5 A.

33/ Załącznik nr 1, Protokół z odprawy poświęconej omówieniu koncepcji ćwiczenia głównego 302/G.

i zaangażowanie w prowadzonej dyskusji oraz wielorakość wysuwanych argumentów potwierdzały słuszność założeń autorskich i stwarzały przesłanki do przypuszczeń, że w podobny sposób położenie to zainteresuje ćwiczących słuchaczy. Dla dalszego badania tego problemu i ewentualnego potwierdzenia wniosków wyciągniętych z przeprowadzonego eksperymentu zostały opracowane ankiety^{34/}. Umieszczone w nich dodatkowe wypowiedzi respondentów nie tylko potwierdziły, ale przekroczyły oczekiwania autorów. Na pytanie bowiem nr 1 /"Czy stworzone w ćwiczeniu tło operacyjno-taktyczne i położenie wyjściowe stron wprowadziło Was w klimat i atmosferę warunków, jakie powstaną na obszarze działań po wybuchu wojny?/ 88% słuchaczy i 100% kadry odpowiedziało twierdząco. Natomiast na pytanie nr 4b /"Czy w ćwiczeniu były problemy kontrowersyjne?"/ i nr 4c /"czy w ćwiczeniu były problemy wzbudzające Wasze zainteresowanie?"/ odpowiedź twierdzącą podało 80% respondentów^{35/}. Potwierdzają to także charakterystyczne wypowiedzi umieszczone w ankietach oraz wystąpienia kadry na odprawie omawiającej ćwiczenie^{36/}. Wypowiedzi te świadczą także o tym, że wydawane dokumenty, a zwłaszcza położenia stron oraz założenia, potrafiły wprowadzić ćwiczących w atmosferę zagrożenia wojną, napięcia, w czasie planowania działań, a szczególnie już po jej wybuchu, jak również w toku pracy nad wypracowaniem decyzji w kolejno stwarzanych sytuacjach. Mogli oni sobie także wyobrazić warunki, jakie powstaną na terenie działań po wybuchu wojny, a przede wszystkim położenie to dało możliwość zapoznania się z wyjątkowo urozmaiconymi warunkami terenowymi^{37/}. Być może, iż zbyt mało uwagi poświęcono problemowi pokonania trudnej przeszkody terenowej, jaką jest oddany do użytku przed kilku laty Boczny Kanał Łaby. Problem ten nie został ujęty w strukturze ćwiczenia i wyeksponowany w specjalnym zajęciu, ale naświetlono go w sposób wystarczający w warunkach oceny terenu, zwłaszcza przy możliwościach przełamania obrony nieprzyjaciela oraz wykorzystania wojsk armii do prowadzenia operacji.

34/ Załączniki nr nr: 3,4,25,26 zostały opracowane w dwóch wersjach, oddzielnie dla ćwiczących słuchaczy i dla kadry. Przewidywano, że słuchacze wypełniać je będą po zakończeniu ćwiczenia. Nauczyciele natomiast mieli je wypełniać bezpośrednio po każdym zajęciu. Chodziło tu o uchwycenie obiektywnej oceny każdego z zajęć oraz o uzyskanie obiektywnych wniosków dotyczących ewentualnych zmian i propozycji dla wprowadzenia ich w ćwiczeniu.

35/ Załączniki nr 8, 27, Zestawienie wyników ankiety dla słuchaczy, s. 1,2,3. Także załączniki nr nr: 3,4,25,26 oraz załącznik nr 6, Wystąpienie w dyskusji, jak również załącznik nr 2 - Protokół z odprawy.

36/ Załącznik nr 8, Zestawienie wyników ankiety /dla słuchaczy/, s.3, załącznik nr 2, Protokół z odprawy; załącznik nr 12, s. 2.

37/ Załącznik nr 8 i 9, Zestawienie wyników ankiety, w którym pytanie nr 1 uzyskało 88 i 100% odpowiedzi twierdzących.

Stworzone tło operacyjno-taktyczne pozwalało także uwzględnić działania sąsiadów, które wywierały wpływ na możliwości wojsk własnych. Z tych względów na przykład 10 DZ została zaangażowana jeszcze przed rozpoczęciem operacji przez główne siły armii dla osłony rejonu wyjściowego. Uderzenie natomiast 7 A umożliwiło zaangażowanie tylko części sił armii /9 DZmot/ dla wprowadzenia przeciwnika w błąd i pozwoliło poprzez zaskoczenie osiągnąć większą przewagę na kierunku głównego uderzenia zwłaszcza zaś na odcinku przełamania.

Dowodzi to, że jeden z głównych celów, jaki został nakreślony przez zespół autorski, został osiągnięty.

Niektórzy z respondentów wysunęli jednak pewne uwagi w stosunku do możliwości nieprzyjaciela. Uważają oni, że jeżeli przeciwnik zdecydowałby się rozpocząć wojnę - jak zostało przyjęte w ćwiczeniu - to musiałby mieć pewność uzyskania powodzenia. Musiałby stworzyć sobie warunki uzyskania zaskoczenia, które umożliwi mu osiągnąć większą przewagę, i w takich warunkach byłoby niemożliwe załamanie jego natarcia przez stronę "wschodnią" na takiej rubieży, przy tak niewielkim włamaniu, jak przyjęli w swoim rozwiązaniu autorzy ćwiczenia. Uwagi te są uzasadnione, ale należy tu także mieć na uwadze inny aspekt tego zagadnienia. Gdyby bowiem założyć osiągnięcie przez przeciwnika rubieży Odry, a przynajmniej podejść do tej przeszkody, to stałoby się niemożliwe, a co najmniej zostałoby skomplikowane, przerobienie ze słuchaczami - w ramach tego ćwiczenia - przegrupowania wojsk armii na dużą odległość. Niemniej jest to poważny argument i zarzut, z którym należy się uporać w czasie opracowywania nowego ćwiczenia głównego z operacji zaczepnej.

Mając na uwadze wymogi naszej doktryny oraz cele szkoleniowe, wydaje się, że najsluszniej byłoby opracować dwa oddzielne tematy /ćwiczenia/, to jest: przegrupowanie wojsk armii na dużą odległość i operacja zaczepna armii. Skuteczniejsze w nauczaniu słuchaczy pozostaje rozwiązanie przewidziane przy zachowaniu obowiązującej obecnie struktury ćwiczenia. Należałoby jednak w przyszłości rozważyć ten problem bardziej wszechstronnie, a być może, iż wysunięte przez ćwiczących postulaty zostałyby spełnione przy dopuszczeniu do większego włamania.

Nieco inaczej sformułowane zostały pytania w opracowanej ankiecie dla nauczycieli akademickich. W tym wypadku chodziło o zbadanie, czy opracowane tło operacyjno-taktyczne oraz położenia stron i założenia pozwalają osiągnąć zakładane w ćwiczeniu cele szkole-

niowe^{38/}. Uzyskanie 100 i 99% odpowiedzi pozytywnych potwierdziło nasze założenia.

W wielu wypadkach spotykamy postulaty wydawania słuchaczom dokumentów w gotowej formie dla zapoznania się z nimi. Przyświecają temu zdrowe intencje, a mianowicie umożliwienie zapoznania się z nimi przez słuchaczy przy jak najmniejszym wydatkowaniu na to czasu. Szkoda, że w tych postulatach brak wskazania, o które dokumenty chodzi. Autorzy uważają bowiem, że może to mieć miejsce i przynosić korzyść, jeżeli stosować je będziemy w rozsądnych granicach. Nie widzimy na przykład takich możliwości odnośnie do zajęcia nr 4 "Wypracowanie zamiaru do przegrupowania wojsk armii do rejonu wyjściowego i pierwszej operacji". Chodzi tu przecież o wypracowanie zamiaru, a więc ogólnej koncepcji przegrupowania i pierwszej operacji, planowanej w okresie pokoju. Jeżeli więc w tych warunkach zostałyby wydane gotowe; ocena nieprzyjaciela i plan przegrupowania wojsk armii, to wpłynęłoby to na obniżenie zainteresowania ćwiczących i być może przez to nigdy nie wniknęliby oni tak głęboko w tę problematykę, zwłaszcza w niuansie przegrupowania wojsk. W niektórych wypadkach natomiast sami zaproponowaliśmy takie rozwiązanie^{39/}. Wydaje się jednak - potwierdziła to także praktyka przeprowadzonego ćwiczenia - że opracowane dokumenty należy wydawać, nie po zajęciu, lecz przed nim. Nie tak jak proponowaliśmy to w opracowaniach metodycznych. Należy je wydać co najmniej na jeden dzień przed zajęciem, aby mogli się z nimi gruntownie zapoznać. W czasie zajęcia należy dążyć do wyjaśnienia podstaw takiego rozwiązania, znalezienie argumentów, które za takim rozwiązaniem przemawiają. W takich warunkach należy oczekiwać, że ćwiczący w oparciu o zapoznanie się z wydanymi im rozwiązaniami będą starać się wzbogacić tę problematykę o własne rozwiązania. Tym bardziej, gdy do takich poszukiwań zostaną zachęcani, a w ostateczności - jeżeli nauczyciele takich rozwiązań będą wymagać. Za wcześniejszym wydaniem gotowego dokumentu przemawia także fakt, że jeżeli zostanie on raz wydany ćwiczącym, to zawarte w nim rozwiązania szybko przenikają do innych grup szkoleniowych słuchaczy. W ten sposób

38/ Załącznik nr 9, Zestawienie wyników ankiety /kadry/, s. 1.
Załącznik nr 10, Zestawienie wyników ankiety /kadry/, s. 1, 2, 3 i 4.

39/ W gotowej formie wydane zostały ćwiczącym: Meldunek szefa oddziału operacyjnego 5 A, Meldunek decyzji dowódcy 5 A, legenda do planu przełamania 5 A, oraz prawie w gotowej formie: Plan współdziałania 5 A, jak również wyniki eksperymentu symulacyjnego. Plan współdziałania został wydany w dwóch wersjach, po czym druga wersja została zaproponowana do wydania na organizowanie współdziałania. Wymienione dokumenty są załącznikami do opracowań metodycznych odpowiednich zajęć.

z treścią tych dokumentów zapoznaje się - nieoficjalnie - szerokie ich grono. Fakt taki ukrywany jest w tajemnicy przed nauczycielami akademickimi i często bywa przyczyną nieporozumień w czasie zajęć. Zwłaszcza jeżeli ćwiczący znają rozwiązania i przedstawiają jako własne, a nie potrafią ich uzasadnić.

W celu uatrakcyjnienia ćwiczenia, urozmaicenia przerabianej w nim problematyki, a przede wszystkim zwiększenia zainteresowania ćwiczących problematyką desantów powietrznych oraz pełniejszego zrozumienia istoty współdziałania z nimi wojsk armii, w opracowanym tle zostało uwzględnione takie działanie. Zostały w nim ujęte desanty tak "Zachodnich", jak i "Wschodnich". Strona "wschodnia" desantowała DPD w pasie działania 5 A dla opanowania przepraw na rzekach Aller i Wezera i ułatwienia sforsowania tych przeszkód przez wojska armii. Ćwiczący w czasie oceny możliwości wojsk armii zakładali, że działanie DPD - mimo iż zgodnie z zadaniem sprecyzowanym w dyrektywie operacyjnej - powinno być także nakierowane na wiązanie części sił 6 KA /A/. W takich warunkach mogliby bowiem liczyć na większe powodzenie sił armii w starciu z siłami tego korpusu. Praktyka ćwiczenia wykazała, że DPD została wysadzona zbyt późno. W tych warunkach mogła ona jedynie walczyć z 14 DZmot, która została zmobilizowana. Jak wynika z dociekań kadry w czasie instruktaży, a przede wszystkim dociekań i argumentacji ćwiczących w czasie prowadzenia z nimi zajęć, przed desantem operacyjnym można było postawić trudniejszy cel i o większym znaczeniu. Takim celem mogłoby właśnie być wiązanie części sił podchodzących odwodów operacyjnych przeciwnika i izolowanie ich od pola bitwy, a w konsekwencji - doprowadzenie do bicia ich częściami przez wojska 5 A. W takich warunkach DPD musiałaby zostać wysadzona w drugim, a nie - jak zostało przyjęte w ćwiczeniu - w trzecim dniu operacji 5 A. Doskonałą rubieżą do opóźniania są przeszkody wodne i mogłyby je stanowić rzeki Aller i Wezera - jak przyjęto w ćwiczeniu. Upatrywano w tym przede wszystkim korzyści w czasie forsowania tych rzek, ale teren w rejonie przeszkód okazał się wyjątkowo niekorzystny dla prowadzenia działań przez DPD i dlatego miała ona trudności w utrzymaniu opanowanych przepraw w walce z 14 DZmot. Można przypuszczać, że byłoby jeszcze trudniej walczyć w tych warunkach z jedną z silniejszych dywizji korpusu amerykańskiego. Dlatego w kolejnej edycji tego ćwiczenia lub przy opracowaniu zupełnie nowego jego autorzy powinni wziąć pod uwagę i ten aspekt zagadnienia. W ten sposób ćwiczenie na temat "Organizacja i prowadzenie działań DPD"

mogłoby zostać w większym stopniu powiązane z ćwiczeniem głównym. Powinien być także uwzględniony fakt, że takie działania można planować równocześnie w dogodniejszych warunkach terenowych dla prowadzenia działań przez DPD, a nie przeszkodach wodnych.

Przeprowadzone badania potwierdziły słusność założeń autorów i dowodzą, że opracowane tło operacyjno-taktyczne stwarza dobre podstawy do tworzenia kolejnych położeń i sytuacji dla rozegrania i przerobienia zagadnień ujętych w temacie. Wykazały także te aspekty i momenty, które dla dobra przedmiotu mogą być uzupełnione lub zmienione w kolejnym wydaniu ćwiczenia głównego 302/G.

1.3. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia w zakresie rozbudowania u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną

Jednym z podstawowych czynników wywierających wpływ na osiągnięcie celów szkoleniowych w dziedzinie sztuki operacyjnej i taktyki jest zainteresowanie uczących się, powstające na bazie ćwiczenia głównego, którego treść, a zwłaszcza możliwości wariantowania rozwiązań, pobudzają inicjatywę i ambicje słuchaczy. Proces ten wprawdzie rozpoczyna się już na pierwszym roku nauczania w ASG WP i rozwija się przez trzy lata studiów, ale dopiero w końcowym ich etapie, na tle ćwiczeń z operacji zaczepnej i obronnej armii ogólnowojskowej, stwarza szerokie możliwości słuchaczom wykazania swoich umiejętności i twórczego stosowania teorii w praktyce ćwiczebnej.

Szczególnie trudnym problemem w dziedzinie rozbudzania zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną jest zbyt mała ilość czasu na teoretyczne przygotowanie się słuchaczy, a także na praktyczne rozwiązywanie poszczególnych epizodów ćwiczenia głównego. Dlatego też, celem niedopuszczenia do spłylenia problematyki operacyjno-taktycznej w ćwiczeniu głównym oraz zainteresowania nią słuchaczy już od początku roku akademickiego, ćwiczenia te poprzedzane są cyklem wykładów i seminariów oraz specjalnymi ćwiczeniami informacyjno-pokazowymi. Zajęcia prowadzone w ramach tych przygotowań dają podstawę do prowadzenia ćwiczenia głównego, którego celem jest nauczanie regulaminowych sposobów rozwiązywania konkretnych zadań.

Podczas wykładów i samodzielnego studiowania teorii sztuki operacyjnej słuchacze nie mają jeszcze możliwości konfrontowania swojej wiedzy teoretycznej z praktyką. Możliwość taką dają im dopiero

ćwiczenie główne, które - właściwie opracowane i przygotowane - poważnie wpływa na rozwój zainteresowań słuchaczy problematyką operacyjno-taktyczną. Przede wszystkim jednak duże znaczenie ma odpowiedni dobór form i metod prowadzenia zajęć, jak również inwencja i doświadczenie nauczycieli akademickich.

W wyniku dokonanej analizy literatury źródłowej, obserwacji prowadzonych przez autorów ćwiczeń, a także nauczycieli akademickich ustalono, że słuchacze, u których rozbudowano zainteresowania sztuką operacyjną i taktyczną, szybciej potrafili właściwie zastosować wiedzę teoretyczną w praktycznym rozwiązywaniu problemów i osiągnęli znacznie lepsze efekty szkoleniowe. Umiejętnie i systematycznie rozwijane przez nauczycieli akademickich zainteresowa^{-ia} słuchaczy sztuką operacyjną i taktyką w toku różnego rodzaju zajęć i ćwiczeń, po pewnym czasie stawały się trwałą cechą osobową wielu z nich i prowadziły do dalszego, samodzielnego rozwijania wiedzy operacyjno-taktycznej, niekiedy również do powstania nowatorskich rozwiązań praktycznych.

Przystępując do opracowania niniejszego ćwiczenia, zespół autorski miał powyższe na uwadze i rozważał również konieczność rozbudowania i rozwijania zainteresowań słuchaczy zagadnieniami operacyjno-taktycznymi we wszystkich zajęciach wchodzących w jego zakres.

Po przeprowadzeniu analizy tematu, wynikających z tego celów szkoleniowych i struktury problemowej wyłoniły się następujące pytania:

- jak należy to ćwiczenie opracować, zwłaszcza jego tło, zarys poszczególnych sytuacji, oraz jak dalece szczegółowo powinny być opracowane założenia, komunikaty i inne dokumenty obrazujące te sytuacje, aby budziły zainteresowanie i ciekawość ćwiczących?;

- które z zagadnień szkoleniowych powinny być wobec tego szczególnie wyeksponowane?;

- jakie formy zajęć najlepiej mogą temu służyć?.

Zagadnieniom tym zespół autorski poświęcił wiele uwagi i wypracował wstępne ustalenia, które po przedyskutowaniu w gronie nauczycieli akademickich katedr: sztuki operacyjnej, rozpoznania wojskowego i armii obcych, zakładzie walki radioelektronicznej i katedrze taktyki lotnictwa operacyjnego, zostały przyjęte jako obowiązujące.

W ten sposób zebrane uwagi i propozycje skonfrontowane z wstępnymi ustaleniami zespołu autorskiego, ponownie przeanalizowane i poprawione stały się podstawą do opracowania zarówno całego ćwicze-

nia, jak i poszczególnych zajęć stanowiących jego epizody. Ustalono, że począwszy od sposobu przedstawienia tła operacyjno-taktycznego, ciekawych sytuacji epizodycznych, wymagających interwencji dowódcy i sztabu, sytuacji wymagających właściwego użycia rodzajów wojsk itp., a skończywszy na przedstawieniu danych zawartych w dokumentach, powinno się w maksymalnym stopniu zbliżyć słuchacza do prawdopodobnego, realnego pola walki lat 80. W dokumentach tych należało unikać sytuacji szablonowych, tworzyć nietypowe, kontrowersyjne, pobudzające do dyskusji i wymiany poglądów. Takie epizody, które wraz ze stosowaniem określonych metod dydaktycznych powinny ośmielać i zachęcać słuchaczy do poszukiwania oryginalnych rozwiązań. W rezultacie powinno to stwarzać możliwości podejmowania różnych decyzji, wzbudzających zainteresowanie i wywołujących niedosyt wiedzy operacyjno-taktycznej, a przez to skłaniających szkolenych do pogłębiania jej poprzez studiowanie materiałów źródłowych i przykładów historycznych^{40/}. Rozwiązania poszczególnych epizodów operacji powinny również umożliwiać słuchaczom wariantowanie oceny możliwości działania nieprzyjaciela i stwarzać podstawy do podejmowania wariantowych decyzji, zachowywać realny, logiczny ciąg rozwoju sytuacji na polu walki, a przede wszystkim obejmować coraz bardziej złożoną problematykę operacyjno-taktyczną z jej stopniowo narastającymi trudnościami.

Z analizy celu ćwiczenia wynikało także, że problematykę związaną z etapem przygotowania operacji należy przerabiać w formie ćwiczenia grupowego, natomiast zagadnienia prowadzenia operacji, dla zwiększenia zainteresowania i ciekawości ćwiczących, należy realizować w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Takie rozwiązania znalazły swoje odbicie w opracowaniach metodycznych, które zaproponowane katedrom /tytułem próby/ mają stanowić bazę do prowadzenia dalszych badań w tej dziedzinie.

Dwuletni okres szkolenia słuchaczy ASG WP, oparty na prezentowanym ćwiczeniu głównym, a zwłaszcza przeprowadzone badania ankietowe potwierdziły założone w ćwiczeniu hipotezy metodyczno-dydaktyczne, zgodnie z którymi sukcesy w nauczaniu osiąga się tym większe, im większe zainteresowanie potrafią wzbudzić nauczyciele prezentujący dany przedmiot, im bardziej przekonującymi metodami posługują się w procesie dydaktycznym. Świadczą o tym również wypowiedzi samych szkolenych. Na przykład na pytanie: która z form /zajęcia

-----
40/ Świadczą o tym wyniki badań zawarte w załączniku nr 8, s. 2.

grupowe na salach i gra wojenna/ prowadzenia zajęć pozwoliła Wam lepiej zrozumieć przerabianą problematykę?. 78% ankietowanych opowiedziało się za zajęciami prowadzonymi w formie gry wojennej.

Realizację przyjętych do ćwiczenia ustaleń rozpoczęto już przy opracowywaniu pierwszych założeń do sytuacji, charakteryzujących rozwój wydarzeń politycznych i przedsięwzięć militarnych w państwach NATO w okresie narastania zagrożenia wojennego. Dlatego też w sytuacji polityczno-militarnej i zamiarze stron, założeniu nr 1 oraz komunikacie rozpoznawczym^{41/} wprowadzono symptomy wskazujące na możliwość wybuchu konfliktu zbrojnego z ograniczonym celem - aneksji NRD. Odzwierciedla to lansowaną w NATO tak zwaną "strategię małych zaborów". Jak wykazały przeprowadzone badania, zasugerowany w ten sposób ćwiczącym cel działań nieprzyjaciela wzbudził duże zainteresowanie. Takie przedstawienie tego problemu wywarło ponadto wpływ na dokonywanie przez ćwiczących oceny operacyjnego rozwinięcia Północnej Grupy Armii /PGA/.

Motywacją do tak zakładanego celu działań bojowych, prowadzonych przez wojska NATO, jest dążenie do uzyskania zaskoczenia operacyjnego, uzyskania wysokiego tempa natarcia, rozbicia wojsk "Wschodnich" na terenie NRD, wyjścia na rubież Odry i przystąpienia do negocjacji.

Powyższą sytuację stworzono między innymi w oparciu o wynik eksperymentu z ćwiczenia dowódczo-sztabowego przeprowadzonego z nauczycielami akademickimi Katedry Sztuki Operacyjnej. Aby zaprezentować możliwość prowadzenia przez nieprzyjaciela zdecydowanych i wysoce dynamicznych działań już od początku wojny, w ćwiczeniu przyjęto wysadzenie silnych operacyjnych desantów powietrznych już w drugim dniu operacji w rejonach: płd. Szczecin, zach. Kostrzyń, oraz płn. Malchow w celu izolacji dopływu kolejnych sił "Wschodnich" w rejon działań bojowych. Dla spotęgowania uderzenia przyjęto również wcześniejsze wprowadzenie do działań odwodu PGA - 1 KA /H/ na nietypowym dla niego kierunku: Parchim, Neubrandenburg, płd. Szczecin. Pociągnęło to za sobą konieczność szybkiego odtworzenia odwodu PGA w sile 6 KA /A/ o składzie koalicyjnym^{42/}.

Tak skonstruowana sytuacja stawiała ćwiczących przed koniecznością rozwiązywania problematyki organizacji i prowadzenia walki

41/ Komunikat rozpoznawczy nr 01 za okres od 1.6 do 20.6; sytuacja polityczno-militarna i zamiar stron; założenie nr 1.

42/ Na podstawie ćwiczeń "WINTEX/CIMEX" oraz "REFORGER".

z silnym desantem powietrznym w trakcie przesunięcia wojsk armii do rejonów wyjściowych i w czasie planowania pierwszej operacji, a także w czasie kierowania przesunięciem wojsk^{43/}. Tak opracowana sytuacja inspirowała również słuchaczy do pogłębiania wiedzy teoretycznej z zakresu organizacji i możliwości prowadzenia działań powietrznodesantowych przez nieprzyjaciela i walki z nimi.

Na podstawie prowadzonych badań /w tym również ankietowych/ wśród kadry dydaktyczno-naukowej i słuchaczy trzecich kursów należy stwierdzić, że taki sposób przedstawiania celu oraz możliwego charakteru działań nieprzyjaciela, a co się z tym wiąże również działań wojsk własnych /5 armii "Wschodnich"/ nie był dotychczas stosowany w ćwiczeniach akademickich. Np.: "cel rozpoczęcia i prowadzenia wojny ograniczonej /aneksja NRD/, a co się z tym wiąże, specyficzne działania między innymi sił PGA, nie były rozpatrywane w dotychczasowych ćwiczeniach prowadzonych w ASG WP. Włączenie tej problematyki do ćwiczenia stworzyło ciekawy i niespotykany problem do rozwiązania" przez słuchaczy^{44/}.

W związku z tym zarówno rozwiązania całościowe, jak i epizodyczne ćwiczenia musiały być inne, nie pasujące do utartych szablonów i w pewnym sensie nietypowe. Wzbudzało to pewne napięcia i zaciekawienie. Wywoływało wiele pytań ze strony ćwiczących do nauczycieli akademickich. Wzbudzało zainteresowanie i kontrowersje oraz ciekawe dyskusje, które powodowały emocjonalne zaangażowanie i w ten sposób zmuszały do sięgania po literaturę źródłową, co pogłębiało i utrwalało teoretyczną znajomość rozwiązywanych problemów. Świadczą o tym również wypowiedzi respondentów w ankiecie^{45/}.

Opracowane do poszczególnych zajęć położenia były tak konstruowane, aby stwarzać konieczność wszechstronnej i głębokiej oceny możliwości stron, uwzględniania warunków terenowych, bogatej infrastruktury oraz jej wpływu na działanie wojsk. Sprawiało to, że nie tylko poszczególne grupy słuchaczy, ale często również pojedynczy słuchacze wypracowywali diametralnie różne decyzje. Przykładem tego może być rozegranie w dniach 11-13.2.81 r. wybranych z ćwiczenia sytuacji przez kadrę dydaktyczną. W trakcie tego zajęcia, powstało

43/ Tło operacyjno-taktyczne i opracowanie metodyczne zajęć nr nr: 3, 4, 5, 6, 7.

44/ Załącznik nr 27, s. 2.

45/ Załącznik nr 10, s. 2: "Z tak skomplikowaną, obszerną i interesującą problematyką, którą trzeba rozwiązać, słuchacze spotykają się po raz pierwszy".
Załącznik nr 12, s. 2: "Cały układ ćwiczenia i kolejne zajęcia zwiększają zainteresowanie u słuchaczy. Duże zainteresowanie wzbudziło uzasadnienie możliwości wojsk armii".

szereg kontrowersji i rozwinęły się ciekawe dyskusje prowadzące w rezultacie do przedstawienia trzech wariantów decyzji.

Dowodem na to, jak dalece zostały rozbudowane zainteresowania, które wywołał zarys poszczególnych sytuacji, są wypowiedzi nauczycieli akademickich oraz ćwiczących słuchaczy: "Poszczególne sytuacje wzbudzają zainteresowanie, są jednocześnie kontrowersyjne i doprowadzają do dyskusji". Opracowane sytuacje rzutowały również na zajęcia specjalistyczne, a zwłaszcza na sposoby użycia sił i środków poszczególnych rodzajów wojsk i służb^{46/}.

Kolejne położenia wojsk własnych i nieprzyjaciela zespół autorowski opracował w taki sposób, aby sytuacje te wynikały z poprzednich i były rezultatem podejmowanych decyzji. Jednocześnie były one również tak konstruowane, aby tworzyć sytuacje, które zawierałyby pewne niewiadome tak po stronie nieprzyjaciela, jak i własnej, co potęgowało ciekawość ćwiczących. Przejawiało się to także w tworzeniu takiego ugrupowania bojowego, które mogłoby zapewnić kilka różnych możliwości działania nieprzyjaciela, zmuszało do rozważenia różnych decyzji oraz wielu możliwości użycia własnych sił i środków^{47/}. Zmuszało to ćwiczących do wariantowania oceny możliwości działania nieprzyjaciela oraz stwarzało niepewność co do słuszności powziętej decyzji, powodowało też, wręcz emocjonalne zaangażowanie w rozwiązywaną sytuację operacyjno-taktyczną oraz tworzyło atmosferę pewnego napięcia. Powyższe fakty powodowały utrwalanie się na długo w pamięci słuchaczy przerabianych sytuacji.

Jednym z przykładów tak opracowanych położzeń może być sytuacja, w jakiej znalazła się 5 A po otrzymaniu nowej dyrektywy operacyjnej. Powodzenie, jakie uzyskał nieprzyjaciel na kierunku: Grabów, Nerupin oraz możliwość wprowadzenia do walki odwodu 1 KA /NZ/ /7 DPanc/ na kierunku: Bergen, Bismark, stwarzały groźbę likwidacji przyczółka na zachodnim brzegu Łaby, uderzenia w prawe skrzydło 5 A, a tym samym pozbawienie jej możliwości wejścia do bitwy z nakazanej rubieży. Tak stworzona sytuacja była złożona i trudna, a tym samym wzbudzająca wyjątkowe zainteresowanie. Świadczą o tym dyskusje na zajęciach oraz wypowiedzi nauczycieli akademickich i słuchaczy w ankietach.

^{46/} Załącznik nr 27, s. 3 i 4 "Położenie oraz ocena nieprzyjaciela i wojsk własnych wpływały na potrzebę kompleksowego użycia wszystkich rodzajów wojsk. Sugerowały wybór odpowiedniego kierunku uderzenia, zmuszały do zgromadzenia takiej ilości sił i środków, które zapewniłyby uzyskanie przewagi nad nieprzyjacielem. Stwarzały problemy do rozpatrzenia na zajęciach specjalistycznych i zmuszały do szukania sposobów rozbicia nieprzyjaciela poprzez ciekawe i właściwe wykorzystanie sił i środków rodzajów wojsk i służb".

^{47/} Położenie stron w okresie pokoju - mapa 1:500 000.

Powyższa sytuacja zmuszała ćwiczących do rozwiązania kilku ważnych problemów jednocześnie, a mianowicie:

- zabezpieczenia rubieży wejścia do bitwy głównego zgrupowania uderzeniowego armii, szczególnie na prawym skrzydle;

- zmylenia nieprzyjaciela co do czasu i kierunku głównego uderzenia armii oraz zmuszenia go do użycia 7 DPanc /NZ/ na kierunku południowym;

- rozwinięcia sił głównych 5 A i wprowadzenia jej do bitwy na głównym kierunku oraz jednoczesnego prowadzenia walki z desantem powietrznym /Grupą Powietrznodesantową - GPD/ nieprzyjaciela w rejonie zach. Szczecin^{48/}.

Tego typu sytuacje wymagały od ćwiczących wykazania się dużą dozą wyobraźni operacyjno-taktycznej, pomysłowości, umiejętności trafnego przewidywania rozwoju sytuacji oraz umiejętności stosowania wiedzy teoretycznej w praktycznym rozwiązywaniu problemów^{49/}. Jednocześnie wzbudzały zainteresowanie i wywoływały ciekawe dyskusje.

Jednym z przykładów potwierdzających powyższe może być zajęcie nr 10c z WRE. Wykorzystanie środków WRE w przedsięwzięciach maskowania operacyjnego znalazło u słuchaczy nietypowe rozwiązanie, aczkolwiek - jak potwierdziła wnikliwa ocena sytuacji operacyjnej i radioelektronicznej - o dużym stopniu prawdopodobieństwa trafności. Działanie częścią środków zakłóceń radiowych UKF w celu obezwładnienia systemu dowodzenia nieprzyjaciela na pozornym kierunku uderzenia 5 A efektywnie mogło zmylić nieprzyjaciela co do głównego kierunku uderzenia armii w tym właśnie rejonie.

Każda z opracowanych przez zespół autorski sytuacji była poddawana dyskusji nauczycieli akademickich, między innymi pod względem jej realności i możliwości wzbudzania zainteresowania. Ich uwagi i propozycje były analizowane przez autorów i uwzględniane w opracowaniu ćwiczenia^{50/}.

Aby poszczególne epizody ćwiczenia mogły być ciekawe i równocześnie kontrowersyjne, należało je budować nieszablonowo, to znaczy wprowadzać do ich treści coraz inne problemy wymagające odmien-

48/ Położenie wojsk własnych i nieprzyjaciela o godz. 2.00 13.9.
Opracowanie metodyczne zajęcia nr 8-15 i 23.

49/ Załącznik nr 8, s. 2, oraz załącznik nr 27, s. 2.

50/ Np.: Załącznik nr 1, Protokół z odprawy poświęconej omówieniu koncepcji ćwiczenia głównego nr 302/G, oraz załącznik nr 2, Protokół z odprawy poświęconej omówieniu ćwiczenia głównego nr 302/G.

nych rozwiązań o innych stopniach trudności, wynikających z różnic w dokonywanych ocenach możliwości nieprzyjaciela i wojsk własnych, a w ślad za tym podejmowania odmiennych decyzji^{51/}.

Wypowiedzi nauczycieli akademickich i słuchaczy w ankietach oraz obserwacja słuchaczy podczas nauki własnej w czasie przygotowywania się do poszczególnych zajęć wykazały, że już na tym etapie ćwiczenia wywiązywały się dyskusje w małych /2-4-osobowych/ zespołach, ujawniały się różnice zdań, "ścierały" ze sobą różne koncepcje rozwiązywania problemów. Świadczą o tym wypowiedzi zawarte w ankietach, np.: "Rozwiązywanie problemów w małych zespołach /2-4 słuchaczy/ umożliwia wzajemną konsultację i szybkie rozwiązanie problemu"^{52/}.

"Praca w małych zespołach jest najwydatniejsza i skraca czas przygotowania się do zajęć. W małych zespołach można wymienić poglądy, przekonywać się i upewnić co do słuszności własnej koncepcji. Można sytuację, problem, zadanie rozwiązań i wszechstronnie omówić"^{53/}.

Powyższe przykłady wypowiedzi respondentów świadczą wprawdzie o organizacji pracy słuchaczy podczas nauki własnej i jej wydajności, obserwowane jednak przez autorów i nauczycieli akademickich dyskusje toczące się w małych zespołach, ich gwałtowność i przedstawiane uzasadnienia dowodzą dużego zainteresowania przerabianą problematyką.

Różnice zdań i wynikające z nich różnorodne koncepcje operacyjno-taktyczne znajdowały swoje odbicie w wypracowywanych decyzjach, dokumentach bojowych oraz wyrażane były ustnie w czasie prowadzenia zajęć.

Duży wpływ na rozbudzanie u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną wywierali nauczyciele akademicy prowadzący zajęcia. Od ich sposobu prowadzenia zajęć, doświadczenia oraz stosowanych metod w dużej mierze zależało, czy dane zajęcia

51/ Np.: Opracowanie metodyczne zajęć nr nr: 23, 25, 28, 29, 31 i 35
Załącznik nr 27, s. 2 i 6 /"W założeniach, sytuacjach i na mapach jest niewystarczająca ilość wiadomości o nieprzyjacielu, potrzebnych do pełnej oceny. Zmuszało to do zdobywania wiadomości z różnych źródeł, jak na wojnie"/; "Całe rozpoznanie prowadzone na mapach w sali jest kontrowersyjne, gdyż polega na prognozowaniu działań nieprzyjaciela w oparciu o mniej lub bardziej realne przesłanki oraz na znajomości organizacji, uzbrojenia i zasad prowadzenia działań bojowych"; "Ciekawie budowane są kolejne położenia nieprzyjaciela i wojsk własnych stanowiące logiczny ciąg rozwoju sytuacji na polu walki. Zawierają w sobie stopniowe narastanie trudności w rozwiązywaniu problemów".

52/ Załącznik nr 27, s. 7.

53/ Załącznik nr 8, s. 6.

będzie ciekawe, a przez to wzbudzające zainteresowanie, czy też nie. Rozwiązanie metodyczne poszczególnych zajęć opracowane przez autorów uwzględniały ten aspekt. Dawały dużą swobodę wyboru metody i formy prowadzenia każdego z zajęć^{54/}.

W zasadzie wszystkie zajęcia w ćwiczeniu 302/G powinny być prowadzone w formie ćwiczenia grupowego na salach. Jednak już w czasie przygotowywania ćwiczenia, w wyniku wstępnych badań /dyskusje, wymiana dotychczasowych doświadczeń/ założono hipotezę, że dla uatrakcyjnienia zajęć oraz rozbudzania zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną część zajęć powinna być prowadzona w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego^{55/}. Jak dowiódł tego przebieg ćwiczenia, forma gry wojennej - głównie w sytuacjach dynamicznych - dawała lepsze rezultaty. Oczywiście, nie we wszystkich zajęciach w ćwiczeniu można było zastosować tę formę. W czasie instruktaży do poszczególnych zajęć dyskutowano a następnie ustalano, jaką formę należy zastosować^w prowadzeniu danego zajęcia.

Jak wynika z wypowiedzi nauczycieli akademickich i słuchaczy zawartych w ankietach, lepsze efekty szkoleniowe uzyskuje się oraz bardziej wzbudza zainteresowanie słuchaczy przerabianą problematyką, stosując różne formy prowadzenia zajęć, a szczególnie formę zajęć grupowych z elementami gry wojennej. Stosowanie różnych form w czasie trwającego ponad dwa miesiące ćwiczenia w dużej mierze urozmaica podawanie przez nauczycieli akademickich tzw. rozwiązań katedralnych, co umożliwia konfrontowanie własnych rozwiązań wypracowanych przez słuchacza i utrzymanie pewnego napięcia emocjonalnego, co nie jest bez znaczenia w potęgowaniu zainteresowania przerabianą problematyką, a tym samym w osiągnięciu dobrych efektów w zakresie zrozumienia problematyki operacyjno-taktycznej^{56/}. Po-

54/ W opracowaniach metodycznych zajęć dotyczących problematyki planowania operacji i wykonywania dokumentów bojowych stosowano formę zajęć grupowych, natomiast w zajęciach z dynamiki walki, w opracowaniach metodycznych rozpracowano dwie formy prowadzenia zajęć: formę ćwiczenia grupowego i formę ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej.

55/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr nr: 3, 7, 7a, 10, 23, 28e, 29, 31.

56/ Załącznik nr 11, s. 3, Załącznik nr 12, s. 3, załącznik nr 14, s. 3, załącznik nr 27, s. 7 i 8: "Dać wykładowcy swobodę wyboru formy prowadzenia zajęć, ponieważ nie można prowadzić zajęć w sposób identyczny w grupach ogólnowojskowych i specjalistycznych. "Uważam, że każde z zajęć powinno być prowadzone w innej formie. Nie wszystkie zajęcia można prowadzić z elementami gry wojennej" "Forma zajęcia grupowego przy uzupełnieniu jej elementami dowódczo-sztabowymi pozwala lepiej zrozumieć i w większym stopniu wnikać w całość problematyki itp."

Załącznik nr 8, s. 7: "Gra wojenna daje lepszy obraz, jest realniejsza i szkoda, że nie było jej nigdy w czystej formie. Ułatwia c.d. odnośnika na s. 45 -

nadto słuchacze, przygotowując się do zajęć prowadzonych w formie zajęć dowódczo-sztabowych, zyskiwali na czasie, co pozwalało im na pogłębianie wiedzy teoretycznej z interesującej ich problematyki, a to z kolei budziło dalsze zainteresowania i najczęściej w sposób pożyteczny zostawało spożytkowywane dla rozbudzania tych zainteresowań u innych w czasie prowadzonych zajęć. Dawało to także możliwość zaspokojenia tych zainteresowań, które /jak wykazały nasze badania/ wymagają równocześnie czasu, a nie tylko chęci.

W czasie trwania ćwiczenia wzrost zainteresowania słuchaczy omawianymi problemami przejawiał się nie tylko w dyskusjach podczas nauki własnej i na zajęciach, gdzie były prezentowane oraz w opracowanych dokumentach i powziętych decyzjach, lecz również w pogłębianiu wiedzy teoretycznej na powyższy temat. Świadczy o tym wypowiedź słuchaczy zawarta w ankietach: konstrukcja ćwiczenia doskonała. Poszczególne położenia inspirowały do studiowania dodatkowej literatury i pogłębiania teorii^{57/}. Słuchacze sięgali do materiałów źródłowych, jak również do przykładów historycznych, szukając w nich analogii i potwierdzenia rozwiązywanych przez siebie problemów lub też czerpiąc z nich niezbędną wiedzę potrzebną do przygotowania się do danego zajęcia.

Bardzo dobre wyniki w zakresie rozbudzania zainteresowań przerabianymi problemami dawało wyświetlanie w czasie nauki własnej serwisów filmowych z nimi związanych. Np. tytułem eksperymentu wyświetlono dla grupy rozpoznania wojskowego serwis filmowy z armii obcych, dotyczący problematyki organizacji i prowadzenia operacji powietrznodesantowych i powietrznoszurmowych, nowego sprzętu bojowego i jego możliwości taktyczno-technicznych oraz radzieckiego filmu traktującego o sytuacji w momencie wybuchu jądrowego i po wybuchu jądrowym. Wyświetlone filmy zintensyfikowały wyobraźnię słuchaczy i wpływały na bardziej realne podchodzenie do rozwiązywania każdego kolejnego problemu operacyjno-taktycznego.

Pozytywny wpływ na rozbudzanie zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną miał również udział oficerów komendy wydziału i katedr ogólnowojskowych w prowadzonych zajęciach. Ich doświadczenie i przytaczane przykłady z praktycznego działania wojsk pobudzały wyobraźnię słuchaczy, inspirowały do głębszego studiowania tej problematyki.

-----
c.d. odnośnika ze s. 44 -

opanowanie wiedzy i zrozumienie istoty problemu". "Obydwie formy są słuszną. Zastosowanie ich było doskonale dostosowane do sytuacji i rozwiązywanych problemów".

57/ Załącznik nr 8, s. 2.

Wyniki badań przeprowadzonych wśród nauczycieli akademickich i słuchaczy trzecich kursów oraz PSOS i KPO wykazały, że zasadniczy cel /tj. rozbudzanie u ćwiczących zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną/ został osiągnięty^{58/}. Począwszy od opracowania tła operacyjno-taktycznego, poprzez odpowiednie skonstruowane sytuacje, tak ogólne, jak i rodzajów wojsk założenia, wybór i stosowanie różnych form i metod prowadzenia zajęć, postawę nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia, tworzenie położeń kontrowersyjnych, nietypowych i ciekawych stworzono atmosferę zaciekawienia, napięcia i wzbudzone zainteresowanie słuchaczy omawianą problematyką.

Zainteresowanie tą problematyką wzrastało w miarę rozwoju sytuacji w czasie trwania ćwiczenia. Efektem tego było sięganie słuchaczy do materiałów źródłowych i przykładów historycznych, pogłębianie wiedzy teoretycznej oraz coraz lepsze i dojrzałe rozwiązywanie problemów operacyjno-taktycznych na poszczególnych zajęciach.

Rozbudzanie zainteresowań przerabianą problematyką w dużej mierze rzutowało na osiągnięte efekty szkoleniowe, a tym samym na osiągnięcie zasadniczych celów szkoleniowych całego ćwiczenia.

Powyższe efekty owocowały nie tylko w zajęciach z ćwiczenia głównego nr 302/G, lecz również w ćwiczeniu z operacji obronnej, jak też w kolejnych ćwiczeniach doskonalących.

Z przeprowadzonych badań wynika, że stosowanie omawianej metodologii i sposobów opracowania ćwiczenia oraz form i metod jego prowadzenia w zakresie rozbudzania zainteresowań słuchaczy przerabianą problematyką powinno dać dobre efekty szkoleniowe również w innych ćwiczeniach prowadzonych w ASG WP na wszystkich kursach.

1.4. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia form prowadzenia zajęć w ramach ćwiczenia głównego

Opracowując rozprawę doktorską, widzieliśmy potrzebę przeprowadzenia określonych badań, które miały przede wszystkim umożliwić

58/ Badania ankietowe nauczycieli akademickich i słuchaczy. Załączniki nr 8-27. Protokoły z omówienia ćwiczenia. Uwagi nauczycieli akademickich i słuchaczy z omówienia ćwiczenia w poszczególnych grupach szkoleniowych. Obserwacje nauczycieli akademickich oraz obserwacje prowadzone przez członków zespołu autorskiego. Indywidualne wywiady ze słuchaczami.

wskazanie racjonalnych form prowadzenia zajęć w ramach ćwiczenia głównego. Mając to na uwadze, przeprowadzono badania samej struktury ćwiczenia grupowego nr 302/G oraz jego celów szkoleniowych i tematów poszczególnych zajęć. Wyniki tych badań umożliwiły wskazanie szeregu niedociągnięć natury organizacyjno-metodycznej rozpatrywanego ćwiczenia. W rezultacie badań ćwiczenia 302/G został opracowany materiał szkoleniowy, który w przekonaniu zespołu autorskiego odpowiada wymogom dydaktycznym dla ćwiczenia głównego prowadzonego w formie ćwiczenia grupowego. Opracowany materiał wskazuje też drogę osiągania wyższych jakościowo efektów dydaktycznych. Chcąc te ważne efekty osiągnąć, postanowiono oprócz opracowanego materiału szkoleniowego w postaci ćwiczenia głównego opracować stronę metodyczną przeprowadzenia ćwiczenia w ogóle i jego poszczególnych zajęć. W tym aspekcie zespół autorski dostrzegł znaczne rezerwy jakościowe dotyczące zwłaszcza form prowadzenia zajęć^{59/}. Uznaliśmy przede wszystkim, że należy stosować w ćwiczeniu bardziej urozmaicone formy prowadzenia poszczególnych zajęć. Zastosowanie urozmaiconych form prowadzenia zajęć uczyni bowiem proces nauczania efektywniejszym, a zajęcia staną się bardziej atrakcyjne. Powstaną zatem realne przesłanki do systematycznego i gruntownego przygotowywania się słuchaczy do zajęć i ich autentycznego uczestniczenia^w procesie danego zajęcia. Daje to perspektywę do rozbudzenia większego zainteresowania i emocjonalnego zaangażowania słuchaczy w czasie rozwiązywania problemów poszczególnych zajęć. Osiągnięcie powyższego stanu powinno stać się nieodzownym źródłem motywacji słuchaczy w zakresie bardziej pogłębionych i wnikliwych dociekań w istotę zagadnień już w toku nauki własnej, a następnie w czasie zajęć. Powyższe przesądziło o tym, że autorzy w całym procesie badawczym szczególną uwagę poświęcili właśnie formom prowadzenia zajęć.

W ramach tych badań wyodrębniono następujące umowne okresy dotyczące całej problematyki ćwiczenia, a mianowicie:

- okres opracowania ćwiczenia;
- okres prowadzenia ćwiczenia;

59/ Przez "formę" nauczania, a w wojsku - szkolenia, rozumie się organizacyjną stronę tegoż szkolenia. Określa ona, w zależności od realizowanych celów dydaktycznych, organizacyjne warunki szkolenia, na które składa się wiele czynników o charakterze czasowym, przestrzennym i materialnym - Wybrane zagadnienia z dydaktyki wojskowej, ASG WP, 1974, s. 107. Patrz: Załącznik nr 7.

- okres po przeprowadzeniu ćwiczenia /podsumowanie ćwiczenia/.

Powyższy podział stwarzał najlepsze warunki do objęcia badaniami prawie wszystkich problemów występujących w ćwiczeniu, a tym samym zgromadzenia właściwych i precyzyjnych wniosków.

Z przedstawionych powyżej okresów, za najważniejsze uznaliśmy badania dotyczące opracowania ćwiczenia. Przyjeliśmy tak dlatego, ponieważ nie podlega dyskusji fakt, że od właściwego opracowania i postawienia poprawnych hipotez oraz wyodrębnienia problemów badawczych tego okresu uzależnione będą wyniki badań dwóch pozostałych. W ramach przedstawionych okresów badań zespół autorski wykorzystywał różne metody badawcze. Na przykład w okresie opracowywania ćwiczenia korzystano przede wszystkim z dyskusji, sporów naukowych i interpretacji logicznej^{60/}. Dzięki tym metodom badawczym określiliśmy, która z form prowadzenia zajęć najbardziej odpowiada treści danego zajęcia i może przynieść największe korzyści dydaktyczne.

Przedstawione badania tego okresu pozwalają również na stwierdzenie, że z ogólnej liczby 18 zajęć ze sztuki operacyjnej występujących w ćwiczeniu głównym należałoby przeprowadzić:

- 8 zajęć w formie ćwiczenia grupowego;
- 7 zajęć w formie ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej;
- 2 zajęcia w formie ćwiczenia informacyjno-pokazowego;
- 1 zajęcia w formie ćwiczenia sprawdzającego.

W przekonaniu zespołu autorskiego powyższy podział należy uznać za optymalny, ponieważ daje on możliwości pełnego uwzględnienia specyfiki zagadnień będących treścią zajęć. Umożliwia także uwzględnienie stopnia przygotowania poszczególnych słuchaczy podczas rozpatrywania konkretnych zagadnień szkoleniowych.

Pomimo dokonanego podziału, aby nie narzucać sztywno określonych form prowadzenia zajęć, widzimy w tym zakresie rozwiązanie alternatywne. Polega ono na tym, że poszczególne zajęcia mogą być prowadzone przy wykorzystaniu wielu form. Dla przykładu zajęcia na temat: "Dowodzenie wojskami armii w czasie zajmowania rejonu wyjściowego" można prowadzić, wykorzystując dwie formy, tj. ćwiczenia grupowego i ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej.

Przyjeliśmy również kryteria, które naszym zdaniem powinny rzucać na wybór takiej czy innej formy prowadzenia zajęć. Do kryteriów tych należy przede wszystkim zaliczyć: cel zajęcia, stopień

60/ J. Pieter, Ogólna metodologia pracy naukowej, Ossolineum, 1967, s. 97-158.

przygotowania ogólnego i specjalistycznego grupy /kursu/, przygotowanie dydaktyczne nauczyciela akademickiego, a także możliwości materiałowego zabezpieczenia zajęć /pomoc naukowe, możliwości lokalowe itp./.

Z punktu widzenia celu zajęć istotne zawsze będzie to, czy zakłada się w nim "nauczyć" lub tylko "doskonalić" słuchaczy. W pierwszym wypadku należy stosować prostsze formy prowadzenia zajęć, a więc z reguły formę ćwiczenia grupowego oraz tylko niekiedy formę ćwiczenia informacyjno-pokazowego. Natomiast w drugim wypadku istnieje możliwość zastosowania bardziej aktywizującej formy prowadzenia zajęć - formy o większym stopniu trudności, np. ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej.

Należy podkreślić, że stosowanie bardziej skomplikowanych zabiegów dydaktycznych będzie ułatwiał bądź utrudniał stopień przygotowania słuchaczy /ogólnego i specjalistycznego/ lub grupy szkoleniowej. W tym względzie dużą rolę może odegrać umiejętne wykorzystanie słuchaczy uzdolnionych w przedmiotach taktyczno-operacyjnych. Chodzi bowiem o to, aby poprzez tych właśnie słuchaczy doprowadzić do uaktywnienia całej grupy szkoleniowej, a tym samym uatrakcyjnienia danego zajęcia. Słuchacze ci po pierwsze powinni nadawać ton w przygotowywaniu się do zajęć całej grupy szkoleniowej, i po drugie - w czasie zajęć stanowić wzór do naśladowania dla pozostałych słuchaczy. W tym kontekście uzdolnieni słuchacze mogą stanowić niewątpliwą pomoc w pracy dydaktycznej nauczyciela akademickiego. Co w konsekwencji daje mu większą możliwość wyboru i stosowania w praktyce szkoleniowej bardziej skomplikowanych form prowadzenia zajęć.

Na wybór odpowiednich form prowadzenia zajęć duży wpływ zawsze ma określony stopień przygotowania dydaktycznego nauczyciela akademickiego. Doskonałe opanowanie przez nauczyciela akademickiego warsztatu dydaktycznego pozwala mu uczynić z każdego zajęcia swoisty koncert, w którym słuchacze mogą czuć się zawsze najważniejszymi aktorami. Talent dydaktyczny nauczyciela akademickiego, wsparty doświadczeniem i głęboką wiedzą, ułatwia stosowanie bardziej efektywnych form prowadzenia zajęć, a tym samym i osiągnięcie wyższego stopnia celów szkoleniowych.

W tym miejscu należy podkreślić, że rola nauczyciela akademickiego w wyborze form prowadzenia zajęć została tylko zasygnalizowana, jest to bowiem problem, który wymaga oddzielnego i bardziej obszernego potraktowania.

Zagadnienie materiałowego zabezpieczenia zajęć będzie również rzutować na wybór odpowiednich form ich prowadzenia. W całokształcie tego problemu zasadniczą rolę odegra między innymi wielkość sal grupowych, ich funkcjonalność, wielkość sztabów, możliwości ich odpowiedniego modelowania, poziomowania itp. Bardzo istotne jest także odpowiednie techniczne wyposażenie sal grupowych w środki audiowizualne /ich ilość i jakość/ i środki małej mechanizacji /kalkulatory, przeliczniki/. Niemalą wpływ na również wyposażenie tych sal w techniczne środki łączności, zwłaszcza kiedy istnieją możliwości podłączenia się do ośrodka obliczeniowego.

Należy zaznaczyć, że dzięki środkom technicznym słuchacz może lepiej przygotować się do zajęć, gdyż w wielu takich czasochłonnych czynnościach, jak obliczanie stosunków sił, kalkulacji czasowo-przestrzennych itp. mogą one znacznie ułatwić mu pracę i przyczynić się do zaoszczędzenia czasu. Czas ten słuchacz może wykorzystać na gruntowniejsze zrozumienie rozpatrywanej problematyki operacyjno-taktycznej. W konsekwencji ułatwią one pracę nie tylko słuchaczowi, ale także nauczycielowi akademickiemu. Powstaną też przesłanki do stosowania podczas zajęć bardziej aktywizujących form

Próby wykorzystania niektórych środków audiowizualnych znalazły już swoje odbicie w konkretnych zajęciach ćwiczenia głównego. Dotyczy to zwłaszcza zajęć, na których przerabiano problematykę: forsowania z marszu szerokiej przeszkody wodnej przy wykorzystaniu działania DPD; podjęcie decyzji do dalszych działań po pierwszym uderzeniu jądrowym; oceny możliwości wojsk własnych podczas przedstawiania meldunku przez S00 w czasie oceny położenia.

Reasumując, uważamy, że zaprezentowane ustalenia dotyczące kryteriów wyboru odpowiednich form prowadzenia konkretnych zajęć stanowić mogą czynnik ułatwiający pracę nauczycieli akademickich. Ponadto uważamy, że zastosowanie w praktyce szkoleniowej zróżnicowanych form prowadzenia zajęć w grupach ogólnowojskowych umożliwia w konsekwencji wybór najefektywniejszych z nich przy konkretnych zajęciach.

Dążąc do stosowania racjonalnych form prowadzenia zajęć, musimy też uwzględnić charakter grup szkoleniowych. Specyficzną cechą na przykład grup ogólnowojskowych jest ich duża jednorodność wynikająca ze specjalności wojskowej i względnie wyrównanego poziomu wiedzy ogólnej i specjalistycznej. Fakt ten sprzyjać może przeprowadzeniu różnych eksperymentów w ramach niektórych zajęć. Do takich eksperymentów można zaliczyć między innymi proponowane przez auto-

rów wykorzystanie Szkolnego Ośrodka Dowodzenia /SOD/. W SOD można prowadzić, przykładowo, zajęcia dotyczące omawianej już poprzednio problematyki związanej z forsowaniem szerokiej przeszkody wodnej przy wykorzystaniu działania DPD. Ponadto takie rozwiązanie miało na względzie potrzebę łączenia teorii z praktyką. W ten sposób słuchacze przy rozwiązywaniu poszczególnych problemów szkoleniowych mogą wykorzystywać urządzenia techniczne, np. telewizję przemysłową, środki łączności, urządzenia kopiujące itp. Dzięki temu można będzie uzyskać większą aktywność słuchaczy, a jednocześnie uczyć ich posługiwania się tymi środkami, co w konsekwencji musi doprowadzić do zwiększenia skuteczności ich nauczania.

Osiągnięcie celów szkoleniowych zakładanych w każdym zajęciu zależy nie tylko od formy jego przeprowadzenia, ale również od zastosowania urozmaiconych metod szkolenia^{61/}. Ze względu na to, że metody szkolenia nie są głównym przedmiotem rozważań rozprawy doktorskiej, zostaną one tylko zasygnalizowane.

Przede wszystkim należy podkreślić, że między formami i metodami szkoleniowymi istnieją ściśle wzajemne związki i zależności: każdej formie prowadzenia zajęć odpowiada określona metoda lub nawet kompleks metod szkolenia. Tak więc umiejętne zastosowanie metody szkolenia zawsze wzbogaci formy prowadzenia zajęć i przyniesie określone korzyści dydaktyczne.

Wpływ na wybór odpowiednich form prowadzenia zajęć w opracowanym ćwiczeniu głównym miały i inne czynniki. W tym między innymi fakt, że ćwiczenie na temat: Operacja zaczepna armii - przeznaczone jest dla słuchaczy trzeciego roku studiów oraz kursów podypłomowych, czyli dla oficerów posiadających już pewien zasób nie tylko wiedzy, ale i doświadczenia. Taki stan rzeczy stwarza większe możliwości w zastosowaniu bardziej złożonych form prowadzenia zajęć. Mając na uwadze, zespół autorski widzi potrzebę pewnych zmian w przeprowadzeniu ćwiczenia głównego na wspomnianych kursach. Zmiany te mają na celu uzyskanie nazwy jakości szkolenia wyraźnie odczuwalnej przez słuchaczy. Jakość ta ma wyrażać się głównie w większej efektywności nauczania oraz emocjonalnego zaangażowania słuchaczy zarówno w okresie przygotowania do zajęć, jak i w toku ich

61/ W naszym rozumieniu metody szkoleniowe to systematycznie stosowany sposób pracy nauczyciela akademickiego ze słuchaczami, prowadzący do opanowania wiedzy wraz z umiejętnościami i nawykami, stosowania jej w praktyce oraz rozwijania zdolności poznawczych i zainteresowań osobistych. Metody szkoleniowe odpowiadają więc na pytanie: "jak uczyć?". Patrz: załącznik nr 7a.

trwania. Dążenie nasze zmierzało również do tego, by słuchacz, zwłaszcza trzeciego roku studiów, mógł wyraźnie odczuć, że już pewien etap szkolenia ma poza sobą, a w ostatnim roku studiów wkroczył w etap edukacji trudniejszy i wymagający od niego - oprócz dużej wiedzy ogólnej i specjalistycznej - większego osobistego zaangażowania.

Rozpatrzenie problematyki dotyczącej form prowadzenia zajęć, jak również częściowo metod szkolenia stanowiło podstawę do zaproponowania do każdego zajęcia występującego w ćwiczeniu określonej formy jego prowadzenia. W tym celu zespół autorski założył pewne hipotezy robocze, które następnie poddał praktycznej weryfikacji w czasie prowadzenia zajęć. Uważaliśmy, że dokonaliśmy właściwego wyboru form prowadzenia zajęć, przynoszących przede wszystkim pewne korzyści czasowe. Ponadto formy te zapewniają wyższą jakość nauczania słuchaczy i ułatwiają pracę nauczycieli akademickich.

Powyższe założenia stanowiły również podstawę do naszych dalszych rozważań związanych z umownymi okresami badań ćwiczenia, tj. okresem jego przeprowadzenia i okresem zakończenia.

Drugi okres badań rozpoczął się od praktycznej analizy zajęć w ramach ćwiczenia głównego nr 302/G prowadzonego na III Kursie Wojsk Lądowych i kursach podyplomowych. W badaniach tych wykorzystano następujące metody: ankietowania, eksperymentu, metodę porównawczą, intuicyjną i obserwacyjną oraz statystyczną i analizy czynników^{62/}.

Niektóre z wymienionych metod badawczych wymagały odpowiedniego ich przygotowania, np. metoda ankietowa. Zakładając, że zastosowanie tej metody umożliwi najszybsze uzyskanie wielu wiarygodnych materiałów, właśnie jej opracowaniu poświęciliśmy szczególnie dużo uwagi. Opracowano ankietę, której treść i formę przedyskutowano w gronie autorów i kolegów nauczycieli akademickich. Z kolei uzyskała ona akceptację promotora niniejszej rozprawy. Ankietę opracowano oddzielnie dla kadry i słuchaczy^{63/}. Ankietowani słuchacze mieli dać odpowiedź na pytanie, jak dalece w wyniku przeprowadzonego ćwiczenia poznali i ugruntowali wiadomości z operacji zaczepnej armii. Ponadto interesowało autorów, czy stosowane formy prowadzenia zajęć ułatwiły słuchaczom opanowanie przerabianego materiału. Ankieta miała też dać konkretną odpowiedź na pyta-

62/ J. Pieter, Ogólna metodologia pracy naukowej, Ossolineum 1967, s. 97-158.

63/ Patrz: Załącznik nr 3. Ankieta dla kadry; załącznik nr 4. Ankieta dla słuchaczy.

nie, która ze stosowanych form prowadzenia zajęć była zdaniem słuchaczy najkorzystniejszą w aspekcie przyswojenia przez nich wiedzy. Chodziło również o zbadanie odpowiadających słuchaczom form prowadzenia zajęć w odniesieniu do gruntowniejszego przygotowania się do zajęć oraz efektywniejszego wykorzystania posiadanego czasu na naukę własną.

W ankiecie przedstawionej nauczycielom akademickim chciano uzyskać odpowiedź na następujące pytania:

- czy opracowanie metodyczne ćwiczenia głównego ułatwiło im pracę ze słuchaczami i pomogło w osiągnięciu nakazanych celów szkoleniowych?;
- czy stanowiło wystarczający materiał do wyjaśnienia złożonych problemów operacyjno-taktycznych ćwiczenia?;
- czy zaproponowane formy prowadzenia zajęć ułatwiły im zrealizowanie celów poszczególnych zajęć?;
- która z omawianych form prowadzenia zajęć jest najkorzystniejszą?.

Z momentem zakończenia prac nad ankietą zespół autorski przystąpił do badań zasadniczych. W tej fazie badań autorzy natrafili jednak na spore trudności, ponieważ nie we wszystkich wypadkach uwzględniono ich postulaty. Forma prowadzenia zajęć nie była bowiem różnicowana w poszczególnych grupach. Dotyczy to głównie grup ogólnowojskowych.

Zespół autorski zmuszony był w związku z tym do korzystania głównie z doświadczeń z zajęć prowadzonych na Podyplomowym Studium Operacyjno-Strategicznym. Nauczyciele akademicy tych grup szkoleniowych, stosując się do postulatów zespołu autorskiego, uzyskali szczególnie interesujące wyniki. Okazało się bowiem, że stosowanie zróżnicowanych form prowadzenia zajęć w poszczególnych grupach ułatwia zauważenie różnic w opanowaniu przez poszczególnych słuchaczy materiału będącego treścią danego zajęcia.

Bogatego materiału porównawczego dostarczały dyskusje w gronie nauczycieli akademickich prowadzone po każdych zajęciach, a także dyskusje z instruktażami do tych zajęć.

Członkowie zespołu autorskiego, aby zweryfikować swoje ustalenia, oprócz osobistego prowadzenia zajęć brali również udział w licznych hospitacjach w różnych grupach szkoleniowych. Korzystali też z licznych dyskusji ze słuchaczami. Zebrany w ten sposób materiał stał się znaczącą dokumentacją, pozwalającą dokonać pewnych uogólnień, ale nie stanowił jeszcze realnych podstaw do wyciągania w tym względzie ostatecznych i jednoznacznych wniosków.

Zasadniczym źródłem danych - w trzecim okresie badań - było omówienie ćwiczenia dokonywane przez nauczycieli akademickich w poszczególnych grupach szkoleniowych.

Interesujące dane uzyskano z ankiet wypełnionych przez kadre i słuchaczy.

Szczególne bogactwo treści merytorycznych i metodycznych dostarczyła odprawa przeprowadzona w Katedrze Sztuki Operacyjnej w dniu 12.2.81 r., a poświęcona omówieniu ćwiczenia głównego^{64/}.

Uzyskane tą drogą dane pozwoliły bardziej wzbogacić posiadany już materiał badawczy o wiele istotnych zagadnień, szczególnie w zakresie form prowadzenia zajęć. Przeprowadzone dyskusje pozwoliły wyodrębnić nie tylko trudne do opanowania, ale i kontrowersyjne problemy. W ich toku wielu nauczycieli akademickich dzieliło się uwagami odnośnie do czynionych przez nich zabiegów dydaktycznych ułatwiających wyjaśnienie słuchaczom poprawnej interpretacji przerabianych zagadnień.

Po zebraniu całości materiału badawczego zespół autorski przystąpił do zasadniczej pracy, tzn. opracowania wyników badań. Był to najistotniejszy okres pracy badawczej zespołu. W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione główne wyniki dotyczące badań nad formami prowadzenia zajęć.

W ramach tych badań weryfikowano przydatność poszczególnych form prowadzenia zajęć w ćwiczeniu głównym.

W wyniku tych badań ustalono, że stosowanie formy ćwiczenia grupowego w poszczególnych zajęciach pozwolią zrozumieć istotę zagadnienia i opanować stosunkowo szeroki zakres materiału. Często jednak przy stosowaniu tej formy słuchacze przerobiony materiał opanowują zbyt ogólnie. W odróżnieniu od innych ta forma prowadzenia zajęć zmusza słuchacza do występowania podczas zajęć w różnych funkcjach sztabowych /dowódca, szef sztabu, szef oddziału operacyjnego, szef oddziału rozpoznawczego, szef wojsk rakietowych i artylerii itd./, co wymaga bardzo szerokiego zakresu wiadomości, z nimi związanych. Nie pozwala to słuchaczowi gruntownie opanować treści zagadnień przypisanych każdej z nich. Stąd ta powierzchowność w przygotowywaniu się do zajęć.

Zastosowanie jednak tej formy prowadzenia zajęć umożliwia słuchaczowi wykorzystanie posiadanej wiedzy teoretycznej w praktycznym

-----
64/ Załącznik nr 2, protokół z odprawy poświęconej omówieniu ćwiczenia głównego nr 302/G.

rozwiązywaniu zadań operacyjno-taktycznych. Ponadto dzięki tej formie słuchacz może lepiej zrozumieć pewne mechanizmy występujące przy rozwiązywaniu wspomnianych zadań i tym samym "łagodniej" wejść w obszerną problematykę operacyjną, z którą dotychczas miał mało do czynienia. I chociaż w procesie dydaktycznym słuchacze już na pierwszym roku studiów uczestniczyli w ćwiczeniu informacyjno-pokazowym na temat "Operacja zaczepna armii", to jednak występowali tam w roli obserwatora i nie brali udziału w bezpośrednim rozwiązywaniu problemów wynikających z ćwiczenia.

Na trzecim roku studiów ćwiczenie główne z operacji zaczepnej armii stanowi podstawowy etap przejścia od problematyki taktycznej do operacyjnej. W ćwiczeniu tym słuchacze muszą sami rozwiązywać problemy operacyjne stanowiące dla nich novum. Natomiast nie można w pełni uznać za nowość problematyki związanej z przygotowaniem operacji zaczepnej. Słuchacze bowiem na pierwszych dwóch latach studiów nie tylko zapoznali się /opanowali/ z problematyką taktyczną, ale i w zadowalającym stopniu poznali metodologię pracy dowódcy szczebla taktycznego. Posiadają także opanowane w wystarczającym zakresie nawyki pracy samokształceniowej i umiejętność korzystania z odpowiedniej literatury. Są to elementy ułatwiające zrozumienie problematyki operacyjnej.

W odróżnieniu od działań bojowych szczebla taktycznego operacja zaczepna armii prowadzona jest na dużej przestrzeni i w dużym przedziale czasowym. Stąd też ostateczne rezultaty zależne będą od precyzyjnego jej planowania. Mając to na uwadze, w rozpatrywanym ćwiczeniu głównym 302/G planowaniu poświęca się cały cykl zajęć. Powyższe umożliwią wprowadzenie słuchacza w obszerną tematykę operacyjną. W tej fazie ćwiczenia musi on opanować nie tylko określony zakres wiedzy operacyjnej, ale także metodologię pracy dowódcy szczebla operacyjnego. Dlatego w tym okresie stosuje się prostsze formy prowadzenia zajęć, a mianowicie ćwiczenie grupowe.

Forma ta ma jednak i pewne minusy, które szczególnie uwidaczniają się w zakresie przygotowywania się słuchaczy do zajęć; każdy słuchacz - jak już wcześniej sygnalizowaliśmy - musi być gotowy do wystąpienia na zajęciu w różnych funkcjach, co wymaga dużego wysiłku i wiąże się z dużą czasochłonnością. Stąd też słuchacze, aby racjonalnie uczestniczyć w zajęciach, przygotowują się do nich w sposób zorganizowany - najczęściej w 3-4-osobowych zespołach^{65/}.

65/ Załącznik nr 8, zestawienie wyników ankiety /dla słuchaczy/.

Z wyników badań wynika, że 79% ankietowanych słuchaczy stosuje właśnie ten sposób przygotowywania się do zajęć. Idea tego sposobu leży w tym, że poszczególne zespoły przygotowują tylko niektóre problemy będące treścią przyszłego zajęcia. Z kolei następuje wymiana rozwiązań między zespołami, z takim wyliczeniem, by każdy słuchacz posiadał komplet materiałów. Powyższy mechanizm przygotowywania się słuchaczy ustalono poprzez obserwację i w drodze dyskusji ze słuchaczami.

Rzadziej natomiast przygotowują się słuchacze do zajęć samodzielnie. Ten sposób przygotowywania potwierdziło tylko 14% ankietowanych. Z ankiety wynika, że ten sposób przygotowywania odpowiada jedynie słuchaczom najbardziej uzdolnionym - pracującym szybko i operatywnie.

Sposób przygotowania się słuchaczy w czasie nauki własnej w ogóle odgrywa dużą rolę w procesie szkolenia, ponieważ wyraża on znaczący wpływ na ich aktywność podczas zajęć oraz ułatwia zrozumienie i opanowanie przerabianego materiału.

Grupowy sposób przygotowywania się słuchaczy do zajęć oprócz zalet ma też istotną wadę. Słuchaczowi, który nie uczestniczył bezpośrednio w danej grupie rozwiązującej określone zagadnienie, często trudno jest je zgłębić i właściwie zrozumieć. Dlatego dało się zaobserwować zjawisko zbyt powierzchownego przygotowywania słuchaczy do zajęć. Niewątpliwym wpływ miały na to fakty częstego ich obciążania w czasie nauki własnej różnorodnymi przedsięwzięciami. Problem ten naświetlono w części dotyczącej efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć.

Reasumując wyniki badań, należy stwierdzić, że forma ćwiczenia grupowego powinna być stosowana w ćwiczeniu głównym nr 302/G w zasadzie przy rozpatrywaniu nowych i nie w pełni opanowanych zagadnień. Dotyczy to zwłaszcza zajęć, których treścią są problemy związane z planowaniem operacji zaczepnej armii. Zaletą tej formy jest to, że zajęcia można prowadzić w sposób usystematyzowany i skupić wysiłek nauczyciela akademickiego na tych zagadnieniach, które są słabo opanowane przez słuchaczy. Ponadto, stosując tę formę, nauczyciel akademicki poprzez pokaz osobisty może wyjaśnić słuchaczowi niezrozumiałą problematykę i w efekcie uzyskać znaczące korzyści dydaktyczne.

Stosując tę formę, należy też dostrzegać jej pewne wady wyrażające się w zbyt ogólnym i jednostronnym opanowaniu przez słuchaczy materiału szkoleniowego oraz braku momentów sprzyjających

nauczeniu słuchaczy zasad pracy zespołowej w grupie. Stąd ta forma nie może być traktowana jako jedyna i zasadnicza - szczególnie - na kursach podyplomowych.

Słuchacze kursów podyplomowych - PSOS i KPO - będąc w zasadzie absolwentami wyższych uczelni wojskowych, powinni spotkać się z innymi formami prowadzenia zajęć w stosunku do tych, z którymi mieli do czynienia podczas ich studiów zasadniczych. Są to bowiem słuchacze o dużym doświadczeniu operacyjno-taktycznym. Słuchaczy tych należy zapoznać z wszelkimi nowymi problemami w dziedzinie taktyki i sztuki operacyjnej oraz wskazać im bardziej aktywizujące formy prowadzenia zajęć. Tym bardziej, że wspomniani słuchacze chcą wiedzieć także własne treści - przekazywane im na kursach przeszkolenia^{66/}.

Wyniki badań kolejnej formy prowadzenia zajęć - ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej były w zasadzie zgodne z oczekiwaniami zespołu autorskiego. Tę formę prowadzenia zajęć uznano za bardziej odpowiadającą w aspekcie korzyści dydaktycznych. Stwierdzono, że jej stosowanie daje słuchaczowi większe możliwości w zakresie bardziej pełnego przygotowania się do zajęć. Słuchacz bowiem przygotowuje się w zasadzie tylko do wystąpienia na zajęciach w jednej roli. Stąd może bardziej wnikliwie rozpatrzeć wszystkie aspekty problematyki operacyjnej z punktu widzenia tylko swojej specjalności.

Gruntowne przygotowanie słuchacza do zajęć stwarza warunki osiągnięcia w wyższym stopniu celów szkoleniowych. Umożliwia to uatrakcyjnienie zajęć, ponieważ słuchacz jest w stanie przedstawiać przekonujące argumenty w zakresie rozwiązywania poszczególnych zagadnień operacyjnych będących ich treścią. Powierzchnowe odpowiedzi ze strony referujących są raczej wyjątkiem. Ułatwia to pozostałym słuchaczom grupy występującym w innych rolach zrozumienie rozpatrywanych zagadnień szkoleniowych. Słuchacz, występując w określonej roli, nie tylko sam może lepiej opanować zagadnienia wynikające z jego funkcji, ale może szybciej opanować zagadnienia przedstawione przez swoich kolegów występujących w innych rolach. Można więc stwierdzić, że omawiana forma zajęć przynosi istotne korzyści w zakresie kształcenia słuchaczy. Wychodzi ona niejako na przeciw postulatowi poprawienia efektywności nauczania. Oprócz przedstawionych już argumentów na korzyść tej formy prowadzenia

zajęć występuje jeszcze jeden godny podkreślenia. Otóż umożliwia ona organizowanie pracy słuchaczy jeszcze przed ich rozpobzęciem. Wynika to z faktu, iż słuchacze występują w roli funkcyjnych określonego sztabu, uczą się organizować pracę w zespole takiego właśnie sztabu. Powstają więc warunki kształtowania wśród słuchaczy nawyków pracy zespołowej oraz kształtowania i doskonalenia cech, które będą niezbędne w ich pracy na stanowiskach dowódczych i sztabowych. Powyższe daje podstawę, aby stwierdzić, że tę formę prowadzenia zajęć należy eksponować zwłaszcza na kursach podyplomowych.

Powinna ona też mieć szerokie zastosowanie w zajęciach prowadzonych ze słuchaczami trzeciego roku studiów. Dotyczy to zajęć "z dynamiki walki" - występujących w operacji zaczepnej armii. Takie stanowisko prezentowali też ankietowani słuchacze^{67/}. Oto fragmenty niektórych wypowiedzi ze wspomnianych ankiet, opowiadających się za stosowaniem tej metody zajęć: "... gra wojenna daje jaśniejszy obraz, jest realniejsza i szkoda, że nie było jej w czystej postaci", "... bo dogłębnie można było poznać problem wyznaczonej /granej/ funkcji i orientować się w całości ...".

Oprócz omawianych już form prowadzenia zajęć, tj. formy ćwiczenia grupowego i grupowego z elementami gry wojennej, zweryfikowano również i inne. Dotyczy to głównie formy ćwiczenia informacyjno-pokazowego i sprawdzającego. Otóż w praktyce szkoleniowej występują tego rodzaju zajęcia, którym odpowiadają dwie ostatnie wspomniane formy. Dotyczy to zwłaszcza nowych tematów. Zastosowanie przy przerabianiu nowej tematyki formy ćwiczenia informacyjno-pokazowego wydaje się rozwiązaniem optymalnym. W ćwiczeniu stanowiącym przedział badań dotyczy głównie problemów z zakresu symulacji komputerowej.

O stosowaniu tej formy mogą też zdecydować inne względy, np. potrzeba zaoszczędzenia czasu. W takiej sytuacji z całością problematyki będącej treścią danego zajęcia lub tylko z jej częścią mogą zapoznać słuchaczy nauczyciele akademicy.

Jeśli chodzi o ćwiczenie sprawdzające, to jako forma spełnia też określoną rolę w całym procesie kształcenia. Stosowanie tej formy umożliwia uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy to, co dotychczas czyniliśmy w zakresie kształcenia, jest w pełni uzasadnione w aspekcie dydaktycznym. Ponadto pozwala ona stwierdzić, czy zostały osiągnięte stawiane cele szkoleniowe oraz czy słuchacz posiadał niezbędną wiedzę, a także nawyki w samodzielnym rozwiązy-

waniu zagadnień natury operacyjnej. Wreszcie przy użyciu tej formy odpowiedzieć sobie można, czy nasze poczynania w zakresie kształcenia operacyjnego przyniosły pozytywne rezultaty. Konkretny wyraz słuszności naszych poczynañ stanowić będą oceny uzyskane przez słuchaczy za rozwiązania określonej sytuacji operacyjnej.

Zespół autorski w swoich badaniach starał się też określić kierunki prowadzące do doskonalenia procesu dydaktycznego. Dostrzeżono je głównie w doskonaleniu bazy szkoleniowej, a także w stosowaniu bardziej aktywizujących form prowadzenia zajęć.

Właściwie wyposażona i przygotowana oraz funkcjonalna sala wykładowa umożliwia stosowanie bardziej złożonych zabiegów dydaktycznych. Ułatwia także słuchaczom lepsze przygotowywanie się do zajęć. Stąd, chociaż tablica i kreda są w aktualnych warunkach niezastąpione, to jednak wszystko co nowe wzbudza zawsze większe zainteresowanie i pobudza do myślenia, a więc przyczynia się do zwiększenia skuteczności nauczania.

Jakość materiałów szkoleniowych rzutuje też na efektywność procesu dydaktycznego. W tym względzie zespół autorski dostrzegł potrzebę dokonania również zmian w zakresie opracowania materiałów szkoleniowych. Dotyczy to zwłaszcza opracowania w innej niż dotychczas formie opracowań metodycznych do zajęć. Naszym zdaniem powinny one być opracowywane na wzór materiałów do ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Należy więc opracowywać do poszczególnych zajęć jedynie założenia i mapy z sytuacją operacyjno-taktyczną, natomiast zrezygnować z rozwiązań autorskich. Wystarczy przecież, jeżeli przed zajęciem zespół autorski na instruktażu przedstawi możliwe warianty rozwiązań i poda, które z zagadnień należy szczególnie eksponować w ramach tych zajęć.

Materiały szkoleniowe przygotowane w proponowanej formie umożliwią stosowanie autentycznie samodzielnych rozwiązań zadań operacyjno-taktycznych przez daną grupę. W ten sposób uniknie się typowej tendencji związanej z poszukiwaniem katedralnych rozwiązań często przekazywanych między sobą z roku na rok aż do wyczerpania nakładu danego ćwiczenia. Przy istniejącym aktualnie systemu przygotowywania się słuchaczy do zajęć ćwiczący, posiadając niekiedy rozwiązania katedralne, zapoznawali się z nabytymi w sposób nieformalny materiałami, unikali przygotowania kalkulacji, przyjmowali poszczególne propozycje bezkrytycznie i bezrefleksyjnie odczytywanie z tego materiału. Dawało to bardzo mierne korzyści dydaktyczne.

Należy też zaznaczyć, że proponowane formy ćwiczenia niosą w

w sobie zarodki obniżenia pracochłonności ich opracowywania. Dlatego można byłoby częściej je opracowywać nawet w każdym roku szkoleniowym. Korzyść z tego faktu wyraźna. Można zachować wyjątkową aktualność danych będących treścią ćwiczenia i stanowiłoby ono nowy niepowtarzalny materiał szkoleniowy. Opracowany w ten sposób materiał szkoleniowy bardziej urealniłby zajęcia, szczególnie przy wykorzystaniu aktywizujących form ich prowadzenia. Form, stanowiących wyższy stopień dydaktycznego oddziaływania na słuchaczy.

Zespół autorski zaproponował formę ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej dopiero po zbadaniu wszystkich argumentów przemawiających za i przeciw. W wyniku badań zespół autorski widzi duże możliwości zastosowania tej formy szczególnie na kursach poddyplomowych oraz słuchaczy trzeciego roku studiów. Dotyczy to zwłaszcza zajęć z dynamiki walki. Zajęcia te można też koncentrować w kolejnych dniach, zachowując limit czasu przewidywany na ich przeprowadzenie.

Zajęcia prowadzone w takiej formie uwzględniałyby wszystkie dodatnie cechy ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej, a w wypadku ćwiczenia dowódczo-sztabowego cechy te jeszcze bardziej zwielokrotniły.

Badania dotyczące form prowadzenia zajęć pozwoliły autorom na gruntowne ich zweryfikowanie. Dzięki tym badaniom zespół autorski mógł w pełni wskazać, która z tych form prowadzenia zajęć - biorąc pod uwagę złożoność procesu dydaktycznego w akademii, duże wymagania w stosunku do absolwenta naszej uczelni - daje największe korzyści dydaktyczne. Niezależnie od tego autorzy niniejszej rozprawy doktorskiej postarali się o wskazanie również kierunków doskonalenia procesu dydaktycznego w aspekcie form prowadzenia zajęć.

1.5. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć

Efektem ćwiczenia głównego jest opanowanie i przyswojenie sobie wiedzy objętej zagadnieniami zajęć. Przede wszystkim jednak zdobycie umiejętności zastosowania wiedzy teoretycznej - przyswojonej w czasie wykładów, seminariów i konwersatoriów oraz samodzielnego studiowania - w praktycznym rozwiązywaniu zadań operacyjno-taktycznych. Ogólnie można powiedzieć, że efektem ćwiczenia głównego jest osiągnięcie jego celów szkoleniowych. Miernikiem

tego efektu mogą być stopnie uzyskane przez poszczególnych słuchaczy i grupy szkoleniowe. Jest to niestety, miernik bardzo nieprecyzyjny i trudno porównywalny, bo przecież subiektywny. Dlatego słuszniej jest powiedzieć, że tym efektem są umiejętności słuchaczy oraz ich swoboda i samodzielność postępowania w rozwiązywaniu zadań operacyjnych. Można je zaobserwować i sprawdzić już w toku kolejnych zajęć. Najlepszym jednak sprawdzianem w takim ćwiczeniu jest zajęcie kontrolne /sprawdzające/, w którym istnieją warunki pełnego sprawdzenia stopnia osiągnięcia celu.

Efektywność poszczególnych zajęć w ćwiczeniu głównym jest pochodną przygotowania się do nich ćwiczących. Przygotowanie to zależy z kolei w głównej mierze od następujących czynników:

- należytego wykorzystania czasu na samokształcenie;
- warunków pracy i socjalno-bytowych słuchaczy.

Wykorzystanie czasu przeznaczanego na samokształcenie, a w szczególności na przygotowanie się do zajęć ćwiczenia głównego posiada istotne znaczenie. Takiego znaczenia nabiera ono z uwagi na fakt, że ćwiczenie na temat "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii" jest dużym przedsięwzięciem szkoleniowym tak pod względem czasu, jak i szerokości oraz głębi przerabianej w nim problematyki. Od jego efektów w znacznej mierze zależy stopień osiągnięcia celów szkoleniowych następnych ćwiczeń oraz celów szkoleniowych trzeciego roku studiów.

Przygotowanie się do zajęć w ramach tego ćwiczenia, a zwłaszcza do niektórych z nich, wymaga znacznej ilości czasu. Do takich zajęć można na przykład zaliczyć dwugodzinne zajęcie nr 4 - "Wypracowanie zamiaru do przegrupowania wojsk armii do rejonu wyjściowego i pierwszej operacji /w okresie pokoju/". Chociaż jest ono poprzedzone cztero- i dwugodzinnymi zajęciami z mobilizacji oraz jednogodzinnym zajęciem z rozpoznania wojskowego, to jednak wymaga czasu i nastęrcza słuchaczom trudności w czasie przygotowywania się. Trudności spowodowane są tym, że ćwiczący z praktycznym rozwiązywaniem zadań związanych z przygotowaniem operacji w okresie pokoju spotykają się po raz pierwszy. Ponadto zajęcia z rozpoznania wojskowego i sztuki operacyjnej planowane są zwykle w jednym dniu. Ćwiczący muszą więc przygotować się do oceny sił i możliwości nieprzyjaciela w wypadku rozpoczęcia przez niego agresji, co wymaga ustalenia dyslokacji tych sił w okresie pokoju, oceny ich możliwości w zakresie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia, jak również możliwości czasowo-przestrzennych po wprowadzeniu ich do działań.

Zajęcie ze sztuki operacyjnej wymaga natomiast przeprowadzenia analizy zadania, oceny położenia i możliwości wojsk własnych w zakresie przegrupowania do rejonu wyjściowego, a także możliwości przejścia do pierwszej operacji i prowadzenia jej. Sytuacja wyjściowa w ćwiczeniu i opracowane założenie wymagają uwzględnienia wielu możliwych wariantów działania nieprzyjaciela oraz wielowariantowego wejścia do bitwy ćwiczącej armii. Pociąga to za sobą konieczność przeprowadzenia kalkulacji przegrupowania, a także stworzenia ugrupowania operacyjnego, które mogłoby takie warunki zapewnić. Wymaga również wrysowania oceny nieprzyjaciela i rubieży wprowadzenia wojsk armii do bitwy oraz kierunków ich uderzenia, a także przygotowania sobie treści zamiaru, który w tym zajęciu jest przecież wyjątkowo eksponowany.

Należy jednak podkreślić, że nie wszystkie zajęcia w ćwiczeniu głównym wymagają tak pracochłonnego przygotowania się ćwiczących. Tak na przykład o wiele mniej pracochłonne jest przygotowanie się do zajęcia nr 9 - "Orientowanie operacyjne w sztabie armii po otrzymaniu nowej dyrektywy do operacji zaczepnej". Ćwiczący mogą bowiem wykorzystać opracowany do poprzedniego zajęcia zamiar, a nie powinno sprawiać im trudności zapoznanie się z wytworzoną sytuacją operacyjno-taktyczną oraz zapoznanie z zadaniem, bo zdążyli się już z nimi zapoznać z założeniami. Nowym elementem wymagającym przygotowania, są wytyczne dowódcy armii dla oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb do przygotowania danych do decyzji. Główną uwagę skupiają oni więc w czasie przygotowania się do tego zajęcia na teorii zagadnienia i zwięzłym oraz jasnym przedstawianiu sytuacji, zadania armii, zamiaru dowódcy i wytycznych. Podobnie wygląda przygotowanie się do takiego zajęcia, jak meldowanie decyzji, w którym wykorzystuje się materiał przerobiony i przyswojony na wielu poprzedzających go innych zajęciach.

Zupełnie inaczej wygląda natomiast problem przygotowania się do zajęcia nr 10b - "Możliwości wykorzystania wojsk armii do prowadzenia operacji /meldunek S00/". Jest to zajęcie wymagające wyjątkowo pracochłonnego przygotowania się słuchaczy. Do zajęć tego typu można także zaliczyć:

- zajęcia 10m - "Organizacja pracy sztabu armii w zakresie opracowania decyzji dowódcy armii do operacji zaczepnej", na którym w gruncie rzeczy opracowują oni na zupełnie czystej mapie, od podstaw, decyzje dowódcy armii;

- zajęcia nr 13 - "Opracowanie planu współdziałania";

- zajęcie nr 14 - "Organizacja współdziałania";

- zajęcie nr 23 - "Organizowanie przełamania".

Do wyjątkowo trudnych i wymagających dużego czasu na przygotowanie, a w związku z tym powodujących trudności w przygotowaniu się, można zaliczyć zajęcia z prowadzenia operacji, a zwłaszcza:

- nr 25 - "Przejście od działań konwencjonalnych do jądrowych i wprowadzenie do bitwy drugiego rzutu armii";

- nr 29 - "Odparcie przeciwuderzenia nieprzyjaciela";

- nr 31 - "Porsowanie z marszu szerokiej przeszkody wodnej przy wykorzystaniu działania DPD";

- nr 35 - "Działanie wojsk armii w rejonach zurbanizowanych".
Są to zajęcia, na które przewiduje się stosunkowo niewiele godzin dydaktycznych:

- nr 25 i towarzyszące mu z innych przedmiotów - 15 godzin;

- nr 29 - 2 godziny;

- nr 31 - 9 godzin;

- nr 35 - 2 godziny^{68/}.

Do każdego z nich wydaje się nowe mapy i założenia oraz wymaga od ćwiczących pełnego wypracowania decyzji.

Trzeba do tego dodać, że ćwiczący oprócz przestudiowania założenia i otrzymanej mapy powinni przestudiować do każdego zajęcia grupowego odpowiednie rozdziały w podręczniku, skryptach, notatki z wykładów i seminarium, niekiedy sięgnąć do historii sztuki wojennej i literatury pamiętnikarskiej. Jak widać, wymaga to nie tylko odpowiednich chęci, motywacji, ale i czasu.

Porządek dnia tymczasem przewiduje na samokształcenie trzy godziny dziennie. Ponadto pewną część tego czasu zabierają potrzebne w życiu słuchaczy, ale nie związane z przygotowaniem się do zajęć takie czynności, jak: zawody sportowe, uczestnictwo w zebraniach kół naukowych słuchaczy, imprezy kulturalne, w których istnieje obowiązek uczestniczenia. Stąd też - jak wykazują doświadczenia nauczycieli akademickich i przeprowadzone przez autorów pracy badania - ilość tego czasu jest niewystarczająca^{69/}. Badania te wykazały, że do jednego zajęcia dwugodzinnego prowadzonego w formie grupowej należy poświęcić średnio cztery godziny. Trzeba dodać, że w ciągu jednego dnia bywają dwa, a nawet trzy zajęcia grupowe, które w zależności od liczby przerabianych zagadnień, liczby prac wykonywanych na mapie, konieczności przygotowania odpowiednich kalkula-

68/ Struktura ćwiczenia w myśli przewodniej.

69/ Załącznik nr 5, zestawienie czasu potrzebnego na przygotowanie się do zajęć.

cji i odpowiednich referatów /meldunku/, a zwłaszcza uzasadnienia, wymagają dużej ilości czasu na przygotowanie^{70/}.

Wobec takiej sytuacji autorzy niniejszej pracy postawili sobie pytanie - co zrobić, aby ćwiczący przygotowani byli do zajęć wystarczająco, a nawet dobrze i bardzo dobrze, zakładając równocześnie, że czas na przygotowanie w zasadzie nie może zostać powiększony?. W czasie analizy tego problemu były brane pod uwagę:

- możliwość zmniejszenia i uproszczenia zagadnień przerabianych w zajęciach ze sztuki operacyjnej;

- rozpoznania wojskowego, walki radioelektronicznej i taktyki lotnictwa operacyjnego;

- poszukiwanie bardziej intensywnych metod nauki własnej, które wymagają większych wysiłków tak słuchaczy, jak i nauczycieli akademickich;

- poszukiwanie innych form prowadzenia zajęć, które mogą usprawnić proces przygotowania się do zajęcia.

Mając na uwadze osiągnięcie celów szkoleniowych ćwiczenia, studiów trzeciego roku i studiów w ASG WP, nie do przyjęcia jest warunek pierwszy, w konsekwencji którego zostałby obniżony poziom nauczania. Mogłoby to wprawdzie wymagać mniejszych nakładów /wysiłków/ na przygotowanie się do zajęć, ale równocześnie przyniosłoby obniżenie wiedzy i umiejętności słuchaczy.

Szczególne znaczenia nabiera więc należyte wykorzystanie czasu, jakim dysponują ćwiczący poza zajęciami programowymi /lekcjami/ zwłaszcza jednak czasu przewidzianego porządkiem dnia na naukę własną i intensyfikowanie jej.

Przez należyte wykorzystanie czasu nauki własnej rozumiemy stworzenie warunków, w których pozostaje on w całości do dyspozycji ćwiczących oraz wykorzystywany jest w największym stopniu dla pogłębienia wiedzy i przygotowania się do zajęć programowych. Efektywnie, z największym pożytkiem, można wykorzystać ten czas wtedy, gdy ćwiczący wykażą wysoką kulturę pracy. Wymaga to bowiem wyjątkowego zdyscyplinowania, zachowania ciszy, umiejętności robienia notatek, umiejętności pracy na mapie, korzystania z założeń itp. W warunkach studiów trudno narzucać ćwiczącym słuchaczom rygory w zakresie przestrzegania przerw i wspomnianej już ciszy i spokoju. Można im jednak doradzać większą dbałość o zachowanie tych warunków

-----
70/ Rozkład zajęć III KWL /kursy specjalistyczne/ za okres od 24.12.80 r. do 15.2.81 r. Wyd. ASG WP, Warszawa 1980/81 r.

Jak wykazały przeprowadzone badania, największe zdyscyplinowanie, ciszę i spokój w czasie nauki własnej zachowują kursy podyplomowe, zwłaszcza słuchacze Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego. Nieco gorzej wygląda ten problem w grupach trzeciego roku studiów^{71/}. Wytłumaczyć można to tym, że słuchacze studiów podyplomowych, a zwłaszcza grupy o wykształceniu technicznym, bardziej szanują i skrupulatniej wykorzystują dysponowany czas niż słuchacze mniej przygotowani i o mniejszych nawykach w zakresie samokształcenia.

Niedobory czasowe na przygotowanie się do poszczególnych zajęć w ćwiczeniu głównym, autorzy niniejszej pracy dostrzegli już w trakcie opracowywania ćwiczenia, w wyniku analizy jego struktury i tematów poszczególnych zajęć. Dlatego w strukturze ćwiczenia uwzględnione zostało zajęcie nr 8 - "Postawienie zadania i wręczenie nowej dyrektywy w sztabie frontu", w którym na specjalnie przygotowanej mapie nauczyciele akademicki z Katedry Sztuki Operacyjnej przy udziale przedstawicieli katedr specjalistycznych zapoznać mieli ćwiczących z nowym położeniem wojsk własnych i nieprzyjaciela oraz zadaniem armii^{72/}. Zajęcie to ma na celu ułatwić ćwiczącym wejście w nową sytuację i uniknięcie konieczności żmudnego odszukiwania położenia na mapie oraz zapoznanie ich w sposób plastyczny /na mapie/ z nowym zadaniem. Wszystkie te informacje przekazane przez nauczycieli akademickich ustnie zostały potwierdzone przez wręczenie ćwiczącym nowego założenia oraz dyrektywy i zarządzeń frontu. Powodowało to, że zapoznanie z założeniem i zadaniem przez nauczycieli akademickich pozostawiało w pamięci ogólny obraz, który mogli sobie ćwiczący uzupełnić wręczonymi im dokumentami.

Wymieniona sytuacja i zadanie są wyjątkowo bogate w treści. Zapoznanie się z nimi i przyswojenie tak dużej porcji informacji nastroczać może ćwiczącym nie tylko trudności, ale wymaga czasu, którego - jak powiedzieliśmy wyżej - wyjątkowy brak odczuwają słuchacze. Ponadto sytuacja ta zapoczątkowuje nowy etap ćwiczenia, to jest planowanie operacji zaczepnej w toku prowadzenia wojny, co nadaje pracy ćwiczących bardziej intensywny charakter. Dodatkowym walorem tego zajęcia może być swego rodzaju pokaz zwięzłości i precyzji słowa w czasie zapoznawania ćwiczący^{ch} z położeniem i zadaniem

71/ Obserwacja nauki własnej słuchaczy prowadzona przez autorów ćwiczenia oraz wywiad i dyskusje ze słuchaczami.

72/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 8.

W sumie zajęcie to powoduje, że czas na przygotowanie się do całego szeregu zajęć dotyczących planowania operacji zostaje znacznie skrócony i efektywniej wykorzystany. Na podkreślenie zasługuje tu fakt, że jego forma absolutnie nie wpływa na obniżenie, a wręcz przeciwnie, pogłębia znajomość rzeczy i zachęca ćwiczących do dalszej intensywnej pracy.

Kolejnym przedsięwzięciem zmierzającym do stworzenia warunków lepszego wykorzystania czasu na przygotowanie się ćwiczących do zajęć było założone przez autorów ćwiczenia i wprowadzenie w opracowaniach metodycznych niektórych zajęć formy ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej. Jak wiemy, jest to pewna modyfikacja zajęcia grupowego stanowiąca jego wyższą, bardziej złożoną formę nauczania słuchaczy. Zakładano więc, że do zajęć - zwłaszcza dotyczących problematyki prowadzenia operacji - dla zwiększenia zainteresowania ćwiczących oraz większego ich zaangażowania przez zmianę formy korzystnie będzie wyznaczyć spośród słuchaczy poszczególnych grup zminiaturyzowane dowództwa i sztaby armii. Zakładano jednocześnie, że forma zbliżona do ćwiczenia dowódczo-sztabowego stworzy nieco lepsze warunki wykorzystania czasu na przygotowanie się do zajęć^{73/}.

Przeprowadzone w toku prowadzenia ćwiczenia badania pozwoliły ustalić, że w poszczególnych grupach szkoleniowych nawet do zajęć prowadzonych w formie grupowej ćwiczący organizują sobie małe zespoły dwu-trzyosobowe po kilka w grupie. Zespoły te studiują wydane materiały do danego zajęcia, wypracowują ocenę sytuacji, koncepcję działania, odpowiednie kalkulacje, meldunki itp. w zależności od potrzeb.

W następnej kolejności pozostali słuchacze w grupie zapoznają się z wypracowaną koncepcją, robią odpowiednie notatki /przepisują/ jako konspekty do zajęcia i korzystają z nich w razie potrzeby w czasie referowania. Dla przygotowania się do zajęć z rodzajów wojsk grupy ogólnowojskowe korzystają z rozwiązań wypracowanych przez słuchaczy odnośnych grup specjalistycznych, które z kolei wykorzystują opracowane przez grupy ogólnowojskowe konspekty do zajęć ze sztuki operacyjnej^{74/}.

Analiza tego zagadnienia pozwala wyciągnąć wniosek, że jest to objaw z jednej strony naturalnej tendencji do efektywniejszego wyko-

73/ Opracowanie metodyczne zajęcia nr 25, 29, 31, 35.

74/ Obserwacja, wywiad i dyskusje ze słuchaczami przeprowadzone przez autorów niniejszej pracy.

rzystania ograniczonego czasu na przygotowanie do zajęć. Świadczą o tym wypowiedzi respondentów ankiety: ..." przeprowadzone z nami ćwiczenie wymaga solidnego przygotowania oraz bieżącego studiowania teorii o szerokiej problematyce, ale nie ma na to odpowiedniej ilości czasu" ..., ..." nie można przygotować się do zajęć dobrze, rozwiązać wszystkich problemów, bo za mało czasu" ...^{75/}. Z drugiej strony natomiast świadczy to o pewnym wygodnictwie i wielce oszczędnym wydatkowaniu pracy na przyswajanie wiedzy oraz braku głębszych motywacji. Takich intencji można by się dopatrzeć w takich wypowiedziach, jak: ..." praca w małych zespołach jest wydajniejsza i skraca czas na przygotowanie się ..." ^{76/}. Przemawia to jednak za zdrowym objawem poszukiwania lepszych metod przyswajania wiedzy. Potwierdza to szereg innych wypowiedzi, jak np.: "indywidualnie nikt temu nie podoła. W małych zespołach można wymienić poglądy, przekonać się i upewnić; można sytuację, problem, zadanie, rozwiązać i wszechstronnie omówić ..." ^{77/}.

Trzeba dodać, że dużą rolę w takim naturalnym tworzeniu się zespołów dla rozwiązywania zadań operacyjno-taktycznych w ćwiczeniu głównym odgrywają autorytety, które w wyniku odbytych dwu lat studiów zdobyły zaufanie środowiska słuchaczy. Należą do nich słuchacze uzdolnieni z większym doświadczeniem w rozwiązywaniu praktycznych zadań taktyczno-operacyjnych. Świadczy o tym choćby następująca wypowiedź: "nieliczna grupa słuchaczy na kursie posiada autorytet i ona rozwiązuje zadania, pozostali przyjmują to bez zastrzeżeń ..." ^{78/}.

Mankamentem takiego podejścia do przygotowania się do zajęć pozostaje fakt, że nie wszyscy słuchacze w tym przygotowywaniu się zostają zaangażowani w równym stopniu. W wyniku tego i stopień opanowania wiedzy musi być różny, ba, można nawet powiedzieć, że w miarę odbywania ćwiczeń to zróżnicowanie staje się coraz większe w miarę odbywania ćwiczeń. W dalszym ciągu bowiem systematycznie pracują i rozwijają się tak zwane "autorytety", a pozostali uczą się dopiero od nich. Uczą się, ale musimy dodać - przyjmują opracowane przez zespół /"autorytet"/ koncepcje, treści i kalkulacje w sposób bezkrytyczny i bez głębszej analizy, a przez to zapoznaje się z tymi zagadnieniami powierzchownie.

75/ Załącznik nr 8 - Zestawienie wyników ankiety /charakterystyczne odpowiedzi na pytanie nr 3/.

76/ Tamże /pytanie nr 4/.

77/ Tamże.

78/ Tamże.

Taka metoda pracy podczas nauki własnej posiada także pewne zalety. Ułatwia przecież przygotowanie się do zajęć w znacznie krótszym czasie. Część słuchaczy, zwłaszcza ta najmniej pracowita albo o mniejszych zdolnościach, zapoznaje się z tymi zagadnieniami - jak powiedzieliśmy wyżej - powierzchownie, ale nawet to powoduje, że orientują się oni w przerabianej problematyce. Jest to więc lepsze wyjście niż sytuacją, w której nie zapoznaliby się oni z nią wcale, bo nie zdążyli.

Korzystniejsze były warunki, kiedy w zajęciu wprowadzono elementy gry wojennej, to jest kiedy w czasie instruktażu, przed zajęciami, zostały wyznaczone funkcje dowódcy i oficerów sztabu armii. Każdy z ćwiczących musiał wtedy przygotować materiał według pełnionej funkcji, wiedział, że musi go przygotować dobrze, bo na zajęciu będzie referował i rzeczywiście był z tego rozliczany przed całą grupą. Taki stan rzeczy pobudzał zainteresowanie, wyzwał ambicje i aspiracje, czyli zachęcał do głębszego spojrzenia na przygotowywany problem. W sumie pozwoliło to lepiej wykorzystać skromny zapas czasu i przynosiło lepsze rezultaty.

Ta forma ćwiczenia wymagała większej intensyfikacji pracy w czasie przygotowywania się do zajęcia, bo angażowała ćwiczących w sposób równomierny.

W zależności od zdolności organizacyjnych wyznaczonych dowódców czy szefów oddziałów operacyjnych, którzy zajmowali się organizacyjną stroną przygotowania na przykład danych do decyzji, słuchacze pełniąc funkcje oficerów sztabu lub szefów rodzajów wojsk i służb przygotowywali i składali meldunki do decyzji. Wypracowywali także koncepcje użycia wojsk z pełnym zaangażowaniem, analizując dogłębnie wszystkie aspekty danego zagadnienia. Tak przygotowana decyzja była wszechstronnie przemyślana i przedyskutowana już w czasie nauki własnej, a w czasie zajęć programowych oprócz precyzyjnego jej przedstawienia znajdowała jeszcze uzasadnienie. Pozwalały na to względy czasowe, bo takie zajęcia przebiegało o wiele sprawniej niż zajęcia w formie grupowej. Jego prowadzenie i przebieg dawało więcej satysfakcji ćwiczącym i więcej ich angażowało. Nierzadko miały miejsce ożywione dyskusje nie tylko w czasie nauki własnej, ale także w czasie przerw w toku zajęć programowych.

Możemy powiedzieć, że w tych warunkach czas przeznaczony na przygotowanie się do zajęć wykorzystany był efektywniej niż w zajęciu grupowym. Jeżeli dodamy do tego fakt, że tak prowadzone zajęcia wywołuje u ćwiczących emocje, bardziej ich angażuje, to należy

przypuszczać, że na dłużej pozostaje w ich pamięci, a w sumie przynosi lepsze rezultaty.

Pewne obawy budzi natomiast to, że słuchacze zgłębiają materiał i rozwiązują praktycznie zadania operacyjne tylko zgodnie z pełnioną funkcją na przykład w zakresie obowiązków: dowódcy, szefa oddziału rozpoznawczego, szefa oddziału operacyjnego, szefa wojsk rakietowych i artylerii itd., a nie przerabiają wszystkich zagadnień związanych z pozostałymi funkcjami. Dlatego formę ćwiczenia dowódczo-sztabowego można zastosować jedynie w odniesieniu do tej części ćwiczenia, która obejmuje prowadzenie operacji. W ten sposób całą część dynamiczną ćwiczenia głównego, która w wypadku ćwiczenia 302G obejmuje 30 godzin, można by przeprowadzić w ciągu pięciu dni $30 : 6 = 5$ /. Daje to możliwość dużego skoncentrowania uwagi tak ćwiczących, jak i nauczycieli akademickich, może wyzwolić aspiracje i dążenie do oryginalnych rozwiązań i dać dużą satysfakcję ćwiczącym. Trzeba dodać, że w takich warunkach istnieją możliwości pięciokrotnego dokonania zmian pełnionych funkcji, to jest każdego dnia, do rozegrania pięciu kolejnych sytuacji. Umożliwia to także uzupełnienie niedoboru norm na niektóre przedmioty, zwłaszcza na rozpoznanie, taktykę wojsk lotnictwa operacyjnego, taktykę wojsk inżynierskich i innych w zależności od potrzeb i możliwości wyznaczenia funkcji. Trzeba tu dodać, że w dynamice zgodnie ze strukturą ćwiczenia przewiduje się czas na zajęcia tylko dla niektórych katedr specjalistycznych^{79/}.

Obawy, że w tych warunkach nie wszyscy słuchacze mają możliwość przerabiania w jednakowym zakresie wszystkich zagadnień i tematów zajęć, mają znaczenie drugorzędne. Przecież w praktyce jak wykazały to badania, tylko niektórzy słuchacze są autorami rozwiązań przyjmowanych przez poszczególne zespoły /grupy/. Pozostali, jak powiedzieliśmy wyżej, przyjmują te rozwiązania bez głębszej analizy i najczęściej nie potrafią ich uzasadnić. Nie należy posądzać tu ćwiczących o złą wolę, lecz tłumaczyć trzeba to zjawisko trudnymi warunkami przygotowania się.

Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę fakt, że w czasie zajęć, prowadzonych w formie dowódczo-sztabowej, referatom przysłuchują się pozostali słuchacze grupy pełniący inne funkcje, to można stwierdzić, że oni także się uczą i to wcale nie gorzej. Tu, przy wspólnym referowaniu /wysłuchiwaniu/ o wiele lepiej widoczne są zależności, uwarunkowania oraz związki przyczynowo-skutkowe rozwoju

79/ Struktura ćwiczenia umieszczona w myśli przewodniej ćwiczenia.

sytuacji na polu bitwy. Takie całościowe przedstawienie zagadnień przez kolejno referujących oficerów sztabu i szefów rodzajów wojsk i służb lepiej trafia do wyobraźni, korzystnie wpływa na jej rozwój i jest przejawem zachowania realizmu w nauczaniu słuchaczy. Świadczą o tym chociażby wypowiedzi respondentów: „gra wojenna daje jaśniejszy obraz, jest realniejsza i szkoda, że nie było jej nigdy w czystej postaci”, „w ćwiczeniu z elementami gry wojennej można było dogłębnie poznać problem wyznaczonej funkcji, a zorientować się w całości. W tej formie istnieje możliwość głębokiego poznania a jednocześnie zostaje stworzona namiastka sztabu, w pracy którego końcowy efekt zależy od wkładu pracy poszczególnych ogniw...^{80/}

W ten sposób można osiągnąć wyjątkową efektywność wykorzystania czasu przewidzianego na przygotowanie się do zajęć, bo słuchacze pracowali - by znacznie dłużej niż trzy godziny dziennie.

Na uwagę zasługuje także fakt, że ćwiczenie główne "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii" przerabiają nie tylko słuchacze trzecich kursów, którzy mają poza sobą całą gamę przerobionych już ćwiczeń w formie grupowych, dowódczo-sztabowych, a nawet szkieletowych na pierwszym i drugim roku studiów. Przerabiają je także słuchacze studiów podyplomowych, którzy przed kilku laty odbyli podobne ćwiczenia grupowe w ASG WP. Ten fakt także przemawia za tym, że część tego ćwiczenia, to jest prowadzenie operacji, powinna być realizowana w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Tym bardziej, że - jak wykazały badania - jest to forma, która intensyfikuje wysiłki słuchaczy i kadry nad przyswajaniem wiedzy.

Innym czynnikiem pozwalającym lepiej wykorzystać czas na przygotowanie się do zajęć jest instruktaż, który prowadzi się zwykle co najmniej na jeden dzień przed zajęciem. Jest to wielka pomoc dla ćwiczących. Uzyskują oni bowiem w czasie jego trwania wytyczne i zostają bliżej zorientowani, co będzie i w jakiej kolejności na zajęciu przerabiane, co w poszczególnych zagadnieniach będzie ekspozowane i w związku z tym w jakim zakresie należy poszczególne zagadnienia przygotować, na jaki problem i jakie jego aspekty powinni w czasie przygotowania się zwrócić uwagę. W taki sposób zostają dość precyzyjnie określone przez nauczycieli akademickich zakres i sposób pracy w czasie nauki własnej. Jest to więc także przejaw dążenia do jak najlepszego wykorzystania czasu oraz przejaw intensyfikacji przygotowania się do zajęć.

80/ Załącznik nr 8, Zestawienie wyników ankiety /charakterystyczne wypowiedzi dotyczące pytania 7/.

Kolejnym, bardzo istotnym czynnikiem efektywnego wykorzystania czasu na przygotowanie się do zajęć, jest forma i treść przygotowywanych i wydawanych ćwiczącym dokumentów /materiałów/ opracowanych do ćwiczenia. Ich zwięzłość, przejrzystość i jasność sformułowań powoduje, że są łatwe do zrozumienia i przyswojenia.

Przeprowadzone badania wykazały, że bardzo pomocne w pracy słuchaczy, skracające czas i ułatwiające przygotowanie się do zajęć mogą być dołączane do założeń, przygotowane do wypełnienia specjalne formularze, w których ćwiczący mogliby wypełnić jedynie liczby w odpowiednich rubrykach^{81/}. Chodzi o to, aby nie tracić czasu na techniczne wykonanie takich tabel i ich opis. Zajmuje to przecież dość dużo czasu, a nie przysparza wiedzy. Takie tabele mogą na przykład stanowić załącznik do założenia lub też być wydawane oddzielnie przez bibliotekę jako dodatek do tego założenia lub też znajdować się w salach grupowych i być wykorzystywane w razie potrzeby. Sposób ich rozprowadzenia musiałby zostać uzależniony od tego, czy po wypełnieniu stanowiłyby dokument jawny czy też nie. Wymienione tabele mogą być przygotowane na przykład dla stosunku sił, które przecież oblicza się do każdej zarysowanej w ćwiczeniu sytuacji. Mogą być także przygotowane tabele do legendy planu przełamania, a także odpowiednie formularze /gotowe tabele/ do opracowania planu współdziałania. W każdym ćwiczeniu zakłada się i przewiduje opracowanie odpowiednich dokumentów i w zależności od potrzeb mogą być przygotowane odpowiednie tabele ułatwiające pracę ćwiczącym. Jest to także przejaw intensyfikowania przygotowania się do zajęć i nauki w ogóle.

Duże znaczenie dla efektywnego wykorzystania czasu na przygotowanie się do zajęć w warunkach braku czasu posiadają dokumenty opracowywane w gotowej formie lub opracowane częściowo. W opracowanym ćwiczeniu 302G do niektórych zajęć zostały opracowane także dokumenty tytułem próby i wydawane ćwiczącym dla zapoznania się z ich treścią i formą.

Takimi dokumentami były np.:

- plan działań bojowych 4 KOPK i wojsk OPL 5 A w okresie mobilizacyjnego rozwinięcia i przegrupowania armii wraz z legendą - do zajęcia nr 7a;
  - meldunek szefa oddziału operacyjnego 5 A - do zajęcia nr 10b;
  - meldunek decyzji dowódcy 5 A - do operacji zaczepnej - do zajęcia nr 11;
  - plan współdziałania do operacji zaczepnej 5 A wariant I i II - do zajęcia nr 12 i 13;
- ^{81/}Charakterystyczne wypowiedzi w ankiecie, zestawienie wyników ankiety, załącznik nr 8, s. 3.

- legenda do planu przełamania - do zajęcia nr 20;
- moduły niszczenia nieprzyjaciela oraz wyniki symulacji komputerowej do przełamania obrony nieprzyjaciela.

W trakcie prowadzenia ćwiczenia dokonano eksperymentu, wydając niektóre z nich przed zajęciami, inne w czasie zajęć, a niektóre po przeprowadzeniu odnośnego zajęcia. Przeprowadzone badania wykazały, że największe korzyści dydaktyczne uzyskuje się wtedy, gdy dokumenty te zostaną wydane ćwiczącym co najmniej na jeden dzień przed zajęciem, muszą oni bowiem mieć czas na dokładne zapoznanie się z nimi. Wymaga to czasu, zwłaszcza jeżeli takie opracowanie /dokument/ jest obszerne, jak na przykład plan współdziałania. Warto także podkreślić, że głębiej i dokładniej zapoznają się ćwiczący z takimi dokumentami, jeżeli muszą opracować część takiego dokumentu. Tak np. opracowany został i wykorzystany w ćwiczeniu "Plan współdziałania do operacji 5 A /wariant I/".

Gorzej natomiast, bo bardziej powierzchownie, zapoznają się ćwiczący z takim dokumentem, kiedy wydajemy go w czasie trwania zajęcia, bo na dokładne zapoznanie się po prostu brakuje czasu. Najmniejsze korzyści dydaktyczne przynosi wydawanie dokumentów po przeprowadzonym zajęciu. Niektórzy słuchacze w tych warunkach w ogóle nie zapoznają się już z nimi.

Musimy tu jednak wyraźnie powiedzieć, że sposób i zakres wykorzystania tych opracowań i osiąganie efektów w pogłębianiu wiedzy zależą przede wszystkim od podejścia do tego zagadnienia nauczycieli akademickich, którzy to zajęcia prowadzą. Od ich zaangażowania i egzekwowania znajomości przez słuchaczy dokumentów zależą uzyskane efekty. Trzeba dodać, że jest to jeszcze jeden przejaw intensyfikacji wykorzystania czasu na naukę własną, a spostrzeżenia w zakresie uzyskiwanych efektów potwierdzają także wypowiedzi respondentów ankiety^{82/}.

Istotną rolę w efektywnym wykorzystaniu czasu przeznaczonego na przygotowanie się ćwiczących do zajęć odgrywają możliwości intelektualne słuchaczy, stąd tak ważny jest odpowiedni dobór i selekcja przy naborze na studia w ASG WP.

Warunki socjalno-bytowe i warunki pracy słuchaczy wywierają istotny wpływ na efektywność przygotowania się słuchaczy do zajęć. Można stwierdzić, że mimo, iż plan pracy słuchaczy w ramach samo-

82/ Tamże odpowiedź na pytanie nr 6 w ankiecie, jak zestawienie wyników ankiety, załącznik nr 8, s. 6.

kształcenia wyznaczają rozkłady zajęć, które obligują do utrzymania odpowiedniego rytmu pracy, powinno znaleźć się w nich także miejsce na pracę długofalową, systematyczną, zwłaszcza na opracowanie pracy dyplomowej lub pracy kursowej na PSOS. Ta długofalowa praca dotyczy także przygotowania się do innych zajęć audytoryjnych i powinna być rozwijania i "pielęgnowana" z uwagi na to, że indywidualne samokształcenie uważa się za najbardziej efektywną formę nauczania. Chodzi tu także o wykorzystanie dodatkowych warunków takiego nauczania, jakim jest ^umiejętność korzystania z literatury, wyrabianie samodzielności, odwagi i pewności siebie.

Sztuka operacyjna, taktyka rodzajów wojsk i służba sztabów są przedmiotami, które wymagają szczególnych warunków pracy. Aby można pracować nad ćwiczeniem zwłaszcza szczebla operacyjnego - symulować rozwiązywanie zadań operacyjno-taktycznych - słuchaczowi potrzebna jest mapa, założenie, odpowiednia literatura i notatki, które są i pozostaną dokumentami o charakterze niejawnym. Pracować z tymi dokumentami można jedynie w wyznaczonych do tego miejscach. Służą temu celowi sale grupowe lub też pomieszczenia doskonale do tego dostosowane w szkolnym ośrodku dowodzenia.

Do zajęć programowych wykorzystuje się tak zwane sale grupowe. Są one schludne i wyposażone zgodnie z teorią dydaktyki szkoły wyższej. W czasie zajęć programowych - kiedy ćwiczący składają meldunki oceny, decyzji, dyskutują czy uzasadniają, posługując się przygotowanymi już mapami /odpowiednio złożone, z wrysowaną oceną, decyzją i opisane/ - zdają one w pełni egzamin. Nie zapewniają one takiej swobody pracy w czasie nauki własnej, kiedy to ćwiczący zapoznają się z położeniem, oceniają go, wypracowują decyzję i wrysowują ją na mapę. Słuchacze pracują tu najczęściej na mapach nie złożonych, rozpostartych na stołach zestawionych po kilka dla lepszego zorientowania się i wyrobienia sobie obrazu sytuacji. Jest to metoda dobra, pozwala szeroko widzieć problemy, ale jednocześnie wyklucza możliwość, aby wszyscy słuchacze w grupie pracowali jednocześnie. Wynika to stąd, że pracują oni na mapach dużych rozmiarów /250-300x150-200 cm/, tymczasem przeznaczone dla nich stoliki posiadają rozmiary 127x63 cm. Na takim stole bardzo trudno jest opracować plan operacji, a nawet - chcąc zachować odpowiednie wymogi służby sztabów - staje się to niemożliwe.

Trzeba dodać, że w tych samych pomieszczeniach równocześnie z tymi, którzy pracują z mapami o znacznych rozmiarach, drudzy próbują przygotować się do innych zajęć, na przykład do seminarium,

czy też pracować nad pracami dyplomowymi. Staje się to jednak niemożliwe, bo ci, którzy rozwiązują zadania operacyjno-taktyczne na mapie, czynią to zwykle w pozycji stojącej, stanowiąc zespół kilkuosobowy, głośno dyskutują. Takie warunki powodują, że pozostali zmuszeni są przygotowywać się do zajęć w internacie, a mniej zainteresowani rezygnują lub odkładają to przygotowanie i oczekują na wypracowanie koncepcji przez wyznaczony zespół, aby następnie można ją wykorzystać.

Wymienione wyżej warunki robią wrażenie dużego zagęszczenia, ciasnoty, utrudniają zachowanie spokoju, ciszy - warunków sprzyjających wydajnej pracy w ramach samokształcenia. W takich warunkach nie można oczekiwać efektywnego wykorzystania czasu na naukę własną.

Stanowi to więc jeszcze jeden dowód, że forma ćwiczenia dowódco-sztabowego w odniesieniu do dynamicznej części ćwiczenia głównego, która pozwala je skoncentrować w ciągu kilku dni, może przynieść lepsze efekty. W tych warunkach mógłby być wykorzystany szkolny ośrodek dowodzenia, co doprowadziłoby do rozluźnienia pomieszczeń i stworzenia lepszych warunków pracy. Dodatkowy walor stanowi tu fakt, że przy tak dużej koncentracji zajęć w ćwiczeniu słuchacze pozostają w napięciu, więcej zaangażowani i zaabsorbowani ćwiczeniem. Jest to także wyraz intensyfikacji procesu dydaktycznego i - jak potwierdziły to przeprowadzone badania - stwarza możliwości efektywniejszego wykorzystania czasu przewidzianego na samokształcenie^{83/}.

Na efekty wykorzystania czasu nauki własnej wywierają także wpływ warunki socjalno-bytowe słuchaczy. Dla ich polepszenia w ostatnich latach zrobiono w ASG WP wiele, a wystarczy wspomnieć choćby oddany przed rokiem do użytku nowy internat. Z punktu widzenia organizatorskiego jest to pozyskiwanie, odpowiedni dobór i rozmieszczenia zasobów^{84/}. Wprowadzanie ich do procesu nauczania, a nawet ich modernizacja pozwala łatwiej osiągnąć cel studiów, zwiększa bowiem jego dostępność.

Do tych przedsięwzięć można także zaliczyć stworzenie możliwości korzystania z posiłków rekreacyjnych w specjalnie zorganizowanych bufetach w bloku szkoleniowym. Byłoby jednak lepiej, aby co najmniej jeden z nich pracował w godzinach popołudniowych, wtedy kiedy odbywa się tam praca samokształceniowa, kiedy słuchacze są bardziej zmęczeni niż w godzinach przedpołudniowych.

83/ Zestawienie wyników ankiety - załącznik nr 8, s. 5 /oraz odpowiedzi na pytanie 7, s. 7/.

84/ J. Zieleniewski, Organizacja i zarządzanie, PWN, Warszawa 1969, s. 223-225.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że ćwiczącym zamiast przerywać pracę, składać rozłożony na stołach materiał szkoleniowy i udać się do kasyna lub bufetu w internacie dla spożycia kolacji, a tym bardziej wypicia herbaty, byłoby znacznie wygodniej wyjść z klasy do bufetu, po czym wrócić i dalej pracować^{85/}. Takie wyjście na kolację do kasyna, a tym bardziej do internatu zwykle kończy studiowanie materiałów niejawnych. Biorąc powyższe pod uwagę, można wnioskować, że gdybyśmy mogli stworzyć w tym względzie nieco lepsze warunki, to wpłynęłyby one wydatnie na zdobywanie i poszerzanie wiedzy przez słuchaczy.

Zupełnie dobrze takie zabezpieczenie bufetu działa w czasie na przykład ćwiczeń dowódczo-sztabowych w szkolnym ośrodku dowodzenia. O jego potrzebie najlepiej świadczy powszechność korzystania z bufetu przez ćwiczących. Konieczność zorganizowania takiego bufetu tłumaczy się zwykle intensywnością pracy i zmęczeniem psychicznym ćwiczących. Trzeba jednak dodać, że gdyby taką intensyfikację pracy ćwiczących udało się uzyskać w ćwiczeniu głównym, to jego efekty byłyby znacznie wyższe niż uzyskiwane obecnie. Ćwiczenie to wymaga przecież - jak twierdzą nauczyciele akademicy i słuchacze - jeszcze większego wysiłku z uwagi na fakt, że jest pierwszym, w którym tak szeroko i szczegółowo przerabia się problematykę operacyjną.

1.6. Badania i ich wyniki dotyczące wykazania wpływu walki radioelektronicznej na sytuację operacyjną i decyzje dowódcy armii

Na ostateczną treść przedstawionego opracowania metodycznego ćwiczenia głównego w zdecydowanym stopniu wpłynęły rezultaty przeprowadzonych badań metodologicznych i merytorycznych w toku procesu kształcenia oraz szereg przeprowadzonych analiz i dyskusji dotyczących form, metod i treści.

Badania prowadzone metodą analizy i konstrukcji logicznej, krytyki źródeł, obserwacji i dyskusji miały wykazać i wyjaśnić, jak uwzględnić w pełni zadania szkoleniowe, zawarte w dyrektywie i innych dokumentach szkoleniowych MON, oraz wymogi regulaminów i obowiązujących podręczników przy rozwiązywaniu problematyki taktyczno-operacyjnej w opracowaniach metodycznych.

Do głównych problemów stanowiących przedmiot badań w zakresie WRE^{86/} należały:

85/ Obserwacje, wywiad i przeprowadzone dyskusje ze słuchaczami przez autorów niniejszej pracy.

86/ Walki radioelektronicznej.

1. Wykazanie odpowiedzialności dowódcy i sztabu za całokształt organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii oraz ich wiodącej roli w tym zakresie.

2. Wpływ WRE na specyfikę prowadzenia operacji zaczepnej armii.

3. Czynniki decydujące o efektywności przygotowania się słuchaczy do zajęć grupowych.

Konieczne jest, aby w procesie kształcenia realizowanym w ASG WP doskonalili umiejętności teoretycznego i praktycznego rozwiązywania problemów WRE. Dla wielu oficerów rozpoczynających studia akademickie WRE jest problemem wciąż nowym i trudnym do zrozumienia. Wynika to między innymi z trudności w zrozumieniu i należytym opanowaniu szeregu zagadnień specjalistycznych, z uwagi na dużą różnorodność stosowanych środków i urządzeń RE w systemie WRE szczebla taktycznego i operacyjnego. Dodatkowe trudności stwarza konieczność uwzględniania w tej problematyce nie tylko obowiązujących norm i założeń taktycznych, lecz również wglębiania się w pewne dziedziny techniki RE w celu podjęcia prawidłowych i w miarę optymalnych decyzji do organizacji WRE w działaniach zaczepnych szczebla taktycznego i operacyjnego.

Słuchacze akademii wiedzę w zakresie WRE zdobywają na wykładach, seminariach, ćwiczeniach głównych i szkieletowych oraz w toku samodzielnych studiów literatury przedmiotu. W toku ćwiczeń występuje konieczność zastosowania zdobytej wiedzy teoretycznej do praktycznych rozwiązań organizacyjno-teoretycznych. W tym względzie ustalenia normatywne pod wpływem konkretnej sytuacji i zaistniałych warunków nie zawsze pozostają niezmienione nawet w ćwiczeniu głównym.

Wykazanie odpowiedzialności dowódcy i sztabu za całokształt organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii i ich wiodącej roli w tym zakresie.

Praktyczne prześledzenie pracy dowódcy i oficerów sztabu w ćwiczeniu znacząco utrwala zasady teoretyczno-praktyczne.

W ćwiczeniu opracowano odpowiednie sytuacje, które przekonywały ćwiczących o prawidłowości zasady, że za organizację i kierowanie WRE odpowiada dowódca, a za kompleksową realizację wszystkich zadań zgodnie z decyzją dowódcy - szef sztabu, zaś szefowie rodzajów wojsk - w zakresie ich dotyczącym.

Wszystkimi możliwymi metodami wytwarzano w świadomości ćwiczących przekonanie, że dowódca określa cele i zadania WRE oraz siły i środki do realizacji tych zadań, obiekty RE nieprzyjaciela, któ-

re należy zwalczać w pierwszej kolejności. Wskazuje również obiekty własne, na które należy skupić główny wysiłek osłony i obrony RE. Taki zakres obowiązków przewidują dla dowódcy zasady organizacji i planowania WRE ustalone przez Sztab Generalny WP^{87/}.

Wydawałoby się nic prostszego, jak tylko realizować te zasady praktycznie. Jednak doświadczenia ćwiczeń przeprowadzonych w ASG WP wykazały, że słuchacze ćwiczący na stanowiskach dowódców świadomie unikali bezpośredniego angażowania się w problematykę WRE. Uważali oni, że treść zadań i koncepcję organizacji i prowadzenia WRE wypracowuje w całości szef wydziału WRE sztabu armii. Dowódca armii w swojej decyzji zarówno w formie meldunku, jak i graficznej nie uwzględniał elementów WRE. Stąd też zadania WRE wypracowywane przez wydział WRE sztabu armii bardzo często nie były zsynchronizowane z zadaniami rodzajów wojsk i nie miały charakteru kompleksowego.

Opracowane ćwiczenie zmusza niejako ćwiczących do zmiany postępowania i do zwrócenia dużej uwagi na problematykę WRE. Wymagała tego założona w ćwiczeniu sytuacja taktyczno-operacyjna i sytuacja radioelektroniczna.

Dowódca armii w swojej decyzji do operacji zaczepnej precyzuje cel oraz zadania WRE^{88/}, co praktycznie jest przerabiane na zajęciach ze sztuki operacyjnej.

Ustalenia dowódcy w tym zakresie są obowiązujące i mają charakter dyrektywny dla wydziału WRE podczas wypracowywania koncepcji organizacji i prowadzenia WRE oraz opracowywania dokumentów planistycznych. Z drugiej strony ćwiczący w roli szefa wydziału WRE po zapoznaniu się z dokumentami wyjściowymi /sytuacją radioelektroniczną i zarządzeniem na WRE/ utwierdzają się w przekonaniu, jakie dane i w jakiej formie oraz treści powinni otrzymać od dowódcy. Wynika z tego fakt, że znajomością problematyki WRE powinni wykazywać się nie tylko specjaliści - radioelektronicy, ale także oficerowie ogólnowojskowi.

Działalność sztabu w dziedzinie organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii powinna być nakierowana na organizację rozpoznania systemów i środków radioelektronicznych nieprzyjaciela.

87/ Zasady organizacji i prowadzenia WRE przez siły zbrojne PRL. Sztab Gen. WP, Warszawa 1976, pkt 3, s. 9.

88/ Załącznik nr 1 do opracowania metodycznego zajęcia nr 11 /sztuki operacyjnej/ ćwic. gł. nr 302/G - Meldunek decyzji dowódcy 5 A do operacji zaczepnej.

ocenę sytuacji radioelektronicznej na tle sytuacji operacyjnej oraz przygotowanie niezbędnych danych do podejmowania decyzji przez dowódcę.

W ćwiczeniu sztab armii głównie poprzez szefa sztabu i szefa wydziału WRE praktycznie planuje WRE, opracowuje zgodnie z decyzją dowódcy zadania dla sił i środków wyznaczonych do WRE oraz przekazuje je wykonawcom. Następnie śledzi i kontroluje ich realizację, kieruje działaniem i współdziałaniem sił i środków WRE, realizuje wymianę informacji w zakresie aktualnej sytuacji radioelektronicznej z podległymi sztabami i sąsiadami.

Zgodnie z ustaleniami Sztabu Generalnego WP szef sztabu armii jest organizatorem i koordynatorem procesu planowania i organizowania WRE^{89/}. W toku operacji osobiście lub przez oddział operacyjny kieruje WRE. Jest to bardzo szeroki zakres odpowiedzialności i działania. Nie ma możliwości, aby w ćwiczeniu w takim zakresie i tak szczegółowo potraktować ten problem z uwagi na ograniczoną liczbę zajęć grupowych. Problem ten dokładnie przedstawiono w dwóch zagadnieniach^{90/}: szef sztabu ogólnie jest organizatorem i koordynatorem systemu WRE - wydaje wytyczne i organizuje współdziałanie, szczególnie zaś zajmuje się oceną zagrożenia radioelektronicznego ze strony nieprzyjaciela oraz możliwościami własnych sił i środków w zakresie obezwładniania radioelektronicznego. Szef sztabu bezpośrednio odpowiedzialny za trwałość systemu dowodzenia powinien w każdej sytuacji operacyjno-taktycznej umiejętnie przewidywać wielkość zagrożenia radioelektronicznego własnego systemu dowodzenia. Takiej oceny musi dokonywać nie tylko w kategoriach technicznych, ale przede wszystkim w wymiarze operacyjno-taktycznym. Na przykład, mniej ważna w tej ocenie będzie liczba aktywnych środków rozpoznania i zakłóceń nieprzyjaciela, natomiast istotne będzie, w jakim stopniu nieprzyjaciel może zdeorganizować system dowodzenia armii pod względem liczby związków taktycznych, które utracą dowodzenie obszaru i czasu oddziaływania. Z kolei w kontekście zagrożenia radioelektronicznego własnego systemu dowodzenia szef sztabu musi doskonale znać możliwości w zakresie analogicznego zagrożenia systemu dowodzenia nieprzyjaciela.

Wydział WRE spełnia funkcję kierowniczą w całokształcie organizacji i prowadzenia WRE. W celu podkreślenia integracji WRE ze

89/ H. Piekarski, Założenia i zasady WRE. Podręcznik, wyd. ASG WP, 1978, s. 150-151.

90/ Opracowania metodyczne zajęcia nr 10c, 16 z WRE, wyd. ASG WP, 1979, pkt 2, s. 6.

sztuką operacyjną i innymi dyscyplinami wojskowymi, w ćwiczeniu działanie wydziału WRE ukierunkowano na wypracowanie koncepcji działań radioelektronicznych zgodnie z decyzją dowódcy i wytycznymi szefa sztabu. Ponadto zwrócono uwagę na koordynację obezwładnienia radioelektronicznego z rozpoznaniem, działaniem WRiA, lotnictwa i OPL, a w zakresie obrony radioelektronicznej - na koordynację przedsięwzięć wydziału WRE z przedsięwzięciami szefostwa wojsk łączności i szefostwami wszystkich rodzajów wojsk armii. Praktycznie takie ukierunkowanie wydziału WRE do działania znalazło się w dokumentach ćwiczenia w formie wytycznych szefa sztabu do organizacji systemu WRE, których treść zawiera wszystkie wymienione zagadnienia^{91/}.

Wpływ WRE na specyfikę prowadzenia operacji zaczepnej armii.

Bardzo istotnymi problemami badawczymi rozwiązywanymi w ćwiczeniu były ustalenia zakresu i stopnia wpływu WRE na przebieg operacji zaczepnej, przede wszystkim na:

a/ zapewnienie ciągłości dowodzenia wojskami armii w warunkach zagrożenia RE ze strony nieprzyjaciela i w warunkach użycia znacznej ilości własnych sił i środków WRE w ugrupowaniu operacyjnym armii;

b/ zapewnienie przewagi RE nad nieprzyjacielem w okresie wejścia armii do bitwy;

c/ obniżenie zdolności bojowej zgrupowania nieprzyjaciela przed frontem natarcia wojsk armii wykonujących główne zadania w decydujących etapach operacji.

Wpływ WRE na zapewnienie ciągłości dowodzenia wojskami armii akcentowany jest w ćwiczeniu nie tylko w formie obronnej, to jest poprzez realizację zadań przeciwdziałania technicznym środkom rozpoznania nieprzyjaciela i obrony radioelektronicznej. Z dyskusji prowadzonej ze słuchaczami wynikało, że tylko radioelektroniczne działania obronne mogą zapewnić trwałość systemu dowodzenia. W ćwiczeniu, z uwagi na charakter i specyfikę operacji zaczepnej, starano się przekonać ćwiczących, że obok działań obronnych aktywne działania radioelektroniczne utrudniają lub uniemożliwiają dowodzenie nieprzyjacielowi, a zapewniają inicjatywę w sferze dowodzenia wojskom własnym. Przykładem takiego działania w ćwiczeniu jest obezwładnianie zakłóceniami radiowymi wykrytych środków pracujących w relacjach radiowych kierowania rozpoznaniem nieprzyjaciela^{92/}.

91/ Założenie nr 1 /do zajęcia nr 16 z walki radioelektronicznej/.

92/ Załącznik nr 2 do opracowania metodycznego zajęcia nr 23 ze sztuki operacyjnej, Główne problemy WRE, pkt 3/c.

Obserwacje ćwiczących wykazały również, że w rozwiązywaniu problemu wpływu WRE na zapewnienie ciągłości dowodzenia stosują oni dwie przeciwstawne zasady: dowodzenie zerwane na skutek obezwładniających działań nieprzyjaciela i dowodzenie zachowane przy braku przeciwdziałania nieprzyjaciela. Trudno stwierdzić definitywnie, jak będzie na rzeczywistym, przyszłym polu walki. Doświadczenia ćwiczeń z wojskami dowodzą, że na współczesnym polu walki należy oczekiwać stałego zagrożenia radioelektronicznego systemu dowodzenia wojskami. Każda walka ogólnowojskowa będzie prowadzona w połączeniu z WRE. Praca środków RE systemu dowodzenia będzie utrudniona zakłóceniami celowymi i wzajemnymi^{93/}. Mimo jednak przeciwdziałania RE na system dowodzenia nie zawsze dochodzi do zerwania i utraty dowodzenia wojskami. W zależności od sytuacji operacyjno-taktycznej i RE mogą powstawać krótkie przerwy w działaniu technicznych środków łączności, lecz nie oznacza to zupełnie zerwania systemu dowodzenia.

W świetle wyników badań przedstawionych w literaturze źródłowej, za kryterium ciągłości dowodzenia przyjmuje się obecnie prawdopodobieństwo nieprzerwanej pracy systemu dowodzenia i maksymalny czas przerwy w dowodzeniu przy zadanej ciągłej pracy elementów systemu. W systemie dowodzenia dywizji prawdopodobieństwo nieprzerwanej pracy powinno być nie mniejsze niż 0,97-0,98 przy maksymalnej dopuszczalnej przerwie w dowodzeniu nie większej niż 3-5 minut przy średnim czasie nieprzerwanej pracy systemu 3-4 godziny. W armijnym i frontowym ogniwie dowodzenia maksymalną przerwę w łączności dopuszcza się do 10-15 minut w ciągu 4-5 godzin nieprzerwanej pracy systemu^{94/}.

W dotychczasowych systemach łączności przyjmowano, że dopuszczalny średni czas trwania jednej przerwy w łączności nie powinien przekroczyć:

- w ogniwie pułk - dywizja - 10-15 minut;
- w ogniwie dywizja-armia - 30-45 minut;
- w ogniwie armia - front - 45-60 minut.

W ćwiczeniu przygotowano dostateczną ilość informacji, z których ćwiczącym wiadomo było o stosowaniu różnego rodzaju zakłóceń przez nieprzyjaciela przy zastosowaniu różnych środków zakłócających powodujących kilkunastominutowe przerwy w łączności systemu dowodzenia^{95/}. W związku z powyższym przy rozwiązywaniu problemów dowo-

93/ H. Piekarski, Założenia i zasady ..., op. cit., s. 57-69.

94/ Jedinaja pierspiektiwnaja koncepcija postrojenija owtomatizirowanoj sistiemy uprawlienija suchoputnymi wojskami w zwienie diwizija-armia-front. Wyd. Sowietsskaja Armia, 1974, oraz: Zwierko; Rozwój wymagań taktyczno-technicznych odnośnie technicznych systemów zabezpieczenia i łączności. Referat z WIL Zegrze.

95/ Załącznik nr 2 do opracowania metodycznego zajęcia nr 10c - Sytuacja RE na 2.00 13.9.

dzenia nie tylko na zajęciach grupowych z WRE, ale ze sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk, ćwiczący zmuszeni byli do szczegółowego rozpatrywania zagadnień przeciwdziałania technicznym środkiem rozpoznania nieprzyjaciela oraz obrony RE systemu dowodzenia wojsk armii.

W opracowaniu metodycznym dla wykładowców sztuki operacyjnej i innych rodzajów wojsk przygotowano rozwiązanie w zakresie obrony RE systemu dowodzenia armii. Do głównych zagadnień, które mają być przedmiotem analizy w kilku zajęciach, należą:

- utrudnienie nieprzyjacielowi prowadzenia rozpoznania RE, zapewnienie ciągłości działania własnych systemów dowodzenia;
- obrona RE systemu dowodzenia wojskami 5 A przed zakłóceniami RE nieprzyjaciela;
- przeciwdziałanie technicznym środkom i systemom rozpoznania 1 KA /NZ/;
- zapewnienie ciągłości działania systemu dowodzenia wojsk własnych w warunkach wzmożonego działania środków WRE nieprzyjaciela.

Wpływ WRE na dowodzenie powinien być uwypuklony w ćwiczeniu poprzez celowość i opłacalność dezorganizacji systemu dowodzenia nieprzyjaciela w całokształcie niszczenia ogniowego. W tym zakresie w wytycznych szefa sztabu armii do organizacji systemu WRE zostały określone dokładne zadania niszczenia ogniowego i obezwładnienia radioelektronicznego głównych obiektów systemu dowodzenia nieprzyjaciela.

W świetle otrzymanych zadań szef wydziału WRE sztabu armii planuje i realizuje takie działania środków WRE, aby we współdziałaniu ze środkami ogniowymi uzyskać przewagę ogólną nad nieprzyjacielem. Ma to wyraźne odbicie w wielu zagadnieniach. W zagadnieniu "Obniżenie skuteczności broni jądrowej stosowanej przez nieprzyjaciela i efektywne wykorzystanie broni jądrowej wojsk własnych"^{96/} sposób rozwiązania jest następujący:

Przyjmuje się, że w ugrupowaniu bojowym nieprzyjaciela znajduje się około dziewięćdziesiąt obiektów, jakie stanowią środki napadu jądrowego. Ogólne możliwości WRE i lotnictwa 5 A pozwalają zwalczać od czterdziestu pięciu do sześćdziesięciu, a więc około pięćdziesiąt sześć, sześćdziesiąt sześć procent ogólnej ilości obiektów. Zatem uzyskanie powodzenia w walce ze środkami napadu jądrowego nieprzyjaciela można osiągnąć tylko poprzez kompleksowe i jednoczesne działanie środków ogniowych i środków WRE na stanowiska startowe rakiet,

-----
96/ Załącznik nr 1 do opracowania metodycznego zajęcia nr 25 ze sztuki operacyjnej - Główne problemy WRE.

stanowiska dowodzenia 1 KA /NZ/, 1 DZ /NZ/, 7 DPanc /NZ/ i radioelektroniczne systemy kierowania środkami jądrowymi.

W zagadnieniu "Osłabienie zdolności bojowej zgrupowania nieprzyjaciela przed frontem odcinka przełamania"^{97/} warunkiem koniecznym do uzyskania przewagi ogólnej nad nieprzyjacielem jest dezorganizacja jego dowodzenia. Istnieje szereg trudności w realizacji tego zadania. Zorganizowany system obrony nieprzyjaciela oprócz elementów maskowania obejmuje elementy organizacyjno-technicznego zabezpieczenia trwałości działania systemu dowodzenia. Należą do nich między innymi: automatyzacja środków łączności, dublowanie kanałów informacji, utajnianie informacji przekazywanych drogą radiową itd. W związku z tym rozpoznanie systemu dowodzenia jest utrudnione, a obezwładnianie zakłóceniami mało skuteczne. W tym też względzie na pierwszy plan wysuwa się problem niszczenia ogniowego wszystkich wykrytych obiektów radioelektronicznych jako materialnej bazy systemu dowodzenia nieprzyjaciela w taktycznej strefie obrony. Uzupełnieniem procesu dezorganizacji systemu dowodzenia będzie obezwładnianie zakłóceniami wykrytych relacji radiowych i radioliniowych.

Omówione przykłady stanowią w ćwiczeniu jeden z głównych problemów do rozwiązania. Ćwiczący w roli szefa wydziału WRE, a następnie w roli szefa sztabu lub szefów rodzajów wojsk dokonują ocen, kalkulacji i w dalszej kolejności podejmują decyzję, w której dezorganizacja systemu dowodzenia nieprzyjaciela w niektórych sytuacjach operacyjno-taktycznych jest ważniejsza niż metodyczne niszczenie wszystkich sił i środków strony przeciwnej przed frontem nacierających wojsk^{98/}.

Podstawę do takiej interpretacji problemu w ćwiczeniu stanowią dokumenty wyjściowe: zarządzenie o WRE, sytuacja radioelektroniczna, wytyczne szefa sztabu oraz ukierunkowanie metodyczne słuchaczy przez nauczycieli akademickich.

Wejście armii do bitwy, to najważniejszy moment operacji, w którym powodzenie w przełamaniu obrony nieprzyjaciela zapewnia się

97/ Tamże, załącznik nr 2 do opracowania metodycznego zajęcia nr 23 ze sztuki operacyjnej.

98/ Na przykład zerwanie lub zdezorganizowanie dowodzenia dywizjonu artylerii może przynieść większy zysk taktyczny niż - niejednokrotnie - systematyczne niszczenie jego wszystkich sił i środków.

poprzez uzyskanie przewagi wojsk lądowych i w powietrzu. Jak wykazały doświadczenia ćwiczeń z wojskami, dezorganizacja systemu dowodzenia wojsk lądowych i środków napadu powietrznego nieprzyjaciela jest elementem składowym przewagi i powinna być mocno zsynchronizowana z maskowaniem operacyjnym i bezpośrednim. Synchronizacja dotyczy głównie udziału środków WRE w maskowaniu operacyjnym: kierunku głównego uderzenia, ogólnej ilości sił i środków zgrupowania uderzeniowego i czasu wykonania uderzenia przez wojska armii.

W tym celu na podstawie sytuacji operacyjno-taktycznej: pozorowanie uderzenia na innym niż zaplanowany główny kierunek uderzenia, zmiany czasu uderzenia, zaistniała konieczność przyjęcia odpowiedniej koncepcji użycia sił i środków batalionu zakłóceń taktycznych. Podstawę do realizacji przyjętej racjonalnej koncepcji użycia sił i środków WRE stanowiło: wydzielenie części sił i środków batalionu do wsparcia radioelektronicznego 9 DZmot uderzającej na lewym skrzydle armii; manewr sił i środków po wykonaniu zadania na korzyść 9 DZmot; skupienie całego wysiłku zakłóceń na kierunku głównego uderzenia armii.

Kalkulacje czasowo-przestrzenne dopuszczają możliwość takiego działania. Uzyskane efekty z tego tytułu są opłacalne, nawet biorąc pod uwagę możliwość zniszczenia wydzielonych sił i środków WRE przy większym zaangażowaniu operacyjno-taktycznym nieprzyjaciela na tym kierunku. Ćwiczący jednak, broniąc zasad sztuki operacyjnej i WRE, głównie zasady koncentrowania i masowania wysiłków aktywnego i ofensywnego oddziaływania radioelektronicznego do wykonania głównych zadań, mogliby przyjąć inne rozwiązanie, schematyczne i nieoryginalne.

W tym wypadku należało zasugerować ćwiczącym wyżej przedstawione rozwiązanie problemu lub inne, zmuszające do wielu przemyśleń. Praktycznie zostało to dokonane w założeniu nr 1 /do zajęcia nr 16 z WRE/ w formie wytycznych szefa sztabu - pkt 6.

Wpływ WRE na wykonanie głównych zadań wojsk armii w decydujących etapach operacji opracowano w ćwiczeniu jako problem ogólnowojskowy i specjalistyczny.

Wpływ WRE na działanie wojsk należałoby rozpatrywać jako problem w aspektach: regulaminowego ujmowania WRE w operacji zaczepnej armii oraz zakresu rozwiązań w poszczególnych grupach słuchaczy.

Przyjmując w rozwiązaniu ustalenia regulaminowe, należałoby w treści ćwiczenia wyeksponować następujące zagadnienia jako problemy WRE do rozpatrywania w poszczególnych zajęciach grupowych:

- zapewnienie ciągłości natarcia wojsk armii na kierunku głównego uderzenia i trwałości systemu dowodzenia;
- utrudnienie lub uniemożliwienie wykonania uderzeń jądrowych nieprzyjacielowi i zabezpieczenie własnego potencjału jądrowego;
- uniemożliwienie wykonania kontruderzenia i kontrataków nieprzyjaciela;
- zabezpieczenie wejścia do bitwy kolejnych związków taktycznych w toku operacji;
- zabezpieczenie ciągłości działań wojsk armii w pokonywaniu przeszkód wodnych.

Wymienione zagadnienia znalazły swoje miejsce w ćwiczeniu w formie rozwiązań cząstkowych lub pełnych w decyzjach i dokumentach: meldunek danych do decyzji dowódcy odnośnie do organizacji i prowadzenia WRE, decyzja dowódcy armii do operacji zaczepnej i plany użycia rodzajów wojsk oraz plan współdziałania.

Przeprowadzone dyskusje i obserwacje zainteresowań słuchaczy problematyką operacyjną wykazały, że problem ten jest ogólnie znany od strony teoretycznej. Aby stosować określone warianty rozwiązania praktycznie w ćwiczeniu, trzeba więcej przykładów "rzeczywistych" potwierdzających celowość i poprawność takiego działania. W tym wypadku najlepszymi przykładami są doświadczenia ćwiczeń sztabów i wojsk. Na przykład wnioski z zagadnienia "Organizacja i prowadzenie WRE w kolejnych etapach operacji"^{99/} w ćwiczeniu "WIOSNA-80" były następujące:

- trafny wybór obiektów systemu dowodzenia nieprzyjaciela do niszczenia ogniowego i obezwładniania radioelektronicznego zapewniony był poprzez ciągle aktualizowanie sytuacji radioelektronicznej w toku operacji;
- realizacji celów operacji i celu WRE należy dokonywać poprzez wykorzystanie całego potencjału pododdziałów zakłóceń radioelektronicznych do wsparcia i osłony wojsk;
- właściwe użycie sił i środków WRE zapewniło uzyskanie przewagi w eterze na kierunkach, w których w ramach tworzonej przewagi ogólnej dawało szansę uzyskania przewidywanych skutków obezwładnienia radioelektronicznego;
- słusznie dążono do stworzenia przewagi lokalnej poprzez:

-----
obezwładnianie radioelektroniczne ściśle skoordynowane z oddziały-

99/ Wnioski i doświadczenia z ćwiczeń dowódczo-sztabowych przeprowadzonych przez dowództwo wojsk lądowych NAL NRD, Sztab Generalny WP, Dowództwo WOW i ASG WP - Wyd. ASG WP, 1980, s. 33-43.

waniem ogniowym; kompleksowe /ogniowe i radioelektroniczne/, a jednocześnie koncentryczne oddziaływanie na systemy dowodzenia nieprzyjaciela w ścisłym powiązaniu z działaniem bojowym wojsk.

Jak z powyższego wynika doświadczenia ćwiczeń wojsk znalazły praktyczne potwierdzenie w ćwiczeniu głównym.

Autorzy ćwiczenia starali się połączyć elementy teorii z praktyką działania wojsk. W zajęciu na temat: "Ocena sytuacji radioelektronicznej i możliwości wykorzystania własnych sił i środków /meldunek szefa wydziału WRE/" wykładowca na zajęciu grupowym, podsumowując każde zagadnienie, przedstawiał wzorcowe rozwiązanie oraz wybrane przykłady z ćwiczeń "FAŁA-77", "ZACHÓD-77" i "LATO-78". Przykłady z ćwiczeń podawane przez słuchaczy były odpowiednio premiowane.

Czynniki decydujące o efektywności przygotowania się słuchaczy do zajęć grupowych

Dyskusje ze słuchaczami i obserwacje ćwiczących na zajęciach w toku ćwiczenia, jak również przeprowadzone badania ankietowe^{100/} po zakończonym ćwiczeniu wykazały, że słuchacze niektóre zagadnienia opanowują z trudem lub wręcz słabo i napotykają na trudności w rozwiązywaniu zadań praktycznych. Różne są przyczyny takiego stanu rzeczy. Do najczęściej powtarzających się przyczyn można zaliczyć:

- słabą znajomość środków i systemów radioelektronicznych nieprzyjaciela, wynikające z dużej ilości wiadomości do opanowania na ten temat nie jednego, lecz kilku państw NATO;

- ograniczony i niewystarczający limit czasu nauki własnej^{101/} na opracowanie tak obszernych, skomplikowanych i trudnych do przyswojenia problemów WRE;

- brak nawyków praktycznego rozwiązywania problemów WRE w ćwiczeniach głównych;

- brak umiejętności słuchaczy w zakresie pełnego wykorzystywania wniosków wpływających z doświadczeń minionych wojen i ćwiczeń wojsk;

- sztywność w praktycznym stosowaniu określonych zasad, norm taktycznych i technicznych;

- słabą znajomość techniki bojowej środków WRE.

100/ Załącznik nr 28, pkt 3, s. 2.

101/ Dokładnie problem ten opracowano w części: "Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia efektywności przygotowania się ćwiczących do zajęć".

Wymienione przyczyny składają się na czynniki decydujące o efektywności przygotowania się słuchaczy do zajęć grupowych i najogólniej dają się podzielić na: czynniki organizacyjne, metodyczne i dydaktyczne.

Zwiększenie efektywności autorzy ćwiczenia widzą w szeregu usprawnień organizacyjnych, w metodach pracy samokształceniowej słuchaczy oraz w odpowiednim kształtowaniu zainteresowań i postaw słuchaczy.

W sferze organizacyjnej w grę głównie wchodzi właściwe opracowanie materiałów ćwiczenia, dobór literatury i racjonalne zagospodarowanie czasu. Opracowywane materiały ćwiczenia w postaci dokumentów zwłaszcza takich, jak: założenia i sytuacja radioelektroniczna powinny zawierać układ treści odzwierciedlającej metodologię pracy szefa wydziału WRE sztabu armii podczas wypracowywania koncepcji organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii. Treść informacji powinna sugerować ćwiczącym dokonywanie:

- oceny środków i systemów radioelektronicznych nieprzyjaciela wykorzystywanych przez niego w dowodzeniu wojskami i kierowaniu środkami walki;
- oceny zagrożenia radioelektronicznego własnego systemu dowodzenia;
- określenia celu WRE w operacji zaczepnej armii;
- oceny możliwości i sposobów wykorzystania własnych sił i środków WRE do realizacji zadań.

Dobór literatury polegać powinien nie tylko na zalecaniu obowiązujących podręczników i skryptów, ale także dokumentów ćwiczeń, prac doktorskich i dyplomowych oraz licznych artykułów wydrukowanych w wydawnictwach wojskowych. Z uwagi na duży wybór literatury polecenia tematyczne przekazywane przez nauczycieli akademickich powinny być uszczegółowione i udokładnione.

Najwięcej uwagi zajmuje podział czasu na samokształcenie. Nie ma też jakiegoś uniwersalnego algorytmu działania. Wydaje się, że czas nauki i samokształcenia powinien stanowić indywidualną sprawę słuchacza. Jedno jest pewne, że nie może się on zawierać w przedziale tylko trzech godzin dziennie. Niewątpliwie dużą rezerwę czasową na utrwalanie przerabianej problematyki stanowi jeden wolny dzień od zajęć lekcyjnych w tygodniu /poza niedzielą/. W takim dniu można nie tylko przygotować się solidnie do przyszłych zajęć, ale także uzupełnić braki, nadrobić zaległości, zgłębić słabiej opanowane problemy.

Metody pracy samokształceniowej to przede wszystkim praca indywidualna słuchaczy, praca w małych zespołach /grupach/ i praca w dużym zespole. Otóż z wypowiedzi słuchaczy wynika, że najbardziej skuteczną jest praca w małych zespołach. Złożoność problematyki operacyjno-taktycznej sprawia, że szereg problemów w ćwiczeniu głównym wymaga rozwiązania w sposób kompleksowy. Do takich problemów należy między innymi dezorganizacja systemu dowodzenia nieprzyjaciela. Z punktu widzenia zakłóceń radioelektronicznych i rażenia ogniowego na wypracowanie poprawnej decyzji składa się: analiza i ocena potrzeb i możliwości do obezwładniania radioelektronicznego, analiza i ocena potrzeb i możliwości do niszczenia ogniowego środkami WRiA lotnictwa, OPL oraz środkami ogniowymi oddziałów zmechanizowanych i pancernych. Jak widać, problem ten wymaga w rozwiązaniu podejścia interdyscyplinarnego. Najlepiej byłoby, aby był rozwiązywany w ćwiczeniu zespołowo przez różnych specjalistów. Z uwagą przyjęty podział organizacyjny grup szkoleniowych słuchaczy według specjalizacji rodzajów wojsk: ogólnowojskowy, WRiA, OPL, łączności, rozpoznania i pozostałych rodzajów wojsk, w zespołach ćwiczebnych nie mogą się znaleźć różni specjaliści. Ćwiczący z różnych grup szkoleniowych mogą wymieniać doświadczenia podczas nauki własnej pomiędzy sobą, lecz niejednokrotnie interesy wewnętrzne grupy utrudniają taką wymianę. Stąd też ćwiczący w danej grupie szkoleniowej zdani są na własne siły. W każdej jednak grupie szkoleniowej znajdują się słuchacze, którzy opanowali problematykę sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk lepiej niż przeciętnie, a niejednokrotnie dobrze. Zatem rozwiązywanie problemów operacyjnych ćwiczenia w zespołach potwierdza wyższość tej metody pracy nad innymi metodami.

Uwzględniając zasady współczesnej dydaktyki^{102/}, w zależności od sytuacji i rozwiązywanych zadań najlepszymi są metody mieszane, a nie zawsze jednorodne.

Kształtowanie zainteresowań i postaw słuchaczy ma ogromny wpływ na skuteczność pracy słuchaczy. Dużą rolę w tym względzie odgrywiają nauczyciele akademicki, którzy przedstawiają szkolonym odpowiednie motywacje. Przede wszystkim najważniejszym argumentem w motywacji sprawnego działania jest cel i treść pracy słuchaczy na stanowiskach dowódczych i sztabowych po ukończeniu akademii. Nie jest to więc tylko nauka dla nauki, ale nauka dla praktyki i odwrotnie.

102/ Cz. Kupisiewicz, Podstawy dydaktyki ogólnej, PWN, Warszawa 1980.

W tym względzie obserwuje się pozytywne zjawisko w postawach działania słuchaczy akademii. W większości traktują oni cele szkoleniowe jako cele własne i traktują szkolenie z pełną odpowiedzialnością i poczuciem żołnierskiego obowiązku.

1.7. Badania, ich wyniki i kierunki doskonalenia nauczania rozpoznania wojskowego i armii obcych w ćwiczeniu głównym

Przystępując do badań nad problematyką i metodami nauczania z zakresu rozpoznania wojskowego i armii obcych, zakładano, że główne efekty nauczania z tych przedmiotów są osiągane w ramach ćwiczeń głównych prowadzonych z trzecimi kursami w ASG WP.

Badaniami objęto następującą problematykę:

- stopień znajomości przez słuchaczy armii obcych oraz ich zasad działania;
- zasady i metody oraz umiejętności dokonywania trafnej oceny możliwości działania nieprzyjaciela;
- umiejętności organizacji rozpoznania przed rozpoczęciem operacji zaczepnej przez armię oraz kierowanie nim w toku działań bojowych.

Podczas badań nad powyższymi problemami wyłoniła się konieczność dodatkowego zbadania problematyki związanej z:

- sposobami i metodami przygotowywania się słuchaczy i wykładowców do zajęć;
- formami prowadzenia zajęć oraz ich rezultatami;
- opracowaniem dokumentów bojowych;
- treścią poszczególnych zajęć, jak również realnością zakładanych w nich sytuacji operacyjno-taktycznych.

Podstawą do przekazania powyższej problematyki było opracowane przez zespół autorski, a następnie prowadzone ze słuchaczami ćwiczenie główne nr 302/G.

Badaniami objęto nauczycieli akademickich Katedry Rozpoznania Wojskowego i Armii Obcych, słuchaczy grup ogólnowojskowych, grupy rozpoznawczej, wojsk raketowych i artylerii, chemicznej, inżynierskiej i tyłowej trzeciego kursu wojsk lądowych oraz grupy zaoczne czwartego kursu ogólnowojskowego.

Badania nad powyższą problematyką poprzedzone były studiowaniem literatury źródłowej dotyczącej zasad organizacji i prowadzenia rozpoznania wojskowego, wybranych zagadnień dotyczących zmian zachodzących w aktualnej strategii wojskowej, uzbrojeniu, strukturach

organizacyjnych i zasadach prowadzenia działań bojowych w armiach głównych państw NATO^{103/}.

Do badań przystąpiono z chwilą powołania zespołu autorskiego do opracowania ćwiczenia głównego nr 302/G.

Na podstawie dyskusji w zespole autorskim, wśród kadry dydaktyczno-naukowej Katedry Rozpoznania Wojskowego i Armii Obcych oraz konsultacji prowadzonych w Zarządzie II Sztabu Generalnego, Głównym Zarządzie Szkolenia Bojowego, jak również na podstawie wniosków z ćwiczeń "Wiosna-79", "Wiosna-80" i ćwiczeń przeprowadzonych w NATO^{104/} przyjęto i opracowano najbardziej prawdopodobny zamiar działania nieprzyjaciela, który znalazł swoje odzwierciedlenie w tle operacyjno-taktycznym ćwiczenia oraz w opracowanych sytuacjach stanowiących podstawy do poszczególnych zajęć grupowych.

Sposób rozpoczęcia wojny przez nieprzyjaciela, prawdopodobny jej cel oraz operacyjne rozwinięcie wojsk PGA oparto na obecnie obowiązujących w NATO poglądach, realnych możliwościach operacyjnego rozwinięcia wojsk i narastania sił oraz na tle obowiązującej ostatnio nowej strategii: "strategii małych zaborów". Stąd właśnie w ćwiczeniu ograniczony cel wojny - aneksja NRD oraz nietypowe działanie sił głównych PGA z użyciem silnych desantów powietrznych już prawie na początku działań^{105/}.

Z dokonanych obserwacji, przeprowadzonych wywiadów wśród nauczycieli akademickich i słuchaczy oraz badań ankietowych wynika, że tło operacyjno-taktyczne, jak również stworzone w ćwiczeniu 302/G położenie nieprzyjaciela w poszczególnych sytuacjach były realne i we właściwy, nieszablonowy sposób wprowadzały słuchaczy w atmosferę, jaka może powstać na obszarze przyszłych działań, warunki narastania konfliktu zbrojnego, sposobu jego rozpoczęcia, a także w sytuację, która może powstać po wybuchu wojny. Zespół autorski czynił wszystko, aby również poszczególne sytuacje uwzględniały realne możliwości bojowe nieprzyjaciela. Dlatego wydaje się, że począwszy od operacyjnego rozwinięcia wojsk PGA, oceny możliwości mobilizacyjnych oraz stopniowego narastania sił, dawały one wyobra-

-----
103/ Wykaz literatury.

104/ Ćwiczenia "Wintex/Cimex", "Reforger" itp.

105/ Zasady prowadzenia działań powietrznodesantowych omawiam w osobnym opracowaniu pt. "Organizacja i prowadzenie działań powietrznodesantowych i powietrznoszurmowych według poglądów dowództwa NATO".

zenie warunków, jakie mogą powstać w czasie realizacji zadań armii. Przeprowadzone badania wykazały, że logiczne rozwijanie sytuacji i przedstawianie ich w poszczególnych położeniach /mimo stosowania pewnych przeskoków w czasie operacyjnym/ umożliwiło słuchaczom zachowanie ciągłości rozwoju wydarzeń na obszarze działań i stwarzało coraz ciekawsze problemy do rozwiązania. Prowadzącym zajęcia umożliwiło to również stopniowanie narastania trudności w dokonywaniu ocen nieprzyjaciela, a zwłaszcza jego możliwości prowadzenia dalszych działań, identyfikacji pojawiających się nowych sił, a co za tym idzie do wprowadzenia korekt w kierowaniu rozpoznaniem.

Przedstrzeżenie w ćwiczeniu zasady przedstawiania realnych możliwości nieprzyjaciela oraz uwzględniania wniosków z ćwiczeń prowadzonych w siłach zbrojnych NATO uatrakcyjniało - zdaniem badanych /respondentów/ - poszczególne zajęcia, dodawało im realizmu i pozwoliło w większym stopniu utrwalić wiedzę z dziedziny armii obcych 96% respondentów pozytywnie wypowiedziało się w powyższej problematyce. Pozostałe 4% z różnych względów nie "odczuło" sytuacji operacyjno-taktycznej i wstrzymało się od wypowiedzenia swojego sądu, a część z nich /1,5%/ wręcz zaprzeczyła realności stwarzanych sytuacji.

Opracowane w ćwiczeniu założenia, sytuacje rozpoznawcze oraz położenia nieprzyjaciela stwarzały możliwości stosowania przez słuchaczy teoretycznych wiadomości w praktycznych rozwiązywaniach problemów, rozwijania umiejętności dokonywania trafnej oceny możliwości działania nieprzyjaciela, głębokiego zrozumienia złożoności i gwałtowności zmian zachodzących na współczesnym polu walki.

Zdaniem 92% respondentów stosowanie różnych form i sposobów podawania wiadomości o nieprzyjacielu w założeniach, sytuacjach rozpoznawczych i rodzajów wojsk, zarządzeniach, a także na mapach, zmuszało słuchaczy do czerpania wiadomości o nieprzyjacielu z różnych źródeł oraz do studiowania zasad prowadzenia działań bojowych, norm taktyczno-operacyjnych, organizacji i uzbrojenia, możliwości wzmocnienia i wsparcia, zasad oznakowania sprzętu bojowego nieprzyjaciela itp.

Wprowadzenie do ćwiczenia około 20% wiadomości o nieprzyjacielu dezinformujących oraz sprzecznych zmuszało słuchaczy do bardzo wnikliwego analizowania każdej wiadomości, utrudniało ocenę oraz wywoływało kontrowersje. Zdaniem jednak 87% badanych - urealniało sytuacje i wzbudzało zainteresowanie.

Z odpowiedzi 86% badanych wynikało, że wnioski z oceny nie-

przyjaciela we wszystkich sytuacjach w wysokim stopniu rzutowały na podejmowanie decyzji przez dowódcę armii tak w okresie organizacji operacji zaczepnej, jak i w toku jej trwania. Między innymi na podstawie takiej oceny określano kierunek głównego uderzenia, ustalano ugrupowanie bojowe armii, użycie rodzajów wojsk i odwodów specjalnych oraz ustalano obiekty do własnych uderzeń jądrowych.

Właściwie oceniane możliwości działania nieprzyjaciela oraz wyciągane stąd wnioski pozwalały ponadto zrozumieć i celowo zaplanować użycie sił i środków rodzajów wojsk i służb. Wnioski z oceny nieprzyjaciela wykorzystywane były nie tylko do podjęcia w miarę optymalnej decyzji, ale stanowiły również zagadnienia do rozpatrywania na zajęciach Katedry Sztuki Operacyjnej i katedr specjalistycznych oraz zmuszały do szukania sposobów rozbicia silnego nieprzyjaciela poprzez ciekawe i nieszablone wykorzystanie sił i środków rodzajów wojsk i służb. Stwarzało to możliwości nauczania, i ugrupowywania wiedzy z dziedziny armii obcych nie tylko na zajęciach z tego przedmiotu, lecz również na zajęciach specjalistycznych.

Powyższe wyniki z badań świadczą o przyjęciu właściwych form nauczania przedmiotu armii obcych w ćwiczeniu głównym^{106/}.

Jednym z badanych zagadnień był również czas przygotowania się nauczycieli akademickich do prowadzenia zajęć oraz czas przygotowania się do nich słuchaczy. Około 88% nauczycieli akademickich stwierdza, że na przygotowanie się do prowadzenia zajęć, przy wykorzystaniu opracowania metodycznego potrzebowała od 1,5 do 2 godzin. 100% respondentów stwierdzało, że opracowanie metodyczne w pełni umożliwia przygotowanie się do zajęć oraz do przeprowadzenia. Natomiast 95% słuchaczy stwierdzało w ankietach, że na przygotowanie się do poszczególnych zajęć z rozpoznania wojskowego i armii obcych potrzebowało około 3,5 do 4 godzin. Z tego około 30% czasu pochłaniała analiza i ocena nieprzyjaciela, 30% - dokonanie właściwej oceny możliwości działania nieprzyjaciela, 20-25% - przygotowanie meldunku w roli szefa oddziału rozpoznawczego oraz propozycji organizacji systemu rozpoznania, i około 15-20% czasu - wykonanie niezbędnych kalkulacji. Wynika z tego wniosek, że przy konieczności przygotowania się do dwóch, a czasem trzech zajęć z różnych przedmiotów zabiera to zbyt dużo czasu. W tej sytuacji większość słuchaczy /70%/ przygotowywała się do zajęć w małych

-----
106/ Wyniki badań ankietowych - załącznik nr 27, obserwacje własne i nauczycieli akademickich, dyskusje, konsultacje.

/2-3-osobowych/ zespołach. Umożliwiało to wzajemną konsultację oraz skracało czas przygotowania o około 30%. Wiąże się to z formą prowadzenia zajęć. Większość respondentów /82% słuchaczy i 90% nauczycieli akademickich/ wyrażało pogląd, że najlepsze efekty szkolenia z problematyki rozpoznania i armii obcych osiągnano przy prowadzeniu zajęć w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Forma ta skraca wydatnie czas przygotowania słuchaczy, który można wykorzystać na pogłębianie wiedzy teoretycznej z przerabianej problematyki poprzez studiowanie materiałów źródłowych. Natomiast referowanie poszczególnych zagadnień w czasie zajęć w roli szefa oddziału rozpoznawczego armii, w sytuacji kiedy pozostali słuchacze występują w roli dowódcy armii i szefów rodzajów wojsk, zadających pytania, zmuszało referującego do szczegółowego uzasadnienia meldunku, wniosków czy propozycji i dawało dobre efekty szkoleniowe. Pozwalało lepiej zrozumieć i w większym stopniu wniknąć w całość problematyki oceny nieprzyjaciela oraz organizacji i kierowania rozpoznaniem tak przed rozpoczęciem, jak i w toku rozwijania operacji zaczepnej.

Przy prowadzeniu zajęć w formie ćwiczenia grupowego z przedmiotów rozpoznania wojskowego i armii obcych czas przeznaczony na te zajęcia nie jest wystarczający. Stwierdza to 90% badanych nauczycieli akademickich oraz 68% słuchaczy. Dotyczy to głównie zajęcia nr 3. Nauczyciele akademicy zgodnie stwierdzają, że przy rozpatrywaniu tak ważnej problematyki - jaką jest operacyjne rozwinięcie wojsk PGA, ocena możliwości ich działania i konieczności wariantowania oraz ocena możliwości mobilizacyjnych, narastania sił i możliwości przerzutu sił brytyjskich i amerykańskich do Europy - jedna godzina lekcyjna na jej przerobienie to zbyt mało czasu. Respondenci /nauczyciele akademicy i słuchacze/ postulują zwiększenie czasu. Zespół autorski po analizie wyników badań doszedł do wniosku, że oprócz zwiększenia czasu na poszczególne zajęcia, cel nauczania powyższych zagadnień można osiągnąć w przeznaczonym na to czasie, ale przez stosowanie formy ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Nauczyciele akademicy Katedry Rozpoznania Wojskowego i Armii Obcych oraz słuchacze grupy rozpoznawczej postulują ponadto wprowadzenie dodatkowych zajęć w ćwiczeniu, obejmujących ocenę nieprzyjaciela oraz kierowanie rozpoznaniem w toku walki, głównie w terenie zurbanizowanym i podczas forsowania szerokiej przeszkody wodnej. Po przeanalizowaniu powyższych propozycji oraz przekonsultowaniu ich w zespole autorskim okazało się, że nie ma takiej konieczności.

Proponowane przez respondentów zagadnienia przerabiane są w kolejnych ćwiczeniach katedraalnych i doskonalących zwłaszcza z grupą rozpoznawczą.

95% badanych wyraża także pogląd, że do zajęcia nr 10a należałoby wydać słuchaczom w gotowej formie komplet rozpoznawczych dokumentów bojowych.

Wyniki badań świadczą o tym, że 65% nauczycieli akademickich wzbogacało zajęcia, wykorzystując foliogramy prezentujące struktury inżynierskiej rozbudowy obrony nieprzyjaciela, pasa "Trettnera", systemu ognia /głównie ppanc na odcinku przełamania/, radiolokacyjnego systemu rozpoznania pola walki itp. Stosowanie powyższych, wizualnych pomocy naukowych dodatkowo wpływało na zrozumienie przez słuchaczy przerabianej problematyki i w związku z tym zalecono dalsze szerokie zastosowanie tych metod nauczania.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zajęcia grupowe z rozpoznania i armii obcych należy poprzedzać w większym niż dotychczas stopniu wyświetlaniem serwisów filmowych Zarządu II Sztabu Generalnego, traktujących o nowych środkach walki wchodzących do uzbrojenia armii NATO oraz o zasadach i sposobach prowadzenia działań bojowych.

Reasumując, należałoby podkreślić, że przeprowadzone badania /ankietowe, obserwacje, dyskusje, wywiady i konsultacje/ nad wytypowanymi problemami niedwuznacznie potwierdziły słuszość przyjętych w ćwiczeniu głównym metod i form nauczania przedmiotu rozpoznania wojskowego i armii obcych. Ujawniły też jeszcze wiele niedociągnięć, wynikających głównie z ograniczonego czasu przeznaczonego na ćwiczenia główne oraz z małego zróżnicowania treści zajęć i nie zawsze właściwego ich dostosowania do specyfiki specjalistycznych grup szkoleniowych rodzajów wojsk i służb. Wydaje się, że zdobyte w omawianym ćwiczeniu nr 302/G wnioski i doświadczenia posłużą w przyszłości do usunięcia powyższych niedomagań.

R O Z D Z I A Ł 2.

ZAŁOŻENIA MERYTORYCZNO-METODYCZNE CZĘŚCI LOTNICZEJ ĆWICZENIA GRUPOWEGO ORAZ WYNIKI PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

Działania bojowe lotnictwa w operacjach armijnych nadal w zasadniczy sposób wpływają na realizację zadań i osiągnięcie celów operacji. Warunki prowadzenia współczesnych operacji zwiększyły nawet wymagania dotyczące wykonywania zadań przez lotnictwo na korzyść wojsk armii. Bezpośrednio na korzyść walczącej armii lotnictwo wykonuje następujące zadania: wsparcie lotnicze wojsk; zabezpieczenie desantowania i wsparcie działań taktycznych desantów powietrznych oraz zwalczanie desantów nieprzyjaciela; prowadzenie taktycznego rozpoznania powietrznego; zadania pomocnicze. Zadania te wykonywane są z limitu lotów bojowych przydzielanych armii przez dowódcę frontu. Na korzyść wojsk armii /pośrednio/ może także działać lotnictwo wojsk lotniczych frontu wg planu frontu.

Problematyką użycia lotnictwa na korzyść armii, a także zagadnieniami współdziałania i dowodzenia lotnictwem działającym na korzyść armii, zajmuje się CDB WLF.

Problematyka działań bojowych lotnictwa w operacjach armijnych, a szczególnie w operacji zaczepnej oraz funkcjonowanie CDB WLF jest ważnym elementem programu nauczania III Kursów oraz Kursów Podyplomowych /KPO i PSOS/ w Akademii Sztabu Generalnego WP. Jest ona elementem składowym studiów dotyczących operacji zaczepnych i obronnych armii i stąd one właśnie narzucają zakres zagadnień, jakie powinni znać słuchacze.

Problematyka działań bojowych lotnictwa w operacjach armijnych obejmuje:

- zasady użycia lotnictwa w operacjach armijnych;
- treść zadań lotnictwa, możliwości i sposoby ich realizacji;
- zasady organizacji i realizacji współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem;
- przeznaczenie, kompetencje i funkcjonowanie CDB WLF jako organu dowodzenia lotnictwa w armii i jego współdziałania z wojskami armii.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że zagadnienia te w stopniu najszerszym powinni opanować słuchacze III Kursu Wojsk

Lotniczych. Tradycyjnie już mają oni nie tylko znać zasady użycia lotnictwa, zadania i zasady współdziałania, ale umieć przygotowywać propozycje użycia lotnictwa, planować użycie lotnictwa, opracowywać dokumenty CDB WLF oraz realizować współdziałanie lotnictwa z wojskami lądowymi. W podobnym stopniu powinni opanować tę problematykę słuchacze Kursu Przeszkolenia Oficerów i Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego. Słuchacze III Kursu Wojsk Lądowych jedynie zapoznają się z tymi problemami, chociaż i oni - jako dowódcy i organizatorzy - powinni je znać dosyć głęboko.

Podstawą studiowania tej problematyki są obowiązujące ustalenia zawarte w biuletynach informacyjnych, instrukcjach oraz opracowaniach teoretycznych i skryptach^{1/}. W szkoleniu słuchaczy ASG WP w tym temacie wykorzystuje się także doświadczenia z ćwiczeń zawarte najczęściej w ich omówieniach^{2/}.

W nauczaniu tej problematyki w ASG WP stosuje się niemal wszystkie formy szkolenia: wykłady, seminaria, ćwiczenia grupowe, ćwiczenia dowódczo-sztabowe na mapach, ćwiczenia szkieletowe.

Najważniejszą formą, najbardziej skuteczną jest ćwiczenie grupowe, a konkretnie - zajęcia z taktyki lotnictwa w ćwiczeniu grupowym na temat: "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii". Wiąże ono w sposób kompleksowy problemy ogólnowojskowe ze specjalistycznymi, w tym także i lotniczymi.

Od lat poszukuje się optymalnych metod przeprowadzenia ćwiczenia grupowego na ten temat, metod, które zapewniłyby opanowanie przez słuchaczy wymienionych zagadnień przy stosunkowo niewielkiej liczbie godzin lekcyjnych przeznaczonych na ten cel. Kolejną próbę opracowania takiego ćwiczenia podjął zespół oficerów, w skład którego wszedł także autor tego opracowania, zajmujący się lotniczą częścią ćwiczenia.

Przed przystąpieniem do opracowania lotniczej części ćwiczenia grupowego przyjęto następujące założenia:

- założenia wynikające z obowiązującej teorii użycia lotnictwa w operacjach armijnych, uzupełnionej rozwiązaniami stosowanymi w ćwiczeniach wojsk^{3/};

1/ Wykaz literatury w załączeniu.

2/ Przy opracowaniu ćwiczenia grupowego wykorzystano omówienie ćwiczeń "LATO-78", "WRZESIEN-78" i "WRZESIEN-79".

3/ Wykorzystano głównie doświadczenia z ćwiczeń "LATO-78", "BRATERSTWO BRONI-80", "SOJUZ-81" i "JASTRZEB-81".

- średnią normę limitu lotów bojowych lotnictwa i bomb jądrowych przewidywaną dla armii działającej na głównym kierunku uderzenia frontu;

- odpowiednio skomplikowane warunki działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii, rzutujące na proces planowania użycia lotnictwa i jego działania w toku operacji;

- skład i wyposażenie Centrum Dowodzenia Bojowego Wojsk Lotniczych Frontu umożliwiające rozwiązywanie wszystkich zadań w okresie planowania i prowadzenia działań bojowych przez lotnictwo^{4/};

- czas wydzielony /4 - 14 godzin lekcyjnych/ na przeprowadzenie zajęć grupowych z taktyki lotnictwa na różnych kursach /z uwzględnieniem celów: zapoznać; nauczyć;/;

- konstrukcję zajęć grupowych z taktyki lotnictwa zapewniającą przeprowadzenie tych zajęć na różnych kursach.

W efekcie przyjęcia tych założeń operacyjno-organizacyjnych stwarza się typowe warunki działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii, działającej na głównym kierunku uderzenia frontu. Założenia lotnicze zostały wkomponowane w ogólnowojskowe tło operacyjno-taktyczne i warunki prowadzenia operacji zaczepnej.

Opracowanie materiałów metodycznych ćwiczenia poprzedziło studiowanie teorii działań bojowych lotnictwa w operacjach armijnych, a także doświadczeń w tej dziedzinie zarówno z wojsk, jak i pracy dydaktycznej w ASG WP.

W ustalaniu optymalnej struktury ćwiczenia, metod prowadzenia poszczególnych zajęć oraz środków metodycznych zastosowano szereg nowatorskich rozwiązań, które miały zapewnić osiągnięcie założonych celów szkoleniowych na różnych kursach słuchaczy ASG WP.

Opracowany materiał metodyczny ćwiczenia poddano dwukrotnym badaniom weryfikacyjnym. Pierwsze - przeprowadzono podczas realizacji tego ćwiczenia na III Kursie Wojsk Lotniczych w roku akademickim 1979/80, drugie - po wprowadzeniu poprawek i uzupełnień - na Kursach Podyplomowych /KPO, PSOS/ w roku akademickim 1980/81.

Podczas przeprowadzonych badań zastosowano trzy podstawowe metody badawcze:

1. Analizę logiczną, która pozwoliła na zweryfikowanie założeń strukturalnych zajęć grupowych z taktyki lotnictwa, opracowania metodycznego zajęć, stosowanych metod szkolenia oraz środków metodycznych.

4/ CDB WLF o składzie dwupołożeniowym przyjmowanym w ćwiczeniach - faktycznie etat pozwala na działania jednopozycyowe.

2. Eksperyment metodyczny, polegający na badaniu wpływu określonych metod prowadzenia zajęć i stosowanych środków metodycznych na opanowanie materiału teoretyczno-praktycznego przez słuchaczy i osiągnięcie celów szkoleniowych; pozwolił on na odpowiedni /optymalny/ dobór metod szkolenia i środków metodycznych.
3. Ankietowanie uczestników ćwiczeń, kadry i słuchaczy^{5/}, co pozwoliło na zweryfikowanie opracowania metodycznego zajęć oraz ocenę realizacji założonych celów szkoleniowych i opanowania materiału teoretycznego przez słuchaczy.

Przeprowadzone badania, chociaż nie zawsze pełne i wyczerpujące, pozwoliły na opracowanie ostatecznej wersji zajęć grupowych z taktyki lotnictwa w ćwiczeniu grupowym /głównym/ tak pod względem merytorycznym, jak i metodycznym.

Uzasadnienie ostatecznego wyboru struktury organizacyjnej, celów szkoleniowych, metod prowadzenia zajęć oraz zastosowanych środków metodycznych, a także potwierdzających ten wybór wyników badań, przedstawione zostało w kolejnych częściach tego rozdziału.

2.1. Struktura ćwiczenia

Podstawę do ustalenia struktury lotniczej części ćwiczenia grupowego na temat: "Organizacja i prowadzenie operacji zaczepnej armii" stanowiły następujące czynniki /warunki/:

- cele ćwiczenia, między innymi powiązane z liczbą godzin przeznaczonych na to ćwiczenie dla poszczególnych kursów;
- doświadczenia i tradycje merytoryczne i metodyczne nauczania takiej problematyki w ASG WP;
- właściwości merytorycznej i organizacyjnej strony działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii, a zatem problematyki nauczania^{6/}.

Najszersze cele ćwiczenia tradycyjnie określano dla III Kursu Wojsk Lotniczych i Podyplomowego Kursu Przeszkolenia Oficerów Wojsk Lotniczych:

- znać zasady użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, zasady, organizację i realizację współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi. funkcjonowanie CDB WLF;

5/ Treść ankiet badawczych w załączeniu.

6/ Program Zakresowy Studiów i Tematyczny Program Studiów.

- umieć planować użycie lotnictwa w operacji zaczepnej armii, uzgadniać i realizować współdziałanie lotnictwa z wojskami armii oraz opracowywać dokumenty CDB WLF.

Na zajęcia grupowe z taktyki lotnictwa na kursach tych przeznaczano 12 - 16 godzin lekcyjnych.

Znacznie węższe cele szkoleniowe ćwiczenia nakreślano dla III Kursów Wojsk Lądowych, Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego i Kursu Przeszkolenia Oficerów Wojsk Lądowych, ograniczając się praktycznie do zapoznania z treścią propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, planem użycia lotnictwa oraz - fragmentarycznie - z wykorzystaniem lotnictwa w trakcie prowadzenia operacji. Na zapoznanie się z tą problematyką od kilku lat przeznaczano od 2 godzin lekcyjnych /III Kurs Wojsk Lądowych/ do 10 godzin /PSOS/. Szczególnie rażąco mała jest liczba godzin przeznaczona na tę problematykę na III Kursie Wojsk Lądowych, nie dająca nawet podstawy do zapoznania się z nią, a tym bardziej do jej opanowania i przygotowania słuchaczy do przerabiania tych zagadnień podczas kolejnych ćwiczeń, a następnie w praktycznej działalności.

Określone cele szkoleniowe, właściwości merytoryczne i organizacyjne działań bojowych lotnictwa w operacjach armijnych, a także doświadczenia metodyczne stanowiły podstawę do opracowania części lotniczej struktury ćwiczenia grupowego /składowej części ogólnego ćwiczenia grupowego /głównego/ na temat: "Działania bojowe lotnictwa w operacji zaczepnej armii"/. Strukturę tę poddano badaniom i w rezultacie ustalono jej ostateczny układ dla poszczególnych kursów słuchaczy ASG WP.

Lotnicza część ćwiczenia ma być poprzedzona wykładem na temat: "Działania bojowe lotnictwa w operacji zaczepnej armii", który ujmuje zasadnicze elementy użycia lotnictwa w operacji oraz rolę i funkcjonowanie CDB WLF w procesie planowania użycia lotnictwa i prowadzenia działań bojowych. Po ćwiczeniu natomiast celowe jest przeprowadzenie na wszystkich kursach seminarium na temat: "Wybrane problemy działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii".

Przedstawiona niżej ustalona struktura ćwiczenia obejmuje pięć zajęć, na których rozważa się w zasadzie całokształt pracy CDB WLF w czasie planowania, organizacji i prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo.

STRUKTURA ĆWICZENIA:

Temat zajęcia	Liczba godzin lekcyjnych				
	III KWLot	KPOLot	III KWŁad	PSOS	KPOWŁad
Analizowanie przez szefa CDB WLF zamiarów i wytycznych dowódcy WLF i dowódcy armii ogólnowojskowej	2	2	-	-	-
Wypracowanie przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii	4	4	-	-	-
Precyzowanie i meldowanie /zapoznanie/ ^{x/} propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii	2	2	2	2	2
Opracowanie /zapoznanie/ ^{x/} planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii	4	4	2	4	2
Praca CDB WLF w czasie prowadzenia operacji zaczepnej armii	2	2	2	2	2

x/ Zapoznanie dotyczy III KWŁad, KPOWŁad i PSOS.

Zakłada się jednocześnie, że w zajęciu na temat: "Organizacja współdziałania przez dowódcę armii na okres wejścia armii do bitwy i prowadzenia operacji", będą także rozważane zagadnienia współdziałania lotnictwa z wojskami lądowymi.

Struktura powyższa dostosowana jest do szerokich celów zakładanych dla III Kursu Wojsk Lotniczych, ale jednocześnie jej elementy /zajęcia/ mogą być prowadzone na innych kursach, dla których zakłada się tylko cele zapoznawcze.

Pierwsze zajęcia "Analizowanie przez szefa CDB WLF zamiarów i wytycznych dowódcy wojsk lotniczych frontu i dowódcy armii ogólnowojskowej" powinno być poprzedzone zajęciem ze sztuki operacyjnej na temat: "Orientowanie operacyjne w sztabie armii po otrzymaniu nowej dyrektywy do operacji zaczepnej". Taka kolejność oznacza stworzenie pełnych podstaw do przeprowadzenia pierwszego zajęcia grupowego z taktyki lotnictwa.

Jego celem jest nauczenie słuchaczy III Kursu Wojsk Lotniczych i KPOWLot prowadzenia analizy zamiarów i wytycznych, kalkulowania czasu i organizowania pracy oficerów CDB WLF oraz ustalania i udzielania im wytycznych do przygotowania wniosków i danych do propozycji użycia lotnictwa.

Do przeprowadzenia powyższego zajęcia i osiągnięcia zakładanych celów szkoleniowych trzeba 2 godzin lekcyjnych.

Drugie zajęcie "Wypracowanie przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" powinno być poprzedzone zajęciami z oceny wojsk nieprzyjaciela i wojsk własnych, dającymi słuchaczom niezbędną sumę wniosków do wypracowania propozycji użycia lotnictwa.

Celem zajęcia jest nauczenie słuchaczy III Kursu Wojsk Lotniczych i KPOWLot prowadzenia przez szefa CDB WLF oceny sytuacji oraz formułowania odpowiednich wniosków, które w zajęciu następnym posłużą za podstawę do precyzowania i meldowania propozycji. Na przerobienie tej problematyki i osiągnięcie zakładanego celu szkoleniowego trzeba nie mniej niż 4 godzin lekcyjnych.

Zajęcie pierwsze i drugie przewiduje się tylko dla słuchaczy III Kursu Wojsk Lotniczych i KPOWLot. Prowadzenie tych zajęć na innych kursach wydaje się niecelowe.

Trzecie zajęcie "Precyzowanie i meldowanie /zapoznanie/ propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" celowo jest prowadzić na wszystkich trzecich kursach oraz kursach podyplomowych po zajęciach ze sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk, traktujących o możliwościach wykorzystania sił i środków wojsk lądowych do prowadzenia rozpoznania, możliwościach WRiA oraz wojsk OPL.

Celem zajęcia dla III KWLot i KPOWLot jest nauczenie precyzowania propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii oraz składania meldunku tych propozycji dowódcy armii, a także pogłębienie znajomości terminologii lotniczej w języku współdziałania /języku rosyjskim/.

Celem zajęcia dla III KWLąd, KPOWŁąd i PSOS jest zapoznanie słuchaczy z układem i treścią meldunku propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii i sposobem jego opracowania oraz wykorzystania w decyzji przez dowódcę armii ogólnowojskowej.

Liczba godzin lekcyjnych przewidzianych dla poszczególnych kursów na przeprowadzenie tego zajęcia /po 2 godziny lekcyjne na każdym kursie/ zapewnia osiągnięcie założonych celów szkoleniowych.

Czwarte zajęcie "Opracowanie /zapoznanie/ planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" celowo jest prowadzić na wszystkich III kursach oraz kursach podyplomowych po zajęciu ze sztuki operacyjnej na temat: "Organizacja współdziałania przez dowódcę armii na okres wejścia armii do bitwy i prowadzenia operacji".

Celem zajęcia dla III Kursu Wojsk Lotniczych, KPOWLot i PSOS jest nauczenie słuchaczy opracowania planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii. Dla pełnego osiągnięcia tego celu przewiduje się wykonanie przez słuchaczy w okresie poprzedzającym zajęcie wszystkich elementów oceny sytuacji na mapie oraz niektórych części legendy. Podczas trwania zajęcia planuje się tylko użycie lotnictwa i uzgadnia szczegóły współdziałania z wojskami armii.

Celem zajęcia dla III Kursów Wojsk Lądowych i KPOWLąd jest zapoznanie słuchaczy z formą i treścią planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii oraz powiązaniem działalności CDB WLF ze sztabem armii w zakresie jego opracowania.

Na przerobienie tej problematyki na III Kursie Wojsk Lotniczych, KPOWLot i PSOS trzeba 4 godzin lekcyjnych, natomiast na zapoznanie słuchaczy III Kursów Wojsk Lądowych i KPOWLąd - 2 godzin lekcyjnych.

Piąte zajęcie "Praca CDB WLF w czasie prowadzenia operacji zaczepnej armii" celowo jest prowadzić po zajęciach ze sztuki operacyjnej dotyczących realizacji zadań pierwszego dnia operacji przez wojska armii^{7/}.

Celem zajęcia dla słuchaczy wszystkich kursów oraz kursów podyplomowych jest zapoznanie z działalnością komórek sztabu armii oraz CDB WLF w zakresie realizacji współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem frontowym podczas prowadzenia operacji zaczepnej armii.

Na zapoznanie słuchaczy z tą problematyką trzeba 2 godzin lekcyjnych.

Przeprowadzone badania, a szczególnie ich część druga /weryfikacyjna/ potwierdziły prawidłowe wyeksponowanie zagadnień nau czania i ustawienie ich układu /kolejności/.

Wątpliwości budziła kolejność przeprowadzenia zajęcia grupowego z taktyki lotnictwa na temat: "Precyzowanie i meldowanie /zapoznanie/ propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii"^{7/} Przełamanie taktycznej strefy obrony, wprowadzenie II rzutu.

przed zajęciem z taktyki wojsk OPL na temat: "Możliwości wykorzystania sił i środków OPL". Taka kolejność zajęć w strukturze ćwiczenia grupowego /głównego/ nie dawała słuchaczom pełnych podstaw informacyjnych do przedstawienia w meldunku propozycji użycia lotnictwa niektórych elementów współdziałania lotnictwa z wojskami OPL armii i dywizji. Dla pełniejszego osiągnięcia zakładanych celów szkoleniowych w zajęciu z taktyki lotnictwa wskazana jest zmiana kolejności przeprowadzenia tych zajęć w ogólnej strukturze ćwiczenia^{8/}.

W zajęciu pierwszym "Analizowanie przez szefa CDB WLF zamiarów i wytycznych dowódcy wojsk lotniczych frontu i dowódcy armii ogólnowojskowej" celem przeprowadzonych badań było ustalenie optymalnej wewnętrznej struktury zajęcia /kolejności i treści zagadnień w zajęciu/ oraz stopnia realizacji założonego celu szkoleniowego w kontekście czasu przeznaczanego na to zajęcie. Wątpliwość budziła kolejność przerabiania zagadnień w zajęciu. Ustalono, że celowe jest zapoznanie oficerów CDB WLF z kalkulacją czasu przed udzieleniem im wytycznych. Badania potwierdziły, że czas przeznaczony na to zajęcie zapewnia osiągnięcie założonych celów szkoleniowych^{9/}.

W zajęciu drugim "Wypracowanie przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" celem badań było ustalenie optymalnej kolejności i treści zagadnień w zajęciu oraz stopnia realizacji założonego celu szkoleniowego. Badania wykazały, że w wewnętrznej strukturze zajęcia celowo jest rozpatrywać ocenę warunków działań lotnictwa przed oceną jego możliwości, jako że pierwszy czynnik ma swój niewątpliwy wpływ na ocenę możliwości lotnictwa i stąd należy go rozpatrywać w świetle wpływu warunków działań^{10/}. Badania potwierdziły także, że czas przeznaczony na zajęcie zapewnia realizację założonych celów szkoleniowych na III KWLot i KPOWLot.

Zajęcie trzecie "Precyzowanie i meldowanie /zapoznanie/ propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" przewidywane było do przeprowadzenia na wszystkich III kursach oraz kursach poddyplomowych.

Celem przeprowadzonych badań na III KWLot i KPOWLot było ustalenie stopnia realizacji założonych celów szkoleniowych

8/ Zeszyt protokołów omówienia ćwiczeń.

9/ Zestawienie badań ankietowych nr 1.

10/ Zeszyt protokołów omówienia ćwiczeń.

w kontekście czasu przeznaczanego na to zajęcie. Badania potwierdziły, że cele szkoleniowe zajęcia na tych kursach zostały osiągnięte^{11/}, a czas przeznaczony na nie jest wystarczający.

Celem badań przeprowadzonych na III Kursach Wojsk Lądowych, KPOWŁad i PSOS było ustalenie stopnia zapoznania słuchaczy z układem i treścią meldunku propozycji użycia lotnictwa. Badania wykazały, że liczba godzin przeznaczonych na to zajęcie /2 godziny lekcyjne na III KWŁad i KPOWŁad/ nie daje nawet podstawy do poznania^{12/}, a tym bardziej do opanowania problematyki planowania użycia lotnictwa i organizacji jego współdziałania z wojskami armii.

Ponad 50% respondentów uznaje^{13/}, że zajęcie orientuje jedynie w problematyce współdziałania wojsk armii z lotnictwem, i postuluje zwiększenie liczby godzin lekcyjnych na opanowanie tej problematyki. Wskazują oni jednocześnie, że na III KWŁad wprost niezbędne jest zapoznanie słuchaczy z układem i treścią propozycji użycia lotnictwa, metodą planowania i treścią planu użycia lotnictwa, udziałem sztabu armii w procesie planowania użycia lotnictwa i jego współdziałania z wojskami armii oraz działalnością sztabu armii i CDB WLF w toku prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo^{14/}.

Auter uznał więc za korzystne włączenie do struktury ćwiczenia dla III KWŁad i KPOWŁad zajęcia czwartego i piątego. Zajęcie czwarte celowo jest przeprowadzić na tych kursach po zajęciach ze sztuki operacyjnej dotyczących powzięcia decyzji przez dowódcę armii i organizowania współdziałania na okres operacji zaczepnej, zajęcie piąte natomiast - po zajęciach ze sztuki operacyjnej dotyczących realizacji zadań pierwszego dnia operacji zaczepnej armii.

W zajęciu czwartym "Opracowanie planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" celem przeprowadzonych badań na III KWŁot i PSOS było ustalenie stopnia realizacji założonych celów szkoleniowych w czasie przewidzianym na to zajęcie^{15/}.

Badania na III KWŁot wykazały, że opracowanie planu użycia lotnictwa w ciągu dwóch godzin lekcyjnych nie jest możliwe^{16/}.

11/ Zestawienie badań ankietowych nr 1.

12/ Zestawienie badań ankietowych nr 3.

13/ Tamże.

14/ Tamże.

15/ W pierwotnej wersji opracowania metodycznego: KWŁot - 2 godziny lekcyjne; PSOS - 4 godziny lekcyjne.

16/ Zestawienie badań ankietowych nr 1 i 2.

Badania weryfikacyjne natomiast, przeprowadzone na PSOS, potwierdziły, że opracowanie planu użycia lotnictwa w ciągu czterech godzin lekcyjnych jest możliwe pod warunkiem wcześniejszego przygotowania przez słuchaczy oceny sytuacji taktycznej na mapie oraz elementów legendy.

W zajęciu piątym "Praca CDB WLF w czasie prowadzenia operacji zaczepnej armii" celem przeprowadzonych badań było ustalenie stopnia realizacji założonego celu szkoleniowego w czasie przewidzianym na to zajęcie. Badania potwierdziły, że w ciągu dwóch godzin lekcyjnych jest możliwe zapoznanie słuchaczy z działalnością /z wybranymi elementami/ komórek sztabu armii i CDB WLF w zakresie realizacji współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem^{17/}. Niemniej jednak celowe byłoby zwiększenie liczby godzin do czterech i przekazanie słuchaczom większej liczby zadań taktycznych do rozwiązania.

Prezentowana wyżej struktura zajęć grupowych z taktyki lotnictwa w ćwiczeniu grupowym /głównym/, jak wykazały badania, odpowiada w zupełności potrzebom nauczania w ASG WP. Pozwala ona na pogłębienie teoretycznej znajomości problematyki użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, opanowanie przez słuchaczy treści i metody pracy CDB WLF w toku planowania i prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo oraz praktyczne rozwiązywanie przez nich złożonej problematyki użycia lotnictwa i jego współdziałania z wojskami armii w operacji zaczepnej.

W konsekwencji struktura zajęć grupowych z taktyki lotnictwa służy pełnej realizacji ogólnych celów szkoleniowych zawartych w myśli przewodniej ćwiczenia, jak również celów szkoleniowych założonych w poszczególnych tematach zajęć grupowych dla słuchaczy wszystkich kursów.

Należy także podkreślić, na podstawie badań^{18/}, że na zajęciach grupowe z taktyki lotnictwa została przewidziana minimalna liczba godzin zapewniająca osiągnięcie celów szkoleniowych dla średnio zdolnych słuchaczy. Słuchaczom słabszym należałoby zwiększyć liczbę godzin przeznaczonych na poszczególne zajęcia.

Na osiągnięcie celów szkoleniowych poszczególnych zajęć grupowych z taktyki lotnictwa, a także ogólnych celów szkoleniowych ćwiczenia, posiada swój bezpośredni wpływ strona metodyczna, a w szczególności metoda prowadzenia oraz intensyfikujące

^{17/} Zestawienie badań ankietowych nr 1.

^{18/} Osobista obserwacja autora podczas zajęć.

proces nauczania środki metodyczne.

Strona metodyczna zajęć grupowych i jej wpływ na osiągnięcie celów szkoleniowych zostaną przedstawione w kolejnym punkcie pracy.

2.2. Opracowanie metodyczne i metoda prowadzenia zajęć grupowych

Podstawę do ustalenia metody prowadzenia zajęć grupowych z taktyki lotnictwa oraz odpowiadających jej środków metodycznych w ćwiczeniu grupowym stanowiły następujące czynniki /warunki/:

- cele szkoleniowe ćwiczenia, a także poszczególnych zajęć z taktyki lotnictwa;
- doświadczenia i tradycje metodyczne nauczania tej problematyki w warunkach studiów w ASG WP;
- właściwości metodycznego i organizacyjnego aspektu pracy CDB WLF i sztabu armii w procesie planowania, organizowania i prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo;
- czas przewidywany na przeprowadzenie poszczególnych zajęć z taktyki lotnictwa.

Odpowiedni dobór metod prowadzenia zajęć oraz środków metodycznych podporządkowany został głównie konieczności realizacji założonych celów szkoleniowych. Zakresowi tych celów w poszczególnych zajęciach odpowiadają metody prowadzenia zajęć oraz dobór odpowiedniej liczby i jakości środków metodycznych.

Podstawę merytoryczną do rozwiązywania problematyki użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii w toku ćwiczenia grupowego stanowią założenia oraz wprowadzenia, które ujmują zakres informacji niezbędnych do działalności CDB WLF i sztabu armii w okresie planowania, organizowania i prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo. Niezbędną podstawę merytoryczną działalności CDB WLF stanowią także ustalenia dokonane w trakcie zajęć grupowych ze sztuki operacyjnej, rozpoznania wojskowego, taktyki wojsk raketowych i artylerii oraz taktyki wojsk OPL, poprzedzających zajęcia z taktyki lotnictwa.

Załączone opracowanie metodyczne uwzględnia wyniki przeprowadzonych badań oraz zawiera odpowiednie metody prowadzenia zajęć i szeroką gamę środków metodycznych służących intensyfikacji procesu nauczania omawianej problematyki słuchaczy III roku studiów oraz kursów podyplomowych.

W zajęciu pierwszym "Analizowanie przez szefa CDB WLF zamiarów i wytycznych dowódcy wojsk lotniczych frontu i dowódcy armii

ogólnowojskowej" założono nauczyć słuchaczy III KWLot i KPOWLot prowadzenia analizy zamiarów i wytycznych, kalkulowania czasu i organizowania pracy oficerów CDB WLF oraz ustalania i udzielania im wytycznych do przygotowania wniosków i danych do propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii.

Dla osiągnięcia założonych celów szkoleniowych w zajęciu przyjęto odpowiadającą im treść zagadnień szkoleniowych. Opracowanie metodyczne zajęcia zawiera niezbędny materiał metodyczny i merytoryczny potrzebny wykładowcy do odpowiedniego kierowania przygotowaniem słuchaczy do zajęcia, a także jego przebiegiem.

Istotnym momentem rzutującym na przebieg zajęcia i jego wyniki jest udzielenie słuchaczom wyczerpującego instruktażu w okresie przygotowania do zajęcia, a także znajomość przez nich treści zajęcia poprzedzającego ze sztuki operacyjnej, tzn. orientowania operacyjnego u dowódcy armii. W okresie przygotowania do zajęcia słuchacze wykorzystują mapę z sytuacją taktyczno-operacyjną, założenie ze sztuki operacyjnej oraz założenie z sytuacją lotniczą. Zdaniem autora stanowi to wystarczający materiał informacyjny do należytego przygotowania słuchaczy do zajęcia.

Wstęp do zajęcia wprowadza słuchaczy w temat oraz sytuację taktyczno-operacyjną poprzez sprawdzenie ich znajomości sytuacji oraz treści tego etapu pracy CDB WLF. Do ewentualnego skorygowania lub potwierdzenia prawidłowości odpowiedzi słuchaczy wykładowca wykorzystuje przeźrocza: "Schemat pracy CDB WLF podczas planowania działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej armii" oraz "Treść i układ analizy zamiarów i wytycznych dowódcy WLF i dowódcy armii ogólnowojskowej". Ta metoda pokazu wprowadza słuchaczy w tok pracy szefa CDB WLF, a przedstawione schematy stanowią "przewodnik" po całym zajęciu, co pozwala jednocześnie na ugruntowanie przez słuchaczy znajomości treści i metody pracy tego etapu pracy CDB WLF.

W celu rozwiązania problematyki merytorycznej tego etapu pracy szefa CDB WLF zastosowano metode sytuacyjną poprzez wykorzystanie treści założeń oraz krótkich wprowadzeń podawanych w toku zajęcia przez wykładowcę. Metoda sytuacyjna dotyczy szczególnie prowadzenia przez szefa CDB WLF analizy zamiarów i wytycznych, ustalenia zamiaru użycia lotnictwa, kalkulacji czasu oraz udzielenia wytycznych podległym oficerom. Zastosowanie metody sytuacyjnej - zmierzającej do przygotowania propozycji użycia

lotnictwa w operacji zaczepnej armii - ma na celu wyrobienie u słuchaczy nawyku samodzielnego rozwiązywania skomplikowanych problemów tego okresu pracy CDB WLF, a szczególnie dokonywania analizy oraz organizowania pracy oficerów w kontekście dysponowanego czasu.

Do oceny prawidłowości rozwiązań przedstawionych przez słuchaczy w toku zajęcia wykładowca wykorzystuje treść rozwiązań z opracowania metodycznego oraz środki metodyczne w postaci przeźrocza: "Kalkulacja czasu w CDB WLF", i nagranie na taśmie magnetofonowej wzorcowych wytycznych szefa CDB WLF dla podległych oficerów. Wytyczne zademonstrowane przez wykładowcę stanowią jednocześnie podstawę do ogólnego ukierunkowania słuchaczy w zakresie przygotowania się do kolejnego zajęcia grupowego z taktyki lotnictwa.

Zastosowanie w zajęciu metody instruktażu, sytuacyjnej oraz pokazu, a także szerokie wykorzystanie środków metodycznych sprzyja znacznej intensyfikacji nauczania oraz zabezpiecza w pełni osiągnięcie założonych celów szkoleniowych zajęcia.

Wyniki przeprowadzonych badań potwierdziły słuszność założonych w zajęciu celów szkoleniowych a także celowość zastosowania szerokiej gamy środków metodycznych w celu zintensyfikowania zajęcia i ugruntowania wiedzy posiadanej przez słuchaczy^{19/}.

W wyniku badań ustalono także, że kalkulacja czasu w układzie zagadnień zajęcia powinna poprzedzać udzielenie wytycznych przez szefa CDB WLF podległym oficerom, co umożliwi im bardziej racjonalne zorganizowanie własnej pracy. W dziedzinie środków metodycznych uzupełniono zajęcia przeźroczem: "Treść i układ analizy zamiarów i wytycznych dowódcy WLF i dowódcy armii ogólnowojskowej", które umożliwia słuchaczom śledzenie przebiegu pracy szefa CDB WLF na tym etapie oraz opanowanie treści jego pracy.

W zajęciu drugim "Wypracowanie przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii" przewiduje się nauczyć słuchaczy III KWLot i KPOWLot wypracowywania przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii oraz pogłębić teoretyczną znajomość problematyki użycia lotnictwa w tejże operacji.

W zajęciu przyjęto, że podstawę wypracowania propozycji przez szefa CDB WLF stanowi ocena określonych elementów sytuacji.

^{19/} Zestawienie badań ankietowych nr 1.

Stąd też w treści zajęcia przyjęto ocenę nieprzyjaciela, wojsk własnych, możliwości własnego lotnictwa oraz warunków jego działań, przewidując w tej ocenie elementy sytuacji właściwe do rozpatrywania przez taki organ dowodzenia lotnictwem, jakim jest CDB WLF, dające jednocześnie podstawę do odpowiedniego wnioskowania i wypracowania propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii.

W okresie przygotowania słuchaczy do zajęcia wykładowca metodą instruktażu ukierunkowuje ich pracę. Podstawę merytoryczną przygotowania słuchaczy do zajęcia stanowią treści zawarte w założeniach i na mapie sytuacji, ustalenia poprzedniego zajęcia z taktyki lotnictwa oraz zajęcia poprzedzające, dotyczące oceny nieprzyjaciela w sztabie armii. Stanowi to wystarczającą podstawę do przeprowadzenia oceny elementów sytuacji oraz wyciągnięcia prawidłowych wniosków do propozycji użycia lotnictwa.

Wstęp do zajęcia wprowadza słuchaczy w temat i sytuację towarzyszącą temu etapowi pracy CDB WLF. Wykładowca wykorzystuje przeźrocze "Schemat wypracowania przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji armijnej", który stanowi "przewodnik" po całym zajęciu i umożliwia słuchaczom opanowanie jego treści.

Do rozwiązania problematyki tego etapu pracy CDB WLF, a głównie ustalenia odpowiednich wniosków rzutuujących na treść propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, również zastosowano metode sytuacyjną. Pozwala ona na kształtowanie u słuchaczy umiejętności prowadzenia oceny sytuacji, konstruowania wniosków przydatnych do precyzowania propozycji użycia lotnictwa, a także na pogłębienie i utrwalanie posiadanej wiedzy teoretycznej oraz operatywne jej wykorzystanie do rozwiązywania skomplikowanych problemów użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii.

W zajęciu na uwagę zasługuje fakt, że w ocenie każdego z elementów sytuacji przestano na wyciągnięciu wniosków, nie doprowadzając w jej toku do ostatecznego sprecyzowania propozycji użycia lotnictwa. Rozwiązanie metodyczne tego problemu w zajęciu może być alternatywne - zakończenie zajęcia sprecyzowaniem propozycji użycia lotnictwa lub sprecyzowanie tych propozycji na kolejnym zajęciu. Drugie rozwiązanie - zdaniem autora - umożliwi słuchaczom pełniejsze zweryfikowanie wniosków w toku przygotowania do kolejnego zajęcia w oparciu o przebieg wyżej przedstawionego zajęcia, ich usystematyzowanie oraz pełniejsze opanowanie problematyki rozwiązywanej na tym zajęciu.

Zakończenie zajęcia sprecyzowaniem propozycji użycia lotnictwa sprawia wrażenie, że szef CDB WLF wypracowuje te propozycje bez udziału podległych sobie oficerów. Stąd też - w celu wyeliminowania takiego przekonania - autor przewidział na zakończenie zajęcia wręczenie słuchaczom kolejnego wprowadzenia zawierającego treść ustaleń dokonanych przez oficerów zespołu planowania i współdziałania CDB WLF z odpowiednimi komórkami sztabu armii. Umożliwi ono ponadto słuchaczom usystematyzowanie wniosków dotyczących szczególnie zadań dla lotnictwa i wykorzystania limitu lotów bojowych na ich realizację.

Na zakończenie zajęcia podkreśla się, co jest bardzo istotne, że ustalenia dokonane przez oficerów zespołu planowania i współdziałania CDB WLF z oficerami sztabu armii stanowią wstępne uzgodnienie problematyki współdziałania lotnictwa z wojskami armii.

Na podstawie wyników badań^{20/} autor uznał za celowe - aby dać słuchaczom pełną podstawę do przeprowadzenia oceny - wprowadzenie dodatkowych informacji w założeniu do ćwiczenia /np. limit lotów śmigłowców transportowych, działania własnego LM itp./ oraz uzupełnienie zajęcia przeżroczem "Schemat wypracowania przez szefa CDB WLF propozycji użycia lotnictwa w operacji armijnej".

Zajęcia: pierwsze i drugie, prowadzone tylko na kursach lotniczych, przewidują odpowiednią ilość środków metodycznych pozwalających na intensyfikację procesu nauczania oraz pełne opracowanie przez słuchaczy omawianej problematyki. W pozostałych zajęciach grupowych z taktyki lotnictwa, w zależności od celów szkoleniowych /nauczyć, zapoznać/ i liczby godzin lekcyjnych przewidywanych dla kursów lotniczych i ogólnowojskowych, zakres wykorzystywanych środków metodycznych jest zróżnicowany.

W zajęciu trzecim "Precyzowanie i meldowanie propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii", przewidywanym dla kursów lotniczych, przyjęto - poza nauczaniem słuchaczy czynności wymienionych w temacie - pogłębienie znajomości terminologii lotniczej w języku współdziałania /rosyjskim/.

Za podstawę merytoryczną do przeprowadzenia tego zajęcia przyjęto ustalenia dokonane na zajęciu poprzednim /wnioski z oceny sytuacji/ oraz dodatkowe wprowadzenie, zawierające informacje o ustaleniach i uzgodnieniach dokonanych przez oficerów zespołu ^{20/} Zestawienie badań ankietowych nr 1.

planowania i współdziałania CDB WLF ze sztabem armii w zakresie wykorzystania lotnictwa i jego współdziałania z wojskami armii. Stanowi to - zdaniem autora - wystarczającą podstawę dla słuchaczy do sprecyzowania i zameldowania propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii. Ponadto w okresie przygotowawczym do zajęcia słuchacze wykorzystują dodatkowe środki w postaci założenia oraz mapy z sytuacją operacyjno-taktyczną.

Wstęp do zajęcia wprowadza słuchaczy w temat poprzez sprawdzenie znajomości układu i treści meldunku propozycji użycia lotnictwa. W celu zintensyfikowania zajęcia wykorzystuje się przeźroczę z układem i treścią meldunku propozycji użycia lotnictwa, stanowiące "przewodnik" po całym zajęciu. Sprzyja to także ugruntowaniu wiedzy słuchaczy w tym zakresie.

Dla rozwiązania problematyki merytorycznej oraz metodycznej tego etapu pracy szefa CDB WLF zastosowano metode sytuacyjną, inscenizacyjną i pokazu /podawanie przez wykładowcę krótkich wprowadzeń oraz wykorzystanie środków metodycznych w postaci schematów i wzorcowego nagrania meldunku propozycji użycia lotnictwa na taśmie magnetofonowej/. Zastosowanie tych metod w zajęciu ma na celu zintensyfikowanie przekazywania wiedzy słuchaczom i kształtowanie właściwych nawyków samodzielnego przygotowywania i meldowania propozycji użycia lotnictwa oraz opanowania treści i metody tego etapu pracy CDB WLF.

Wykorzystywane w zajęciu środki metodyczne służą także do oceny prawidłowości przedstawianych przez słuchaczy rozwiązań merytorycznych i metodycznych.

Główny nacisk w toku zajęcia kładzie się na sposób składania przez słuchaczy meldunku propozycji, układ i treść tego meldunku oraz pogłębienie znajomości terminologii lotniczej w języku współdziałania /rosyjskim/. Ze względu na czas przeznaczony na zajęcia rozpatruje się w języku współdziałania tylko wybrane fragmenty meldunku propozycji użycia lotnictwa.

Na zakończenie zajęcia podkreśla się, że zameldowane dowódcy propozycje użycia lotnictwa stanowią podstawę do powzięcia decyzji w zakresie wykorzystania lotnictwa w operacji zaczepnej. Podkreśla się także, iż zatwierdzone przez dowódcę armii propozycje stanowią podstawę do szczegółowego planowania użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii oraz jego współdziałania.

Wyniki badań potwierdzają, że przyjęte w zajęciu metody prowadzenia oraz zastosowane środki metodyczne zapewniają w sposób należyty osiągnięcie celów szkoleniowych. Niektórzy z respondentów uważają^{21/}, że dla zaprezentowania słuchaczom wzorcowego meldunku propozycji użycia lotnictwa celowe byłoby nagranie takiego meldunku na taśmie magnetowidowej. Zdaniem autora, nagranie meldunku na czarno-białej taśmie magnetowidowej nie przyniosłoby pożądaných efektów /małowyraźny obraz - prowadziliśmy doświadczenia w tym zakresie/.

W zajęciu trzecim przewidywanym dla III KWŁąd, KPOWŁąd i PSOS przyjęto zapoznanie słuchaczy z układem i treścią meldunku propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, sposobem jego opracowania i wykorzystania w decyzji przez dowódcę armii ogólnowojskowej, a także pogłębienie teoretycznej znajomości problematyki użycia lotnictwa i jego współdziałania z wojskami armii. Za podstawę merytoryczną do przeprowadzenia zajęcia na tych kursach przyjęto założenie ze sztuki operacyjnej, założenie z taktyki lotnictwa oraz opracowany w gotowej formie, a wręczany słuchaczom w toku przygotowania do zajęcia, meldunek propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii. Dokumenty te stanowią dla słuchaczy wystarczającą podstawę do zapoznania się z problematyką propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, a także określenia związków i współzależności treści propozycji z sytuacją taktyczno-operacyjną przyjętą w ćwiczeniu.

Wstęp do zajęcia wprowadza słuchaczy w temat poprzez sprawdzenie znajomości układu i treści meldunku propozycji użycia lotnictwa w operacji armijnej.

W toku zajęcia wykorzystuje się przeźrocze "Schemat pracy CDB WLF podczas planowania działań bojowych lotnictwa w operacji zaczepnej" w celu wprowadzenia słuchaczy w rozpatrywany etap pracy CDB WLF.

W celu zapoznania słuchaczy z rozpatrywaną problematyką zastosowano w zajęciu metode pokazu z elementami metody sytuacyjnej. Metoda pokazu dotyczy głównie zapoznania słuchaczy z układem i treścią propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, metoda sytuacyjna zaś pozwala słuchaczom na ujawnienie związków i współzależności treści propozycji użycia lotnictwa z sytuacją operacyjno-taktyczną, a także powiązań pracy CDB WLF przy opra-
21/ Zestawienie badań ankietowych nr 1.

cowaniu propozycji z odpowiednimi komórkami sztabu armii. Obie te metody zapewniają realizację celu szkoleniowego i wymagają szczególnie aktywnej postawy wykładowcy prowadzącego zajęcia.

Na zakończenie zajęcia podkreśla się, że meldunek propozycji^a użycia lotnictwa stanowi dla dowódcy armii podstawę do powzięcia decyzji o wykorzystaniu lotnictwa w operacji zaczepnej armii, a także do szczegółowego zaplanowania zadań dla lotnictwa i jego współdziałania z wojskami armii.

Wyniki przeprowadzonych badań^{22/} powyższego zajęcia na III KWŁad i PSOS wskazują, że w wypadku uwzględnienia w strukturze ćwiczenia grupowego dla tych kursów tylko powyższego zajęcia i zastosowania w nim omówionych metod będzie możliwe jedynie ogólne zorientowanie słuchaczy w problematyce użycia i współdziałania wojsk armii z lotnictwem. Stąd też w opracowaniu metodycznym uwzględniono konieczność przeprowadzenia dalszych dwóch zajęć grupowych z taktyki lotnictwa i zastosowanie takich metod ich realizacji oraz odpowiadających im środków metodycznych, które zapewniają zapoznanie słuchaczy kursów ogólnowojskowych z problematyką planowania użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, organizacji i realizacji jego współdziałania z wojskami armii.

Zajęcie czwarte przewiduje się przeprowadzić zarówno na kursach lotniczych, jak i ogólnowojskowych, różnicując cele szkoleniowe oraz metody jego realizacji i środki metodyczne. NA III KWLot, KPOWLot i PSOS przewiduje się nauczanie słuchaczy opracowania planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, natomiast na III KWŁad i KPOWŁad - zapoznanie z formą i treścią planu użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii oraz powiązania działalności CDB WLF z komórkami sztabu armii w zakresie jego opracowania.

Zróżnicowanym celom szkoleniowym zostały podporządkowane metody przeprowadzenia zajęcia oraz środki metodyczne.

Podstawą merytoryczną przygotowania słuchaczy III KWLot, KPOWLot i PSOS do udziału w zajęciu jest meldunek propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii opracowany przez słuchaczy na poprzednim zajęciu grupowym z taktyki lotnictwa.

Istotnym warunkiem opracowania przez słuchaczy na niniejszym zajęciu całego planu użycia lotnictwa wraz z legendą jest sukcesywne przygotowywanie przez nich elementów planu po zakończeniu każdego 22/ Zestawienie badań ankietowych nr 3.

zajęcia grupowego z taktyki lotnictwa. Doświadczenia tego typu zajęć w warunkach studiów w ASG WP wskazują, że opracowanie takiego planu w całości w ciągu czterech godzin lekcyjnych jest niemożliwe. W związku z tym w metodyce przeprowadzenia zajęcia zakłada się, że słuchacze w toku zajęcia będą planowali zadania dla lotnictwa na pierwszy dzień operacji oraz opracują podział limitu lotów bojowych lotnictwa i bomb jądrowych na całą operację.

Na wstępie dokonuje się sprawdzenia elementów planu użycia lotnictwa przygotowanych przez słuchaczy w toku poprzednich zajęć grupowych z taktyki lotnictwa. Wprowadzając w temat zajęcia, autor uznał za celowe sprawdzenie znajomości przez słuchaczy formy i treści planu użycia lotnictwa. Do oceny prawidłowości oceny słuchaczy wykorzystuje się plan użycia lotnictwa załączony do opracowania metodycznego.

W toku zajęcia, w oparciu o zatwierdzone propozycje użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, słuchacze ustalają zadania dla lotnictwa, czas ich wykonania, limit lotów bojowych przewidywany na ich realizację, wykonawców zadań na pierwszy dzień operacji oraz wrysowują te ustalenia na plan. Przy ustalaniu zadań dla lotnictwa eksponuje się powiązanie działalności CDB WLF z oddziałem rozpoznawczym i operacyjnym sztabu armii oraz szefostwem wojsk raketowych i artylerii i szefostwem wojsk OPL armii. Podobną metodę postępowania zakłada się również przy opracowaniu podziału limitu lotów bojowych lotnictwa i bomb jądrowych do legendy planu użycia lotnictwa.

Na zakończenie zajęcia dokonuje się pokazu planu użycia lotnictwa oraz elementów legendy i podkreśla, że plan jest dokumentem normatywnym, zapewniającym właściwe dowodzenie lotnictwem i jego współdziałanie z wojskami armii.

Wyniki badań wskazują, że przyjęta metoda przeprowadzenia zajęcia oraz wykorzystywane środki metodyczne zabezpieczają w pełni osiągnięcie jego celów szkoleniowych.

Podstawę merytoryczną przygotowania słuchaczy III KWŁad i KPOWŁad do powyższego zajęcia stanowi omówiony na poprzednim zajęciu z taktyki lotnictwa meldunek propozycji użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii.

Dla zapoznania słuchaczy tych kursów z omawianym planem zastosowano w zajęciu metode pokazu, wykorzystując załączony do

opracowania metodycznego "Plan użycia lotnictwa w operacji zaczepnej 5 A" oraz diapozytywy poszczególnych elementów legendy. Plan omawiany jest przy aktywnym udziale słuchaczy, co pozwala na przyswojenie przez nich roli i obowiązków sztabu armii w procesie planowania użycia lotnictwa i organizacji jego współdziałania z wojskami armii. Aktywny udział słuchaczy w zajęciu polega na określaniu zadań dla lotnictwa za sztab armii oraz ustalaniu elementów współdziałania podczas realizacji zadań przez lotnictwo. W toku zapoznawania słuchaczy z planem użycia lotnictwa eksponuje się także treść danych wprowadzanych przez CDB WLF do dokumentów bojowych opracowywanych przez sztab armii. Taka metoda prowadzenia zajęcia pozwala na zapoznanie słuchaczy ze związkami i współzależnościami pracy CDB WLF i sztabu armii podczas planowania użycia lotnictwa w operacji zaczepnej i organizacji jego współdziałania z wojskami armii.

Zajęcie piąte "Praca CDB WLF w czasie prowadzenia operacji zaczepnej armii" przewiduje się przeprowadzić na wszystkich kursach lotniczych i ogólnowojskowych, zapoznając słuchaczy z działalnością komórek sztabu armii oraz CDB WLF w zakresie realizacji współdziałania wojsk lądowych z lotnictwem frontowym podczas prowadzenia operacji zaczepnej armii.

Za podstawę merytoryczną do przeprowadzenia tego zajęcia przyjęto opracowany na zajęciu czwartym "Plan użycia lotnictwa w operacji zaczepnej 5 A" oraz treść wprowadzenia zawierającego dane o rozwoju sytuacji taktyczno-operacyjnej w toku realizacji zadań przez lotnictwo w pierwszym dniu operacji. Wynika stąd konieczność dokonania przez słuchaczy, w okresie przygotowawczym do zajęcia, korekty planu użycia lotnictwa do końca pierwszego dnia operacji, stanowiącego podstawę do przeprowadzenia zajęcia.

Dla rozwiązywania problematyki merytorycznej oraz metodycznej tego etapu pracy sztabu armii i CDB WLF zastosowano metode sytuacyjną i inscenizacji, wykorzystując w tym celu Szkolny Ośrodek Dowodzenia i istniejący tam system łączności. Zastosowanie tych metod pozwala na zapoznanie słuchaczy z działalnością sztabu armii i CDB WLF w toku dynamiki walki w zakresie realizacji zadań przez lotnictwo i współdziałania z wojskami armii. Umożliwia to jednocześnie przygotowanie słuchaczy do samodzielnego sprawowania określonych funkcji w toku następnych ćwiczeń przewidywanych programem studiów w ASG WP.

Szczególny nacisk w toku zajęcia kładzie się na ocenę sytuacji przez słuchaczy, określanie zadań, przedsięwzięć i czynności wynikających z tej sytuacji oraz przekazywanie zadań wykonawcom, realizację dowodzenia samolotami w powietrzu oraz współdziałania z wojskami armii. W tym celu został opracowany plan podawania informacji i wprowadzeń oraz szkice sytuacji na foliogramach. Zobrazowanie informacji ustnych przy pomocy szkiców umożliwi słuchaczom wszechstronną ich ocenę oraz ustalenie wynikających stąd zadań, przedsięwzięć i czynności. Szczególne znaczenie przypisuje się wstrzymaniu biegu czasu operacyjnego po przekazaniu każdego wprowadzenia. Ma to na celu wyczerpujące określenie i wykonanie wszystkich przedsięwzięć i czynności wynikających z każdej sytuacji. Sprzyja to dokładnemu zapoznaniu się przez słuchaczy z zadaniami i obowiązkami sztabu armii i CDB WLF w toku działań wojsk armii i lotnictwa, a zatem - pełnej realizacji założonego celu szkoleniowego.

Zajęcie powyższe jest ostatnim z cyklu zajęć grupowych z taktyki lotnictwa w ćwiczeniu, stąd też w jego zakończeniu podkreśla się ocenę przygotowania i udziału słuchaczy w całym cyklu zajęć grupowych z taktyki lotnictwa.

Badania zrealizowane w toku tego zajęcia potwierdziły celowość takich rozwiązań metodycznych. Jednocześnie respondenci wskazują^{23/} że celowe byłoby zwiększenie czasu na zajęcia do czterech godzin lekcyjnych. Nie pozwala na to jednak ogólny bilans czasu przeznaczony na zajęcia grupowe z taktyki lotnictwa.

Kontrola opanowania przez słuchaczy treści i metody pracy CDB WLF podczas planowania i prowadzenia działań bojowych przez wojska armii i lotnictwo, a także zastosowania lotnictwa w operacji zaczepnej armii przeprowadzona przez autora na zakończenie poszczególnych zajęć grupowych potwierdziła, że słuchacze opanowali całokształt tej problematyki w sposób zadowalający. Zostało to także potwierdzone właściwą działalnością słuchaczy na stanowiskach w CDB WLF w toku ćwiczenia na mapach na temat "Operacja zaczepna armii", przeprowadzonego w czerwcu 1980 i 81 r. Należy zatem ocenić, że opracowanie metodyczne zajęć grupowych z taktyki lotnictwa zapewnia osiągnięcie celów szkoleniowych.

./.

Przedstawione w kolejnych punktach niniejszego rozdziału rozwiązania organizacyjno-metodyczne poszczególnych zajęć
23/ Zestawienie badań ankietowych nr 3.

grupowych z taktyki lotnictwa uwzględniają w szerokim zakresie wyniki przeprowadzonych przez autora badań. Badania pozwoliły przede wszystkim na optymalizację konstrukcji opracowania metodycznego, zastosowanie właściwych metod prowadzenia poszczególnych zajęć grupowych, odpowiedni dobór środków metodycznych do ich przeprowadzenia a także dostosowanie przyjętych rozwiązań do średniego poziomu umiejętności reprezentowanych przez słuchaczy.

Osiągnięcie założonych celów szkoleniowych w poszczególnych zajęciach grupowych jest uwarunkowane teoretycznym przygotowaniem słuchaczy, wyczerpującym instruktażem udzielanym im przed każdym zajęciem oraz ścisłym stosowaniem przez wykładowców rozwiązań metodycznych i merytorycznych zawartych w opracowaniu metodycznym.

Należy podkreślić, że zastosowana w ćwiczeniu teoria pracy CDB WLF stanowi także wynik badań przeprowadzonych przez autora rozprawy w ćwiczeniach "LATO-78", "WRZESIEŃ-79", "BRATERSTWO BRONI-80" i "SOJUZ-81", uzupełniony wynikami badań z ćwiczeń akademickich.

Konstrukcja opracowania metodycznego zajęć grupowych z taktyki lotnictwa nie stanowi zamkniętego problemu. W zależności od tendencji rozwojowych w dziedzinie użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, zmian w teorii pracy organu dowodzenia lotnictwem na szczeblu armii ogólnowojskowej, rozwoju metod prowadzenia zajęć i środków metodycznych istnieje możliwość jego modernizacji i dostosowania do bazy szkoleniowej i potrzeb nauczania tej problematyki w warunkach studiów w ASG WP. Opracowanie metodyczne zawiera w swej treści rozwiązanie głównych problemów użycia lotnictwa w operacji zaczepnej armii, które muszą być podjęte na tym szczeblu niezależnie od organu dowodzenia lotnictwa, jaki występuje lub będzie występował w przyszłości.

W N I O S K I

1. W celu osiągnięcia wyższych jakościowo wyników w procesie dydaktycznym konieczne jest utrzymanie wprowadzonego do struktury ćwiczenia zajęcia na temat "Ocena sił i możliwości nieprzyjaciela po rozpoczęciu agresji". Jest to bowiem niezbędne w planowaniu operacji zaczepnej w okresie pokoju i posiada duże znaczenie dla poszerzenia horyzontów myślowych słuchaczy. Konieczne jest także opracowanie planu rozpoznania i wydanie go w gotowej formie słuchaczom do zapoznania z jego formą i treścią z uwagi na duże zainteresowanie tą problematyką i brak czasu na jej przerobienie w czasie zajęć.

2. Duże korzyści, zwłaszcza zaoszczędzenia czasu słuchaczy w zakresie zapoznania się z nową sytuacją oraz nowymi zadaniami, daje zajęcie nr 8 - "Postawienie zadania i wręczenie nowej dyrektywy, zarządzeń i wytycznych w sztabie frontu dowódcy armii do operacji zaczepnej". Ma ono także duże znaczenie jako pokaz zwięzłości przedstawiania położenia i precyzowania zadań. Należy jednak dążyć do tego, aby zajęcie prowadził zespół wykładowców i przeznaczyć na niego nie jedną, lecz dwie godziny lekcyjne.

3. Przejście od działań konwencjonalnych do jądrowych przenieść na koniec ćwiczenia, które powinno być zakończone odtwarzaniem zdolności bojowej wojsk armii po uderzeniach jądrowych przeciwnika i powzięciem decyzji do dalszych działań. W takich warunkach istnieją większe możliwości przedstawienia skutków uderzeń jądrowych i całej głębi tego problemu, co nie przeszkadzałoby w realizacji założonych celów szkoleniowych prowadzonego ćwiczenia.

4. Stworzone tło operacyjno-taktyczne dało możliwość rozważenia i wymagało od ćwiczących uwzględnienia wielowariantowego wejścia armii do bitwy. Dało także możliwość rozwinięcia dyskusji w czasie prowadzonego ćwiczenia i znacznie pogłębiło teoretyczną znajomość tego zagadnienia przez słuchaczy.

5. Bardzo pouczające i ciekawe okazało się opracowane w ćwiczeniu położenie stron o 2.00 13.9, w którym ćwiczący otrzymali nową dyrektywę frontu. Dawało ono wachlarz możliwości wykorzystania wojsk armii do realizacji postawionego zadania. Przedstawienie w opracowaniu metodycznym trzech wariantów wprowadzenia wojsk armii do bitwy zainicjowało wyjątkowo żywe dyskusje, tak wśród ćwiczących, jak i nauczycieli akademickich. Kontrowersyjne rozwiązania

ożywiały dyskusje i pobudzały ciekawość.

6. Formy i metody prowadzenia zajęć zaproponowane przez autorów w opracowaniu metodycznym stanowią swoiste hipotezy robocze i należy je poddawać dalszym badaniom oraz w dalszym ciągu doskonalić. Mają one na celu pokazanie niektórych z wielu możliwych rozwiązań i inspirowanie nauczycieli akademickich do dalszych poszukiwań, a słuchaczy do samodzielnych studiów nad tym wyjątkowo ciekawym problemem.

7. Najkorzystniejszą formą ćwiczenia głównego, którego celem jest przekonanie ćwiczących o słuszności założeń teoretycznych zasad oraz pogłębienie i utrwalenie ich, jest ćwiczenie grupowe. Z uwagi jednak na wyjątkowo ograniczony czas na głębokie i wszechstronne przerobienie zawartej w nim problematyki większe korzyści i efekty w osiąganiu celów szkoleniowych można uzyskać, jeżeli planowanie operacji będzie dokonywane w formie ćwiczenia grupowego, natomiast prowadzenie jej - w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

8. Materiały szkoleniowe do przeprowadzenia ćwiczenia należy opracowywać w różnicowanej formie, do zajęć z przygotowania operacji - w postaci założeń i opracowań metodycznych. Do zajęć z prowadzenia operacji, jeżeli przyjmą one formę ćwiczenia dowódczo-sztabowego, nie należy opracowywać rozwiązań autorskich, tak zwanych katedralnych. Unikniemy w ten sposób pogoni za rozwiązaniami, a to przysporzy okazji do głębszych przemyśleń i oryginalnych rozwiązań.

9. Zainteresowania problematyką operacyjno-taktyczną należy rozbudzać już od pierwszego roku nauczania w ASG WP i rozwijać w czasie trwania studiów. Znakomitą okazję do tego celu stwarzają ćwiczenia operacyjno-taktyczne, a w nich ćwiczenie główne 302/G na temat "Operacja zaczepna armii".

10. Ćwiczenia prowadzone w ASG WP należałoby tak opracowywać, aby w trakcie ich prowadzenia można było rozbudzać i rozwijać zainteresowania słuchaczy problematyką operacyjno-taktyczną. Powyższy, cząstkowy cel powinno się realizować, począwszy od tła operacyjno-taktycznego, poprzez poszczególne położenia, układ i treść zajęć itp. Stwarzać należy sytuacje dyskusyjne i ciekawe.

11. Kolejne położenia jak i tematyka poszczególnych zajęć powinny zawierać w sobie taką treść, która powodowałaby wzrost zainteresowań i niedosyt wiedzy teoretycznej oraz zmuszała słuchaczy do pogłębiania jej poprzez studiowanie materiałów źródłowych i przykładów historycznych.

12. Układ ćwiczenia, tematyka zajęć oraz kolejne położenia powinny być tak opracowane, aby uwzględniały stopniowe narastanie trudności w rozwiązywaniu problemów operacyjno-taktycznych oraz oddziaływały na wyobraźnię ćwiczących.

13. W opracowaniach metodycznych poszczególnych zajęć powinno się uwzględniać różne formy ich prowadzenia. Zainteresowania problematyką operacyjno-taktyczną u słuchaczy najbardziej rozbudzają ćwiczenia prowadzone w formie dowódczo-sztabowej /z elementami gry wojennej/. Należy je więc prowadzić w szerszym zakresie niż ma to miejsce w dotychczasowej praktyce.

14. Rozbudzanie zainteresowań problematyką operacyjno-taktyczną należałoby traktować jako jeden z ważnych elementów osiągnięcia lepszych efektów szkoleniowych, rozwijania wyobraźni operacyjnej słuchaczy, a przez to przyczyniania się do osiągnięcia głównych celów szkoleniowych ćwiczenia.

15. Celowo byłoby w szerszym niż dotychczas stopniu stosować wyświetlanie serwisów filmowych w czasie nauki własnej, dotyczących tematycznie przerabianych zagadnień. Filmy szkoleniowe, rozbudzając zainteresowania działają na wyobraźnię i wpływają na realistyczne podejście do danego problemu.

16. Przy prowadzeniu zajęć z tematyki planowania operacji zaczepnej armii najkorzystniej jest stosować formę ćwiczenia grupowego. Natomiast przy prowadzeniu zajęć z zagadnień prowadzenia operacji zaczepnej /dynamiki/ większe efekty uzyska się stosując formę ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej.

17. Na trzecim roku studiów i kursach podyplomowych wskazane jest prowadzenie zajęć z prowadzenia operacji zaczepnej armii w ćwiczeniu głównym w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego.

18. W toku prowadzenia ćwiczenia zostały przeprowadzone badania efektywności wykorzystania czasu przeznaczanego na przygotowanie się do zajęć. Ich wyniki wskazują, że lepiej był on wykorzystany, kiedy przygotowywano się zespołowo, to jest kiedy zajęcia przyjmowały formę ćwiczenia grupowego z elementami gry wojennej.

19. Lepsze efekty wykorzystania czasu na samokształcenie może przynieść prowadzenie dynamicznej części ćwiczenia głównego 302/G w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego. Wprowadza to w ćwiczeniu większy stopień realizmu nauczania, stwarza naturalny obraz pracy sztabu armii, w większym stopniu niż zajęcia grupowe pozwala odczuć

wzajemne powiązania i zależności przyczynowo-skutkowe rozwoju sytuacji na polu bitwy. Przede wszystkim jednak daje możliwość uzyskania lepszych wyników nauczania, bo pozwala lepiej wykorzystać czas nauki własnej.

20. W ćwiczeniu głównym nr 302/G na rozpatrzenie problematyki WRE przewidziano dwa zajęcia grupowe:

- a/ zajęcie na temat "Ocena sytuacji RE i możliwości wykorzystania własnych sił i środków /meldunek szefa wydziału WRE/";
- b/ zajęcie na temat "Organizacja obezwładnienia RE środków i systemów dowodzenia wojskami nieprzyjaciela /opracowanie planu WRE/".

W dwóch zajęciach grupowych możliwe jest rozpatrzenie w bardzo ogólnym skrócie jedynie węzłowych zagadnień w zakresie organizacji i prowadzenia WRE w operacji zaczepnej armii.

Jak wykazała praktyka, liczba zajęć i wyznaczony wymiar godzin na przeprowadzenie tych zajęć są stanowczo niewystarczające.

W celu szczegółowego rozpatrzenia wszystkich najważniejszych problemów WRE w operacji zaczepnej armii oraz w celu wyrobienia określonych nawyków u słuchaczy w odniesieniu do jej planowania, jak również uzasadnienia przyjętych rozwiązań dotyczących jej prowadzenia konieczne jest zwiększenie liczby zajęć¹ godzin.

Za nieodzowne i najbardziej celowe uważa się ujęcie cyklu kształcenia słuchaczy z zakresu WRE w ćwiczeniu głównym w następujących zajęciach:

- a/ Ocena sytuacji RE nieprzyjaciela /zajęcie grupowe, dwugodzinne/.
- b/ Ocena możliwości wykorzystania własnych sił i środków. Meldunek danych do decyzji dowódcy o organizacji WRE /zajęcie grupowe, dwugodzinne/.
- c/ Organizacja obezwładniania RE środków i systemów dowodzenia wojskami nieprzyjaciela. Opracowanie planu WRE /zajęcie grupowe, czterogodzinne/.
- d/ Omówienie planu WRE w operacji zaczepnej /zajęcie grupowe, dwugodzinne/.

Tendencje rozwojowe i aktualność problematyki WRE niezaprzeczalnie wznoszą i w ślad za tym wznoszą wymagania w zakresie znajomości tych zagadnień, a liczba godzin w warunkach ASG WP przewidzianych na WRE maleje z każdym rokiem.

Takie podejście do problemu kształcenia słuchaczy w zakresie przedmiotu WRE uważa się za niewłaściwe. Generalnie należy zmienić stosunek do przedmiotu WRE.

21. Oprócz rozszerzenia cyklu kształcenia na większą liczbę zajęć i większą liczbę godzin problematyka WRE powinna być rozpatrywana kompleksowo, w odpowiednim zakresie, na innych zajęciach ze sztuki operacyjnej i taktyki rodzajów wojsk.

Problematykę WRE szczegółowiej należy rozpatrywać w zajęciach, w których będzie miało miejsce wypracowywanie, przygotowanie i meldowanie danych do decyzji przez szefa oddziału operacyjnego. Przedmiotem rozważań powinny być możliwości i koncepcja wykorzystania sił i środków WRE. Problematyka WRE powinna być szerzej uwzględniona w zajęciach na temat przełamania, odpierania przeciwwuderzenia, wprowadzenia drugich rzutów do bitwy, forsowania przeszkód wodnych, itp.

22. Problematykę WRE należy również utrzymywać i pogłębiać u słuchaczy w toku wszystkich ćwiczeń: doskonalących, specjalistycznych i szkieletowych.

Ćwiczenia doskonalące wzbogacają wyobraźnię i umiejętności postępowania w sytuacjach nietypowych, ale zgodnie z regulaminami i zasadami. W ćwiczeniu doskonalącym, w odróżnieniu od ćwiczenia głównego ćwiczący mają większą swobodę w poszukiwaniu samodzielnych, oryginalnych rozwiązań. Zastosowanie zasad WRE w ćwiczeniu doskonalącym z uwzględnieniem konkretnej sytuacji taktyczno-operacyjnej z jednej strony zmusza ćwiczących do szukania nie jednego lecz kilku, wielowariantowych rozwiązań, z drugiej zaś strony utrzymuje poznane wcześniej treści.

Ćwiczenia specjalistyczne w systemie ćwiczeń taktyczno-operacyjnych są pogłębieniem ćwiczeń głównych i pozwalają doskonalić tematykę specyficzną, wyłącznie dla danego rodzaju wojsk lub służby. W zakresie uwzględnienia w nich tematyki WRE istnieją możliwości doskonalenia takich problemów, jak przeciwdziałanie technicznym środkom rozpoznania nieprzyjaciela i obrony RE systemu dowodzenia wojsk własnych. Są to przecież elementy zabezpieczenia bojowego każdego rodzaju wojsk, a także zadania WRE.

W ćwiczeniach szkieletowych ćwiczący mogą w miarę realnie zastosować i sprawdzić zasady teoretyczne odnośnie do organizacji współdziałania komórek WRE z pozostałymi komórkami sztabowymi oraz utrzymania współdziałania pomiędzy pododdziałami WRE /SD/ i elementami systemu rozpoznania wojskowego, a także z działaniem bojowym innych rodzajów wojsk.

W szkoleniu oficerów należy stosować różnorodne treści i formy prowadzenia zajęć, które będą inspirować i pobudzać szkolonych do

twórczego rozwiązywania problematyki WRE, studiowania literatury i wyciągania właściwych wniosków obecnie i w przyszłości do pracy w sztabach i w jednostkach wojskowych.

Przede wszystkim we wszystkich zajęciach taktyczno-operacyjnych należy uświadamiać ćwiczących, że podstawę powodzenia w walce i operacji stanowi sprawne dowodzenie i kierowanie. Wyeliminowanie dowodzenia u przeciwnika to osiągnięcie przewagi w działaniu wojsk własnych i ich środków ogniowych, a to z kolei zrealizowanie celu walki i operacji.

23. Podczas ćwiczeń w centrum zainteresowania nauczycieli akademickich, kierujących rozwiązaniem przez słuchaczy określonych problemów z zakresu organizacji i prowadzenia WRE, powinny być następujące zagadnienia:

1/ Opracowanie odpowiedniej metodologii i techniki dokonywania oceny jakościowej potencjału WRE wojsk nieprzyjaciela i wojsk własnych.

2/ Doskonalenie systemu kierowania WRE, przede wszystkim w kierunku:

- zintegrowania systemów rozpoznawczo-zakłócających;
- zintegrowania systemu zdalnego sterowania stacjami rozpoznania i zakłóceń z punktu kierowania WRE dywizji i ośrodka kierowania WRE armii.

3/ Rozszerzenie obszaru aktywnego oddziaływania RE na przestrzeń powietrzno-kosmiczną. Budowa powietrzno-kosmicznego systemu WRE.

4/ Określenie odporności systemu dowodzenia wojskami armii na przeciwdziałanie RE nieprzyjaciela i najefektywniejszych form obrony RE.

24. Przeprowadzone badania w zakresie nauczania przedmiotu armii obcych w ćwiczeniu głównym wykazały, że cel wojny i sposób jej rozpoczęcia uwzględniały założenia obowiązującej strategii nieprzyjaciela. Sposoby przedstawiania nieprzyjaciela w założeniach, komunikatach, tle operacyjno-taktycznym, poszczególnych sytuacjach dynamicznych i innych dokumentach były właściwe i dawały realny obraz warunków, jakie mogą zaistnieć na przyszłym polu walki. Uwzględniały również logiczny ciąg rozwoju sytuacji na polu walki.

25. Zajęcia z armii obcych /poprzez stopniowanie narastania trudności w ocenie nieprzyjaciela/ rozwijały umiejętności słuchaczy w dokonywaniu trafnej oceny sił i środków oraz możliwości działania nieprzyjaciela. Natomiast wyświetlane przed zajęciami serwisy fil-

mowe Zarządu II Sztabu Generalnego, dotyczące nowych środków walki oraz zasad i sposobów prowadzenia działań bojowych, ujednoliciły poglądy słuchaczy na możliwości ogniowe i taktyczno-operacyjne nieprzyjaciela oraz ułatwiały dokonywanie jego właściwej oceny.

26. Przeprowadzone badania potwierdziły słusność założeń budowy struktury ćwiczenia w zakresie nauczania przedmiotu armii obcych, które zakładały doskonalenie i ugruntowywanie wiedzy z tego przedmiotu również na zajęciach ze sztuki operacyjnej i na zajęciach z przedmiotów specjalistycznych, ponieważ ocena nieprzyjaciela w poważnym stopniu rzutowała na podejmowanie decyzji co do użycia własnych sił i środków w dynamice walki.

27. Badania wykazały również konieczność wprowadzenia zajęć z rozpoznania wojskowego dotyczących planowania rozpoznania i wykonywania rozpoznawczych dokumentów bojowych lub wydawania gotowych dokumentów w celu ich omówienia i zapoznania z nimi słuchaczy.

28. Zastosowane metody prowadzenia zajęć oraz formy ćwiczenia pozwoliły na osiągnięcie celów szkoleniowych. Część zajęć dotycząca problematyki planowania operacji prowadzona w formie ćwiczenia grupowego pozwalała dokładnie przerobić i zrozumieć zasady planowania, natomiast zajęcia z dynamiki walki prowadzone w formie ćwiczenia dowódczo-sztabowego urozmaicały zajęcia, dawały dobre efekty szkoleniowe i oszczędzały czas na przygotowanie się do zajęć, stwarzając tym samym możliwości teoretycznego pogłębienia wiedzy z powyższej problematyki.

29. Przeprowadzone badania stwarzają podstawy do prowadzenia dalszych badań nad problematyką opracowywania ćwiczeń w ASG WP oraz metodami i sposobami nauczania przedmiotów rozpoznania wojskowego i armii obcych.

Wydrukowano w 5 egz.

Egz. nr 1-5-Bibl.Nauk.OZS

Wyk. zespół oficerów

Druk. JD, dnia 27.I.82 r.

Druk. ASG WP nr 0521/02322/WW

